

İGİAD

TÜRKİYE İKTİSADİ GİRİŞİM VE İŞ AHLAKI DERNEĞİ
TURKISH ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS ETHICS ASSOCIATION

AFGANİSTAN TİCARİ ÜLKE RAPORU

UZBEKISTAN

KYRGY

ENISTAN

TAJKISTAN

AFGHANISTAN

PAKISTAN

Gulf of Oman

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur, Salat ve Selam Resulümüz Muhammed'in, onun ehlinin ve ashabının üzerine olsun.

Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD) her sene düzenli olarak yurt dışı ziyaretler düzenlemekteyiz. Bu sene bu ziyaretlere yeni bir ivme kazandırarak iş heyeti formatında düzenlemeye karar verdik ve kardeş ülke Afganistan'ı öncelikle listemizin en başına aldık.

Malum bu mazlum coğrafya tarihinin son dönemini iç savaşlar ve işgallerle geçirdi fakat 2021 yılı Ağustos ayı itibariyle dış güçlerin ülkeden çekilmesiyle birlikte büyük bir zafere imza atılmış oldu. Bu evreden sonra Afgan halkı için özgürlük mücadelesi artık sıcak çatışma sahalarından sosyal ve ekonomik alanlara taşınmış oldu. Bizlerde İş Ahlakını yaygınlaştırmak üzerine Türkiye'de kurulmuş bir sivil toplum kurumu olarak elimizi taşın altına koyup Afganistan'ın verdiği bu ekonomik özgürlük mücadelesine katkı sağlamak ve iki ülke arasındaki ticari hacmi artırmak için Afganistan'a genel nitelikli bir iş heyeti organize ettik.

Öncelikle heyet katılımcılarımızın ve daha sonra Afganistan ile ticari ilişki kurmak isteyen iş adamlarının istifade edebilmesi için bir rapor hazırlanmasının faydalı olacağını düşündük. Konu hakkında Kabil Büyükelçiliğimiz bünyesindeki ticari ataşeliğimizle yaptığımız istişareler sonucu aslında ihtiyacımız olan tüm bilgilerin kendileri tarafından hazırlandığını fark ettik ve içeriği Ticari Müşavirimiz tarafından hazırlanmış bilgi notlarının editörlüğünü yaparak bu raporu hazırladık.

Yeri gelmişken hem iş heyetinin düzenlenmesinde hem de raporun hazırlanmasında büyük katkıları olan Kabil Büyükelçimiz Sayın Cenk Ünal Beye ve Kabil Ticari Müşavirimiz Emre Ünal Beye şükranlarımızı sunuyoruz. Ülkemizin kalkınmasında çok büyük payı olan çalışkan bürokratlarımızın emekleri kesinlikle ödenemez, bizler de bu süreçte kendileriyle tanışmaktan ve çalışmaktan çok memnun olduk, başarılarının devamını diliyoruz.

Rabbimizden çıktığımız bu yolculuğu hayırla tamamlamasını, yaptığımız çalışmalarını bereketlendirmesini niyaz ediyoruz. Hiç kimsenin başkasına fayda sağlayamayacağı o günde bu çalışmaların mağfiretimize vesile olması için dua ediyoruz.

İGİAD İş Geliştirme Komisyonu

İÇİNDEKİLER

AFGANİSTAN EKONOMİSİ VE İKİLİ TİCARETİMİZ	5
AFGANİSTAN EKONOMİSİNE YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME	7
İKİLİ TİCARİ İLİŞKİLERİMİZE YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME	9
TÜRKİYE-AFGANİSTAN 2023 YILI TİCARİ İLİŞKİLERİ	10
TİCARİ İLİŞKİLERİMİZE YÖNELİK FIRSATLAR VE TEHDİTLER	14
AFGANİSTAN PAZAR BİLGİLERİ	15
1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	17
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	24
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	29
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER	39
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	40
AFGANİSTAN YATIRIM PROFİLİ	43
A. AFGANİSTAN İŞ ORTAMI	45
B. YABANCI YATIRIM MEVZUATI VE YATIRIM TEŞVİKLERİ	62
C. AFGANİSTAN'DAKİ TÜRK YATIRIMLARI	62
D. YATIRIMCILAR İÇİN YARARLI BİLGİLER	64
AFGANİSTAN LOJİSTİK BİLGİ NOTU	65
1. GENEL DEĞERLENDİRME	67
2. ÜLKENİN DIŞ TİCARETİNDE KULLANDIĞI TAŞIMA MODLARI	67
3. LOJİSTİK ALT YAPISI	67
4. LPI ENDEKSİ SIRALAMASI	71
5. ÖNEMLİ TİCARİ ROTALAR (ÜLKE DIŞ TİCARETİNDE KULLANILAN ANA TAŞIMACILIK GÜZERGAHLARI)	71
6. ÜLKE İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ TAŞIMA ÜCRETLERİ	72
7. DIŞ TİCARET TAŞIMALARINDA LOJİSTİK SORUNLAR	72
8. MÜŞAVİRLİK DEĞERLENDİRMESİ	72
MÜTEAHHİTLİK VE TEKNİK MÜŞAVİRLİK SEKTÖRÜ ÜLKE RAPORU	73
1. MÜTEAHHİTLİK SEKTÖRÜ	75
2. TEKNİK MÜŞAVİRLİK SEKTÖRÜ	77
3. MÜTEAHHİTLİK, TEKNİK MÜŞAVİRLİK YABANCI YATIRIM MEVZUATI	78
4. TÜRK FİRMALARININ FAALİYETLERİ	84
5- GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELER	84
AFGANİSTAN'A İHRACATTA BAŞLICA POTANSİYEL TARIM VE GIDA ÜRÜNLERİ	85
AFGANİSTAN'A İHRACATTA BAŞLICA POTANSİYEL SANAYİ ÜRÜNLERİ	87

AFGANİSTAN
EKONOMİSİ VE
İKİLİ TİCARETİMİZ

AFGANİSTAN EKONOMİSİNE YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME

Dünya Bankası verilerine göre Afganistan'a 2001 ve 2021 yılları arasında yıllık 4 milyar doların üzerinde uluslararası kalkınma yardımı ulaşılmıştır. Söz konusu yardım miktarı, insani yardımlarla birlikte değerlendirildiğinde aynı dönemde yıllık 9 milyar doların üzerine çıkmıştır. Anılan dönemde Afganistan Hükümeti'nin bütçesinin yarısından fazlası kalkınma yardımlarından ayrılan kısımdan teşekkül etmiştir. Ancak, bahse konu kalkınma yardımlarına rağmen ülke ekonomisi, sağlam temeller üzerine inşa edilememiş ve uluslararası yardımlara son derece bağımlı hale gelmiştir. Söz konusu yardımların etkili olmamasına yönelik yaşanan güvenlik sorunları, yetersiz planlama, sürdürülebilirliğin sağlanamaması, yaygın yolsuzluk, Afganistan'a özgü koşulların ve yerel dengelerin göz ardı edilmesi gibi nedenler öne çıkarılmaktadır.

Taliban'ın 15 Ağustos 2021 tarihinde ülkede yönetimi ele almasını takip eden süreçte Afganistan'a ait yurtdışındaki mal varlıklarının ve fonların dondurulması, uluslararası yaptırımlar ve bunun sonucu olarak Afganistan'ın küresel ekonomiye entegrasyonunda yaşanan ciddi sıkıntılar, Afganistan ekonomisinin yardımlara son derece bağımlı yapısına rağmen uluslararası yardımların aniden kesilmesi ve bankacılık sektöründe yaşanan sorunlar gibi nedenlerle Afganistan ekonomisi ciddi bir ekonomik krize girmiştir. Tüm bu etkenlerin sonucunda 2021 yılında Afganistan'ın gayri safi yurt içi hasılası %20,7 oranında küçülmüş, kişi başına düşen gelir 500 dolar seviyesinden 363,7 dolar seviyesine gerilemiş, işsizlik ve yoksulluk yaygınlaşmıştır. Geçiş sürecinin ardından yaşanan ciddi ticari güven kaybı ülkeye yatırım talebini de önemli ölçüde etkilemiştir.

İnsani yardımların kısmen yeniden başlatılmasının ardından Afganistan ekonomisinin 2022 yılının ortalarında düşük seviyeli bir dengeye ulaştığı gözlemlenmiştir. Ancak yeniden başlatılan insani yardımlar, bütçe kapsamında kullanılmamakta ve Cumhuriyet dönemine kıyasla çok düşük seviyededir. (Afganistan'a ulaşan yardım miktarı 2020'de 9 milyar dolar iken 2022'de 3,5 milyar dolar seviyesinde kalmıştır.) Afganistan'a hâlihazırda Birleşmiş Milletler tarafından sağlanan aylık yaklaşık 150 milyon dolar tutarında nakit yardım girişi devam etmektedir.

Ülkede enflasyonun Temmuz 2022'de %18,3 ile zirveye ulaştığı, daha sonraki süreçte ise hızlı bir düşüşe geçtiği ve Nisan 2023 itibarıyla deflasyon sürecine girildiği gözlemlenmiştir. Aralık 2023 itibarı ile ülkede %-9,7 oranında deflasyon (yıllık bazda) olduğu bilinmektedir. Bu durum kişisel gelir seviyesinde yaşanan düşüşün neden olduğu toplam talebin daha da düşmesine neden olmaktadır. Enflasyon oranlarındaki bu düşüşün en önemli nedenleri arasında akaryakıt ve gıda fiyatlarında uluslararası piyasalarda görülen düşüş, hane halkı tasarruflarının tükenmesi, kamu harcamalarının azalması ve afyon ekimi yasağı nedeniyle çiftçilerin gelirlerinde yaşanan düşüş gösterilmektedir.

Artan dış ticaret açığına rağmen Afgani'nin (AFN) diğer para birimleri karşısında değerini koruduğu gözlemlenmektedir. Ocak 2024 itibarıyla 1\$, 75 AFN'den işlem görmektedir. Döviz kurlarında sağlanan istikrarın en önemli nedenleri arasında ülkede yabancı para birimi ile alışverişin yasaklanması, artan işçi döviz girişi, çok düşük miktarda yeni Afgani'nin piyasaya sürülmesi ve Birleşmiş Milletler tarafından insani yardımlar kapsamında ülkeye ulaştırılan döviz miktarındaki artış gösterilmektedir. Eylül 2023 itibarıyla BM tarafından toplam 1.4 milyar dolar nakit para Afganistan'a ulaştırılmıştır. Ancak Dünya Bankası'nın tespitlerine göre geline aşamada BM'nin nakit para transferlerinin ve işçi dövizlerinin tek başına artan dış ticaret açığının finansmanını açıklayamamaktadır. Bu nedenle ithal edilen ürünlerin önemli bir bölümünün Afganistan pazarına yönelik olmadığı ve bedellerinin Afganistan döviz piyasası tarafından karşılanmadığı çıkarımı yapılmaktadır.

Taliban'ın Afganistan'da 15.08.2021 tarihinde yönetimi ele geçirmesinin ardından vergi tahsili alanında önemli bir ilerleme kaydedildiği değerlendirilmektedir. Dünya Bankasının tespitlerine göre 1401 (2022-2023) mali yılının ilk on bir ayında tahsil edilen vergi gelirleri, (yaklaşık 1.95 milyar dolar) mali yılın revize edilen bütçesinin %87'sini oluşturarak dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca, söz konusu vergi gelirlerinin %60'ının halen gümrük idareleri aracılığıyla tahsil edilen dolaylı vergilerinden oluştuğu da belirtilmektedir. 1402 mali yılının

ilk 10 ayında (22 Mart 2023 - 21 Ocak 2024) toplanan vergiler ise 171 milyar AFN ile bir önceki mali yıla göre %5,7 artmıştır. Mali yıl sonunda toplanan vergilerin yaklaşık 200 milyar Afgani'ye ulaşması öngörülmektedir. Toplam yıllık bütçenin yaklaşık 300 milyon dolar olduğu göz önünde bulundurulduğunda toplanan vergilerin halen bütçe açığını kapatamadığı değerlendirilmektedir.

Resmi olmayan gümrük verilerine göre, Afganistan'ın 2022'deki toplam ithalatı 6,3 milyar dolar ile 2019-2021 dönemiyle uyumlu bir seviyede devam etmektedir. 2023'te ise toplam ithalatın 2022'ye kıyasla %23 oranında artarak 7,8 milyar dolar seviyesine ulaştığı gözlemlenmiştir. Afganistan'da toplam ithalatın %22'sini gıda ürünleri, %20'sini akaryakıt dâhil mineraller oluşturmakta olup en fazla ithal edilen diğer ürünler ise sırasıyla otomotiv parçaları, tekstil ürünleri, makine ve elektronik ürünler, kimyasallar, plastik ve kauçuktur. Afganistan'ın en çok ithalat yaptığı ülkelerin başında İran (%23), Pakistan (%19), Çin (%15) ve Birleşik Arap Emirlikleri (%15) yer almaktadır. 2023'te ülkenin toplam ithalatından Türkiye'nin aldığı pay ise yaklaşık %3,5 seviyesindedir.

Diğer taraftan, Afganistan'ın 2022'deki toplam ihracatı, 1,9 milyar dolara ulaşarak 2019-2021 dönemine kıyasla (yıllık ortalama 0,8 milyar dolar) ciddi derecede bir artış göstermiştir. Afganistan'ın 2023'deki toplam ihracatı 1,9 milyar dolar seviyesinde devam etmektedir. 2022'de 476 milyon dolar ile toplam ihracatın en önemli kalemlerinden birini oluşturan kömür ihracatının, 2023'te %46 oranında gerileyerek 257 milyon dolar seviyesine düştüğü tespit edilmiştir. 2023'te Afganistan'da toplam ihracatın %63'ünü gıda ürünleri ve %14'ünü tekstil ürünleri oluşturmuştur. Afganistan'ın en çok ihracat yaptığı ülkelerin başında Pakistan (%54) ve Hindistan (%31) yer almaktadır. Afganistan'daki en önemli ticaret merkezleri olarak Kabil, Herat, Kandahar ve Mezar-ı Şerif vilayetleri öne çıkmaktadır.

Taliban yönetiminin ülkenin ekonomik durumunu geliştirmek amacıyla son dönemlerde etkin bir ticaret diplomasisi yürüttüğü değerlendirilmektedir. Bu çerçevede 2023 yılında öne çıkan ticaret diplomasisi faaliyetleri aşağıda sunulmaktadır:

- Sanayi ve Ticaret Bakan Vekili Nuriddin Azizi Ağustos ayı içinde yaklaşık 200

Afganistanlı iş insanı ile birlikte Kazakistan'ı ziyaret etmiştir.

- Afganistan Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Vekili Molla Abdul Gani Baradar ve beraberindeki yaklaşık 40 iş insanı ülkemizi ziyaret etmiştir.
- Afgan-Amerikan Ticaret Odası yetkilileri Eylül ayında Afganistan ziyaret etmiştir.
- Sanayi ve Ticaret Bakan Vekili Nuriddin Azizi Ekim ayında Çin'i ziyaret ederek Tek Kuşak Tek Yol Forumu'na katılmıştır.
- Özbekistan Başbakan Yardımcısı Jamshid Khodjaev ve beraberindeki yaklaşık 45 iş insanı Ekim ayı sonunda Afganistan'ı ziyaret etmiştir.
- Afganistan Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Vekili Molla Abdul Gani Baradar ve Sanayi ve Ticaret Bakan Vekili Nuriddin Azizi Ekim ayında İran'ı ziyaret etmiştir.

Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesinin ardından yaşanan ekonomik krizden bugüne kadar (Şubat 2024) başta enflasyonun düşmesi, döviz kurlarındaki istikrar, artan vergi gelirleri ve artan ihracat olmak üzere birçok alanda iyileşmeler görülmekle birlikte, Afganistan ekonomisinin halen ciddi sınamalarla karşı karşıya olduğu değerlendirilmektedir. Bankacılık sistemi halen tam manasıyla etkinlik kazanmamıştır. Ticaret ve diğer ödemelerle ilgili para transferi işlemleri halen büyük bir oranda resmi olmayan kanallar aracılığıyla icra edilmektedir. Ayrıca gelir seviyesinin son derece düşük olması nedeniyle toplam talep oranlarında yaşanan ciddi gerilemenin, özel sektörün yeniden gelişmesinin önündeki en büyük engel olduğu değerlendirilmektedir. Afganistan halkının üçte ikisinin gıda ve diğer temel ihtiyaçları karşılayamadığı ve sert kış aylarında yaşam koşullarının elektrik kesintileri nedeniyle daha da kötüleştiği düşünülmektedir.

Ülke ekonomisinde sanayi üretiminin payı düşük seviyededir. Her ne kadar ülkede tarım ve hayvancılık faaliyet-

leri yoğunluk gösterse de, ülke topraklarının sadece %15'inin ekilebilir alan olarak değerlendirilebilmekte ayrıca son yıllarda yaşanan kuraklık, üretimi ve ülke ekonomisini negatif olarak etkilemektedir.

Gelinen aşamada Afganistan Geçici Hükümeti tarafından ekonominin geliştirilmesi kapsamında özel sektör yatırımlarına dayalı bir ekonomik kalkınma modeli uygulanacağı, yabancı sermayenin mezkûr modelde önemli bir yer tutmasının planlandığı ve kendi kendine yeten bir ekonomik sistem inşa edilmesine yönelik bir vizyon benimsendiği anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, Şubat 2024 tarihi itibarıyla Taliban yönetimi tarafından ülkede altyapı ve üstyapının geliştirilmesine yönelik çeşitli söylemlerin ötesinde somut adımların atılmadığı değerlendirilmektedir. Taliban yönetimi tarafından açıklanan bütçelerin büyük bir kısmı cari harcamalardan oluşmakta olup kalkınma ve yatırım projelerine cüz-i miktarlar ayrılmaktadır. Bu çerçevede, ülkede büyük projelerin hayata geçirilmesinin önündeki en büyük engelin finansmana erişim eksikliği olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte ülkede devam eden en önemli altyapı projesi Kuştepe Kanalıdır. Bahse konu Kanal'ın 280 km uzunluğunda 115 m genişliğinde ve 8.5 m derinliğinde olması planlanmaktadır. Ülkenin kuzeyinde yaklaşık 500.000 hektar arazinin suya kavuşturulacağı projenin değeri yaklaşık 600 milyon dolar olup Kanal'ın yarısı tamamlanmış durumdadır.

Uluslararası kalkınma yardımlarının tekrar başlamasının ise söz konusu finansman sorununu bertaraf edeceği ve bu durumun Afganistan'da firmalarımıza yönelik önemli fırsatlar doğuracağı değerlendirilmektedir. Ancak bu aşamada yaşanan finansman sorununa yönelik Taliban yönetimi, ülkedeki madenlerin yabancı sermaye aracılığıyla işletilmesi ile geçici bir çözüm arayışı içindedir. Bu durum, Afganistan'daki madencilik sektörünü uluslararası yatırımlar açısından öne çıkarmaktadır.

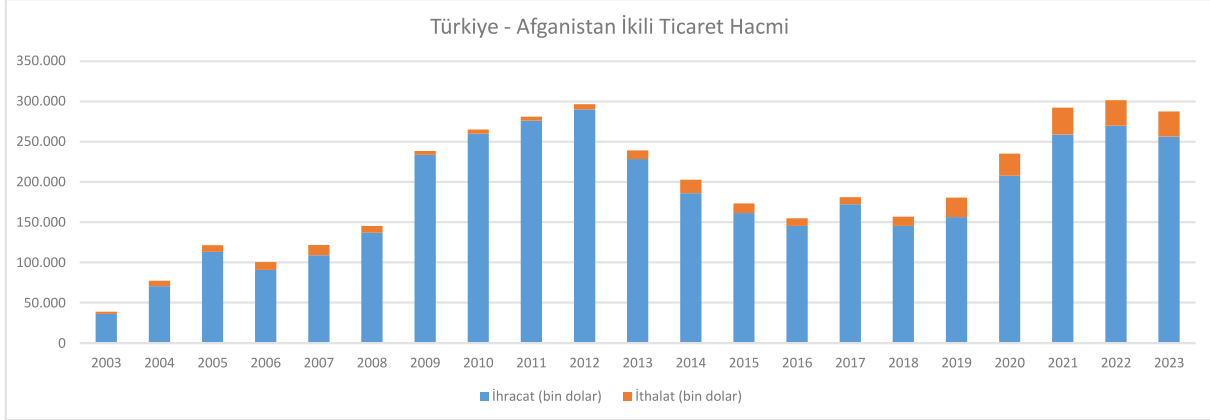
Afganistan'ın zengin maden ve petrol kaynaklarına sahip olduğuna ilişkin yaygın bir inanış bulunmakla birlikte söz konusu kaynaklara yönelik kapsamlı bir araştırma henüz yapılmamıştır. Bununla birlikte, Afganistan'da tespit edilebilen bakır, demir, kükürt, boksit, lityum ve nadir element kaynakları dünya çapında önem taşımaktadır. Afganistan'da petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji mineralleri, bakır, demir, altın, tuz gibi değerli ve yarı değerli madenler, cam, seramik, inşaat, kimya ve gübre sanayiinde kullanılan madenler, nadir elementler, çimento yapımında kullanılan klinker, kireç taşı ve kil ile mermer yataklarının bulunduğu bilinmektedir. Madencilik konusundaki raporların çoğunluğu Sovyetler döneminde edinilen bilgilere ve ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu tarafından yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar doğrultusunda Afganistan'ın yaklaşık 1 trilyon dolar değerinde doğal kaynaklara sahip olduğu tahmin edilmektedir.

Öte yandan; güvenlik zafiyeti, yetersiz kurumsallaşma, yaygın insiyatifli uygulamalar, yetersiz altyapı ve iletişim olanakları, uluslararası yaptırımlar, etkin bir bankacılık sisteminin bulunmayışı, nitelikli iş gücü eksikliği ve hukukun üstünlüğü ilkesine riayet edilmemesi gibi birçok sorunun Afganistan'daki yatırımlara, üretime ve ülkenin küresel ekonomiye entegrasyonuna engel teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

İKİLİ TİCARİ İLİŞKİLERİMİZE YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye – Afganistan ikili ticaret hacminin incelenmesi neticesinde yıllara göre inişli çıkışlı bir seyir izlendiği ancak büyük oranda dış ticaret fazlası verdiğimiz görülmektedir. İkili ticaret hacmimizdeki dalgalanmanın ardında sürdürülebilir ticari ilişkilerin kurulamaması ve Afganistan'ın kendine özgü ve komşu ülkelere bağımlı ekonomik yapısı bulunmaktadır. Bununla birlikte, ikili ticaret hacminin geliştirilmesi kapsamında 2009-2012 yılları arasında kazanılan ivmenin kısa sürede kaybedildiği ve 2019 yılından başlayarak yeniden yükseliş trendinin yakalandığı gözlemlenmektedir. 2019 yılında başlayan yükseliş trendinin büyük bir bölümünü ayçiçek yağı ihracatı oluşturmaktadır. Yıllara göre Türkiye - Afganistan ikili ticaret hacmi, aşağıda sunulmaktadır:¹

¹ Kaynak: Ticaret Bakanlığı (Not: Afganistan'da tasnif edilmiş ve güvenilir dış ticaret verisine ulaşılamamaktadır..)

(Kaynak: TÜİK)

İkilî ticaret hacmimize ilişkin detaylı veriler Ek-1'de sunulmaktadır.

İkilî ticaret hacmimiz 2022 yılında yaklaşık 301 milyon dolar (270 milyon dolar tutarında ihracat, 31 milyon dolar tutarında ithalat ve 238 milyon dolar dış ticaret fazlası) ile tarihi zirveye ulaşmıştır. Afganistan'da fiili olarak diplomatik mevcudiyetini devam ettiren sınırlı ülkelerden biri olmamız, Büyükelçiliğimizin Afganistan Geçici Hükümeti, diğer diplomatik misyonlar ve uluslararası sivil toplum kuruluşları nezdindeki saygın konumu, Büyükelçiliğimiz tarafından iş dünyası, sektör kuruluşları ve ilgili resmi makamlarla kurulan güçlü angajman, firmalarımızın Afganistan'da hayata geçirdikleri başarılı yatırım tecrübeleri, güçlü Türk malı imajı ve Türkiye'ye yerleşen birçok Afganistanlı iş insanının faaliyetleri vesilesiyle ikilî ticaret hacmimiz özellikle Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinden sonra da tüm olumsuzluklara rağmen artmaya devam etmiştir.

İkilî ticaret hacmimizin 2023'ün ilk dokuz ayında 2022'nin aynı dönemine kıyasla %6 oranında düştüğü gözlemlenmekte olup artış trendinin devam etmesine yönelik gerekli girişimlerde bulunmaktadır. Bu çerçevede, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakan Vekili ile yapılan görüşmeler kapsamında Türkiye'nin Afganistan dış ticaretinde başat aktörlerden birine dönüşmesi, ikilî ticaret hacmimizin 1 milyar dolar seviyesine çıkarılması ve bu amaçlar doğrultusunda etkin işbirliği ortamı kurulması hususlarında mutabık kalınmış ve anılan amaçlara matuf bir çalışma grubu oluşturulmuştur.

Türkiye'den Afganistan'a en çok ihraç edilen ürünlerin başında; ayçiçeği yağı, jeneratörler, buğday unu, makine dokuması halı, ilaç, soya küspesi, mücevher, kuru baklagiller, karayolu taşıtı lastiği, elektrik devreleri yer almaktadır. Afganistan'dan ülkemize en çok ithal edilen ürünlerin başında; sabun taşı (steatit), hayvan derisi, pamuk, kuruyemiş, tıbbi-aromatik bitkiler (anason, rezene, kimyon vb.), sakatat, el dokuması halı, üzüm, kuru meyve, karpuz-kavun yer almaktadır. Afganistan'la ticaretimizde İstanbul, Gaziantep ve Mersin illerimiz öne çıkmaktadır. 2022 yılında en çok ihraç ve ithal edilen ürünlerin detaylı listesi Ek-2 ve Ek-3'te sunulmaktadır.

TÜRKİYE-AFGANİSTAN 2023 YILI TİCARİ İLİŞKİLERİ

Türkiye ve Afganistan arasındaki yıllara göre ikilî ticaret hacminin düzenli bir eğilim göstermek yerine inişli ve çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. İkilî ticaret hacminde 2009-2012 yılları arasında yakalanan olumlu ivmenin takip eden yıllarda kaybedildiği ve 2019 yılından itibaren yeniden yükseliş trendinin yakalandığı gözlemlenmektedir. 2019 yılında başlayan yükseliş trendinin büyük bir bölümünü Ayçiçek yağı ihracatı oluşturmaktadır. Afganistan'la ticaretimizde genel olarak dış ticaret fazlası elde edilmekle birlikte en yüksek dış ticaret fazlasının 283.454 milyon dolar ile 2012 yılında yakalandığı tespit edilmiştir.

Afganistan'da fiili olarak diplomatik mevcudiyetini devam ettiren sınırlı ülkelerden biri olmamız, Büyükelçiliği-

mizin Afganistan Geçici Hükümeti, diğer diplomatik misyonlar ve uluslararası sivil toplum kuruluşları nezdindeki saygın konumu, Büyükelçiliğimiz tarafından iş dünyası, sektör kuruluşları ve ilgili resmi makamlarla kurulan güçlü angajman, firmalarımızın Afganistan'da hayata geçirdikleri başarılı yatırım tecrübeleri, güçlü Türk malı imajı ve Türkiye'ye yerleşen birçok Afganistanlı iş insanının faaliyetleri vesilesiyle ikili ticaret hacmimiz özellikle Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinden sonra da tüm olumsuzluklara rağmen artmaya devam etmiştir.

2023 yılında ise ikili ticaret hacmimizin **256.191** milyon doları **ihracat** ve **31.153** milyon doları **ithalat** olmak üzere toplam **287.344 milyon dolar** seviyesinde gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu çerçevede, Afganistan dış ticaret fazlası (225.037 milyon dolar) verdiğimiz ülkeler arasında yer almaya devam etmektedir. Bununla birlikte, ikili ticaret hacmimizin 2022 yılında ulaştığı 301.262 milyon dolarlık tarihi zirveden %4,6 oranında gerilediği (İhracat %5, İthalat %1,2) görülmektedir. 2023 yılında Afganistan, toplam ithalatının (7,8 milyar dolar) yaklaşık %3,2'sini ve toplam ihracatının (1,9 milyar dolar) yaklaşık %1,6'sını Türkiye ile gerçekleştirmiştir.

2023 yılında, Türkiye'den Afganistan'a en çok ihraç edilen ürünlerin başında; ayçiçeği yağı, soya fasulyesi küspesi, izosiyanat, buğday unu, karayolu taşıtı lastiği, ilaç, mücevher ve jeneratörler yer almaktadır. Afganistan'dan ülkemize en çok ithal edilen ürünlerin başında; kurutulmuş kayısı, susam tohumu, el dokuması halı, deri, kuru üzüm, Antep fıstığı ve sabun taşı (steatit) yer almaktadır. Afganistan'la ticaretimizde İstanbul, Gaziantep ve Mersin illerimiz öne çıkmaktadır.

Öte yandan, Türkiye'nin toplam ihracat miktarında (2022'ye göre %0,6) ve Afganistan'ın toplam ithalat miktarında son (2022'ye göre %23) yıllarda ciddi oranda artış yaşanmasına rağmen Afganistan'a gerçekleştirilen ihracatımızın mezkûr artış trendinden pay alamadığı görülmektedir. İkili ticaret hacmimizin iki ülke arasındaki iyi ilişki seviyesini yansıtmadığı değerlendirilmektedir.

İkili ticaret verilerimizin incelenmesi neticesinde Afganistan'a ihracatta firmalarımızın sürdürülebilir ticari ilişkiler kurma noktasında sorunlar yaşadığı, ürün bazında yıllar içinde gerçekleştirilen ihracat miktarında ciddi dalgalanmalar yaşandığı, Türkiye ve Afganistan ekonomisinde son dönemde yaşanan ciddi sınamalar nedeniyle kalıcı bir tedarik zinciri oluşturulamadığı ve Afganistan pazarında talep dalgalanmaları yaşandığı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, Büyükelçiliğimizce Türk ve Afganistanlı iş insanlarının daha yakın temas içinde olmalarını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesine ve anılan mekanizmaların etkin bir şekilde uygulanmasına ağırlık verilmiştir.

Ayrıca, **Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Afganistan Ulusal İstatistik ve Bilgi Kurumundan temin edilen dış ticaret verileri arasında ciddi farklılıklar bulunduğu belirtilmesinde fayda görülmektedir.** Örneğin, 2023 yılında ikili ticaret hacmimiz TÜİK verilerine göre 287.344 milyon dolar iken Afganistan makamları tarafından açıklanan miktar 100 milyon dolardır. Söz konusu farklılığın ilk incelemelere göre Türkiye'den Afganistan'a ihraç edilen ürünlerin İran pazarına arz edilmesi veya İran'da menşe değiştirerek Rusya pazarına arz edilmesi nedeniyle kaynaklandığı düşünülmekle birlikte bahse konu farklılığın somut nedenlerine yönelik Müşavirliğimizce yürütülen çalışmalar devam etmektedir. Afganistan'da yetkili kurumlardan 2023 yılına ilişkin uluslararası ticaret verilerinin henüz temin edilememesi nedeniyle söz konusu veriler üzerinden herhangi bir değerlendirme yapılamamıştır.

Yıllara göre Türkiye – Afganistan ikili ticaret hacmi ve en çok ihraç/ithal edilen ürünlere ilişkin detaylı veriler aşağıda sunulmaktadır:

Tablo 1: Türkiye – Afganistan İkili Ticaret Hacmi (Yıllara Göre)

YIL	İHRACAT \$/ BİN	İHRACAT DEĞİŞİM %	GENEL İHRACATA ORANI %	İTHALAT \$/ BİN	İTHALAT DEĞİŞİM %	GENEL İTHALATA ORANI %	HACİM \$/ BİN	DENGE \$/ BİN
2003	36.489	80,4	0,08	2.684	154,9	0,00	39.173	33.805
2004	70.945	94,4	0,11	6.776	152,4	0,01	77.721	64.169
2005	113.401	59,8	0,15	8.301	22,5	0,01	121.702	105.100
2006	91.106	-19,7	0,11	9.587	15,5	0,01	100.692	81.519
2007	109.270	19,9	0,10	12.493	30,3	0,01	121.763	96.776
2008	136.982	25,4	0,10	8.506	-31,9	0,00	145.489	128.476
2009	233.675	70,6	0,23	4.649	-45,3	0,00	238.325	229.026
2010	259.791	11,2	0,23	5.098	9,6	0,00	264.888	254.693
2011	275.969	6,2	0,20	4.795	-5,9	0,00	280.764	271.174
2012	289.915	5,1	0,19	6.461	34,8	0,00	296.377	283.454
2013	228.231	-21,3	0,15	10.721	65,9	0,00	238.952	217.510
2014	186.185	-18,4	0,12	16.488	53,8	0,01	202.673	169.696
2015	161.492	-13,3	0,11	11.889	-27,9	0,01	173.382	149.603
2016	145.591	-9,8	0,10	9.398	-21,0	0,00	154.989	136.192
2017	172.300	18,3	0,11	8.831	-6,0	0,00	181.131	163.469
2018	145.410	-15,6	0,09	11.656	32,0	0,01	157.067	133.754
2019	156.475	7,6	0,09	24.053	106,4	0,01	180.528	132.421
2020	207.778	32,8	0,12	27.299	13,5	0,01	235.077	180.479
2021	258.637	24,5	0,11	33.460	22,6	0,01	292.097	225.177
2022	269.729	4,3	0,11	31.532	-5,8	0,01	301.262	238.197
2023	256.191	-5,1	0,10	31.153	-1,2	0,01	287.344	225.037

(Kaynak: TÜİK)

Tablo 2: Türkiye – Afganistan İkili Ticaret Verileri (Yıllara Göre)

YILLAR	ÜLKENİN TOPLAM İTHALATI (NSIA) (\$)	TÜRKİYE'NİN ÜLKEYE İHRACATI (TÜİK) (\$)	TÜRKİYE'NİN PAYI (%)	ÜLKENİN TOPLAM İHRACATI (NSIA) (\$)	TÜRKİYE'NİN ÜLKEDEN İTHALATI (TÜİK) (\$/ BİN)	TÜRKİYE'NİN PAYI (%)	TÜRKİYE- ÜLKE ARASI TOPLAM DIŞ TİCARET HACMİ (TÜİK) (\$)
2016	6.534.140.413	145.591.000	2,23%	596.455.337	9.398.000	1,58%	154.989.000
2017	7.792.600.123	172.300.000	2,21%	831.926.775	8.831.000	1,06%	181.131.000
2018	7.406.590.339	145.410.000	1,96%	875.241.403	11.656.000	1,33%	157.066.000
2019	6.776.781.439	156.475.000	2,31%	863.833.321	24.053.000	2,78%	180.528.000
2020	6.537.639.199	207.778.000	3,18%	776.736.745	27.299.000	3,51%	235.077.000
2021	5.307.761.080	258.637.000	4,87%	850.098.043	33.460.000	3,94%	292.097.000
2022	7.006.744.813	269.729.000	3,85%	1.837.555.670	31.532.000	1,72%	301.261.000
2023		256.191.000			31.153.000		287.344.000

(Kaynak: TÜİK, NSIA (Afganistan Ulusal İstatistik ve Bilgi Kurumu))

Not: NSIA tarafından 2023 yılı ticari verileri henüz yayımlanmamıştır.

TİCARİ İLİŞKİLERİMİZE YÖNELİK FIRSATLAR VE TEHDİTLER

	GÜÇLÜ YÖNLER	<ul style="list-style-type: none">• Ortak Tarih ve Kültür• Büyükelçiliğimizin Saygın Konumu• Taliban Yönetimi ve Etkin İş Çevreleri ile Güçlü Angajman• Güçlü Türk Malı İmajı
	ZAYIF YÖNLER	<ul style="list-style-type: none">• Uluslararası Finansman Sağlanmaması• Özellikle Komşu Ülkeler Kaynaklı Ucuz ve Kalitesiz Ürünlerin Pazara Hâkim Oluşu• Satın Alma Gücünün Zayıflığı/Talep Eksikliği• Havayolu Kargo Taşımacılığının Olmaması• Nakliye Maliyetleri• Afganistan'daki Lojistik Altyapı Eksikliği
	FIRSATLAR	<ul style="list-style-type: none">• Tedarik Zincirinin Yeniden Yapılandırılması• Afganistan Pazarında Katma Değeri Yüksek Ürünlere Yönelik Düşük Rekabet• Uluslararası Yardımlarla Temin Edilen Belirli Ürünlerin Türkiye'den Tedariki• Türkiye'de Yerleşik Afganistanlı İş İnsanları• Taliban Yönetiminin Ülkemizle Ticareti Geliştirme İradesi
	TEHDİTLER	<ul style="list-style-type: none">• Bilgiye ve Veriye Erişimin Önündeki Engeller• Ekonomik İstikrarsızlık• Taliban Yönetiminin İnsiyatifli Uygulamaları• Gümrük Vergisi, Rödivans Bedeli vb. Ücretlerdeki Değişikliklerin Şeffaf Olmaması• Yaptırımlar Rejimi• Zayıf Bankacılık Sistemi• Karşılıklı Ziyaretlerin Önündeki Engeller (Vize, Güvenlik)• Güvenilir Firma Eksikliği

AFGANİSTAN PAZAR BİLGİLERİ

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Mevzuatı

Taliban'ın yönetimi ele geçirdiği 15.08.2021 tarihinden önceki dönemde ülkedeki dış ticaret mevzuatına ilişkin önemli kararların tamamı Bakanlar Kurulu tarafından alınmış, Maliye Bakanlığı ile Ticaret ve Sanayi Bakanlığı tarafından ise uygulanmıştır. Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinin ardından yapılan resmî açıklamalarda mevcut yasal düzenlemelerin şeriata aykırı olan hükümlerinin tamamının yok hükmünde olduğu, şeriata aykırı olmayan hükümlerin ise aksi yönde bir karar alınıncaya kadar uygulanacağı belirtilmiştir.

2024 yılı itibarıyla Afganistan'da gümrük vergilerine ve dış ticaret mevzuatına ilişkin hususlar genel olarak Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcılığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararlar doğrultusunda düzenlenmektedir. Ancak alınan kararlara ve değiştirilen düzenlemelere ilişkin genellikle herhangi bir duyuru ve açıklama yapılmamaktadır.

Şeriata aykırı olduğuna karar verilen mevzuat hükümlerine ve Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararlara ilişkin herhangi bir duyuru veya açıklama yapılmaması nedeniyle ülkedeki mer'i mevzuat hükümlerinin tespiti son derece zorlaşmaktadır. Ayrıca, kurumsal kapasitenin son derece yetersiz olması nedeniyle uygulamada farklılıklar ve değişiklikler gözlemlenebilmektedir. Mevzuat değişikliklerine veya vergi oranlarındaki değişikliklere ilişkin güncel bilgilere ulaşılması sürecinde ise sıklıkla sorunlarla karşılaşmaktadır.

Bu minvalde, firmalarımız tarafından Afganistanlı firmalarla kurulacak iş ilişkileri kapsamında gümrük işlemlerinin Afganistanlı firmalar tarafından tamamlanmasının tercih edilmesi önerilmektedir. Dış ticaret mevzuatı ve uygulama esaslarına ilişkin tereddüt yaşanması durumunda Müşavirliğimize danışılmasında fayda görülmektedir.

Afganistan'ın taraf olduğu önemli ikili ve çok taraflı ticaret anlaşmaları aşağıda sunulmaktadır¹:

ANLAŞMA	TİPİ	ÜLKELER	KAPSAM
Tercihli Ticaret Anlaşması	İkili	Afganistan-Hindistan	Mal Ticareti
Afganistan- Pakistan Transit Ticaret Anlaşması (APTTA)	İkili/Bölgesel	Afganistan-Pakistan	Mal Ticareti ve Transit Ticaret
Güney Asya Serbest Ticaret Anlaşması (SAFTA)	Çok Taraflı	Afganistan, Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka	Mal Ticareti
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Ticaret Anlaşması (ECOTA)	Çok Taraflı	Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan	Mal Ticareti
Çabahar Anlaşması	Çok Taraflı	Afganistan, İran, Hindistan	Mal Ticareti
Uluslararası Ulaştırma Yolları Anlaşması	Çok Taraflı	Afganistan, İran, Tacikistan, Özbekistan	Taşımacılık
Transit ve Ulaştırma İş Birliği Anlaşması (Lapis Lazuli Güzergâh Anlaşması)	Çok Taraflı	Afganistan, Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan, Türkmenistan	Mal Ticareti
Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	Üyelik	Uluslararası	Taşımacılık

¹ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Anlaşmalar", Erişim: 21 Temmuz 2023, <https://moci.gov.af/en/agreements>

İthalat Rejimi

Afganistan'a mal ithalatı serbest ticaret rejimi altında gerçekleştirilmektedir. Ancak anılan genel kurala istisna olarak bazı ürünlerin ithalatı tamamen veya geçici olarak yasak iken bazı ürünlerin ithalatında ise ilave belgeler veya izinler talep edilebilmektedir.

Bununla birlikte, Afganistan'daki mevcut yönetim nedeniyle stratejik makine, savunma sanayii ve güvenlikle ilgili ürünlerin ülkeye ihracatına yönelik başta ABD olmak üzere farklı ülkeler tarafından yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu çerçevede, firmalarımızın herhangi bir olumsuz durumla karşılaşmaması adına savunma sanayii ve güvenlikle ilgili ürünlerin Afganistan'a ihracatına yönelik herhangi bir ticari ilişki kurmamaları tavsiye edilmektedir.

İthalatı Yasak Ürünler

Ateşli silahlar ve mermileri, patlayıcı maddeler, müstehcen yayınlar, alkollü içecekler, domuz ürünleri, uyuşturucu maddeler ve amonyum nitrat gibi ürünlerin özel şirketler veya şahıslar tarafından ithal edilmesi yasaktır. Ayrıca, ülkedeki üretim sektörünün desteklenmesi amacıyla Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararlar doğrultusunda çeşitli ürünlerin ithalatı ise geçici olarak yasaklanabilmektedir. Bu çerçevede; Mayıs 2024 tarihi itibarıyla kırmızı et ithalatı geçici olarak yasaklanmış durumdadır. Geçici olarak yasaklanan ürünlere yönelik herhangi bir bilgilendirme yapılmamakta olup firmalarımızca herhangi bir ürüne şüphe duyulması durumunda Müşavirliğimize ulaşılmada fayda görülmektedir.

İlave Lisans ve İzne Tabi Ürünler

Zirai ilaçlar ve pestisitler, hayvanlar ve hayvansal ürünler, gıda maddeleri, ilaçlar, su, taze meyve ve sebzeler, tıbbi cihazlar, tohumlar, basılı materyaller, telekomünikasyon ekipmanları ve veteriner tıbbi ürünler gibi ürünlerin ithalatında yapılan risk analizi doğrultusunda söz konusu ürünler denetime tabi tutulabilmektedir. Denetlenen ürünlerden numune alınarak incelenmekte ve menşe ülkeden temin edilen kalite ve sağlık sertifikaları talep edilmektedir. Gıda maddeleri, ilaçlar ve su cinsi ürün gruplarında ayrıca belirli bir ücret karşılığında laboratuvar testleri de yapılmaktadır. Yapılan denetimlerin ardından ilgili standartlara uygun olduğu tespit edilen ürünlerin ithalatına ilave bir sertifika veya lisans düzenlenerek izin verilmektedir. Bununla birlikte, denetim mekanizmasının insiyatifli olarak uygulanabildiği, risk analizinin ilkel yöntemlerle gerçekleştirildiği ve uygulamada farklılıklar görülebildiğinin belirtilmesinde fayda görülmektedir. Bahse konu hususlara ilişkin ayrıntılı bilgilere **Ek-1**'de sunulan belge üzerinden ulaşılabilmektedir.

İhracat Rejimi

Afganistan'a mal ihracatı serbest ticaret rejimi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, başta demir, bakır, antimuan cevherleri ve lapis lazuli taşı gibi madenlerin ham olarak, hurda metalin ise tamamen ihracatına izin verilmemektedir.

Gümrük Vergileri

Üretim kapasitesinin son derece sınırlı olması ve ülkenin ihtiyaç duyduğu ürünlerin büyük bir bölümünün ithalat aracılığıyla karşılanması nedeniyle Afganistan, bölge ülkeleri arasında gümrük tarifeleri en düşük olan ülkeler arasında yer almaktadır.

Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinin ardından Afganistan'da bazı ürünlere yönelik gümrük vergilerinde ciddi artışlar yaşanmasına rağmen ithal edilen ürünlerin büyük bir bölümüne yaklaşık %5 oranında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Afganistan'da en son yayımlanan ve teyide muhtaç bilgilerin yer aldığı gümrük vergisi oranlarına Afganistan Maliye Bakanlığı'nın resmi internet sitesi üzerinden (söz konusu gümrük vergisi oranları sadece Farsça ve Peştuca dillerindeki internet sayfalarında yer almaktadır.) erişim sağlanabilmektedir.² Ayrıca, yine teyide muhtaç bilgilerin yer aldığı gümrük vergisi oranlarının toplu listesi de fikir vermesi amacıyla **Ek-2** 'de sunulmaktadır.

Gümrük vergisi oranları Bakanlar Kurulu tarafından sıklıkla değiştirilmekte ve güncel gümrük vergisi oranlarına yönelik herhangi bir bilgi paylaşımında bulunulmamaktadır. Bu çerçevede, herhangi bir ürün bazında gümrük vergisi oranının tespiti aşamasında tereddüt yaşanması durumunda Müşavirliğimize ulaşılmasında fayda görülmektedir.

Diğer taraftan, 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu kapsamında geçerli bir faaliyet lisansına sahip bir kişinin ithalat yapması durumunda %2, faaliyet lisansına sahip olmayan bir kişinin ithalat yapması durumunda ise %3, yolcu ve yük taşımacılığı alanında faaliyet gösteren şirketlerin sahip oldukları aracın niteliğine göre değişen miktarlarda maktu vergi ödenmesi gerekmektedir.³ Yine ithal edilen tüm ürünlere yönelik %2⁴ oranında işletme vergisi ve %2 oranında Kızılay Katkı Payı ödenmesi gerekmektedir. Söz konusu ilave vergiler eşyanın kıymeti ve gümrük vergisi toplamı üzerinden hesaplanmaktadır.

Afganistan'da gümrük mevzuatına yönelik bilgilere Afganistan Maliye Bakanlığı'nın internet sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir.⁵ (Söz konusu bilgiler sadece Farsça ve Peştuca dillerindeki internet sayfalarında yer almaktadır.)

Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinden önceki dönemde Afganistan gümrüklerinde birçok yolsuzluk olayının yaşandığı bilinmektedir. Gelenen aşamada Taliban Yönetimi'nin yolsuzluklarla mücadelede önemli bir başarı elde ettiği görülmekte olup firmalarımızın illegal taleplerle karşılaşması durumunda Müşavirliğimize ulaşılmasında fayda görülmektedir.

İç Vergiler ve Oranları

Genel

Afganistan, vergi uygulamaları ve özellikle vergilerin tahsili alanında henüz önemli bir ilerleme kaydetmemiştir. Nitekim Dünya Bankası tarafından yayımlanan "Afganistan'da İş Yapma Kolaylığı Endeksi 2020" raporuna⁶ göre; Afganistan, vergilerin tahsili alanında 190 ülke arasında 178. sırada yer almaktadır.

Bununla birlikte, Afganistan'ın ulusal vergilendirme sistemi son yıllarda önemli değişime uğramıştır. Bu çerçevede; vergilendirme kapasitesinin, vergi tahsili kabiliyetinin ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ile vergilerin basitleştirilmesi gibi alanlarda önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Öte yandan, Taliban'ın 15.08.2021 tarihinde yönetimi devralmasının ardından vergi uygulamaları alanında

² Afganistan Maliye Bak. "Belgeler", Erişim: 20 Nisan 2023, <https://www.mof.gov.af/en/documents>

³ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 70. ve 71. Maddeleri.

⁴ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 66. Maddesi.

⁵ Afganistan Maliye Bak., <https://customs.mof.gov.af/>

⁶ Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi, "Afganistan'da İş Yapma Kolaylığı: 2020", Erişim: 19 Nisan 2023, <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/afghanistan>

önemli bir ilerleme kaydedildiği değerlendirilmektedir. Dünya Bankası'nın tespitlerine⁷ göre 2023-2024 mali yılının ilk on bir ayında tahsil edilen vergi gelirleri (yaklaşık 2,3 milyar dolar), mali yılın revize edilen bütçesinin %92'sini oluşturarak dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştır. Dünya Bankası'nın tespitleri kapsamında ayrıca, söz konusu vergi gelirlerinin %54'ünün halen gümrük idareleri aracılığıyla tahsil edilen dolaylı vergilerinden oluştuğu da belirtilmektedir.

Afganistan'da vergi uygulamaları temel olarak 2015 tarihli Vergi İdare Kanunu ve 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir.⁸ Vergi uygulamalarına ilişkin güncel mevzuata ve uygulama rehberlerine Afganistan Maliye Bakanlığı⁹ ve Gelir İdaresi'nin¹⁰ internet siteleri üzerinden ulaşılabilir.

Gelir vergisi, her bir vergilendirme döneminde mükelleflerin vergilendirilebilir gelirine uygulanmaktadır. Vergilendirilebilir gelir, Gelir Vergisi Kanunu kapsamında uygulanan kesintiler ve istisnaların dışındaki tutardan oluşmaktadır. Tüzel kişilerin, şirketlerin, limitet şirketlerin ve genel ortaklıkların gelir vergisi, mali yıldaki vergilendirilebilir gelirinin %20'sidir.¹¹ Döviz gelirleri vergilendirme amacıyla afganiye dönüştürülmektedir. Dönüşüm oranı, "Da Afghanistan Bank" tarafından belirlenmektedir.

Söz konusu Gelir Vergisi Kanunu kapsamında geçerli bir faaliyet lisansına sahip bir kişinin ithalat yapması durumunda %2, faaliyet lisansına sahip olmayan bir kişinin ithalat yapması durumunda ise %3, yolcu ve yük taşımacılığı alanında faaliyet gösteren şirketlerin sahip oldukları aracın niteliğine göre değişen miktarlarda maktu vergi ödenmesi gerekmektedir.¹²

Ayrıca Gelir Vergisi Kanunu kapsamında tüm işletmelerin, her çeyrek başına satışları 750 bin afgani veya üzerinde olan gerçek kişilerin ve ithalatçıların toplam satışları üzerinden belirli bir oranda işletme vergisi¹³ tahsil edilmektedir. Bu çerçevede, her çeyrek başına satışları 750 bin afganinin altında olan hotel ve restoran işletmelerinden %2, her çeyrek başına satışları 750 bin afganinin üzerinde olan hotel ve restoran işletmelerinden %5, etkinliklerin icra edildiği kulüp ve salonlardan %5, telekomünikasyon ve havayolu şirketleri ile ve üstün hizmetler sunan otel ve restoranlardan %10, bunların dışında kalan tüm işletmelerden %2 oranında işletme vergisi tahsil edilmektedir.¹⁴

Bir yılın herhangi bir ayında iki veya daha fazla kişiyi istihdam eden tüm tüzel kişiler, aylık 5 bin afganiyi geçen tüm maaş ve ücret ödemelerinden aşağıda sunulan oranlarda stopaj vergisini kesmekle ve elde edilen tutarı ilgili devlet hesabına yatırmakla yükümlüdürler.¹⁵

-den Fazla	-e Kadar	Vergi
0	5.000	%0
5.000	12.500	5.000'ni aşan kısım için %2
12.500	100.000	150 AFN + 12.500'ü aşan kısım için %10
100.000		8.900 AFN + 100.000'i aşan kısım için %20

⁷ Dünya Bankası, "Afganistan Ekonomik Monitörü", Erişim: 19 Mart 2024, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/804528b1d98fc6a3012fb1754ba4bd45-0090012024/original/Afganistan-Economic-Monitor-January-2024-002.pdf>

⁸ Afganistan Gelir İdaresi, "Vergi Kanunları", Erişim: 20 Nisan 2023, <https://ard.gov.af/?s=english&c=tax-laws>

⁹ Afganistan Maliye Bak. "Belgeler", Erişim: 20 Nisan 2023, <https://www.mof.gov.af/en/documents>

¹⁰ Afganistan Gelir İdaresi, "Rehberler", Erişim: 20 Nisan 2023, <https://ard.gov.af/?s=english&c=tax-guidelines>

¹¹ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 4. Maddesi.

¹² 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 70. ve 71. Maddeleri.

¹³ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 64. Maddesi.

¹⁴ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 66. Maddesi.

¹⁵ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 58. Maddesi.

Ayrıca tüm tüzel kişiler; faiz, temettü, telif, ödül, piyango, bahşiş, ikramiye ve hizmet bedeli gelirlerinden %20 oranında stopaj vergisi ödemek zorundadırlar.¹⁶ Tüm gerçek ve tüzel kişiler, 100 bin afganiye kadar olan kira gelirlerinden %10 ve 100 bin afganinin üzerindeki kira gelirlerinden ise %15 oranında stopaj vergisi ödemekle yükümlüdür.¹⁷

Ayrıca, her mükellefin bir vergi kimlik numarası temin etmesi gerekmektedir. Vergi kimlik numarası, belirli bir vergi mükellefini tanımlamak için kullanılan 10 haneli bir numaradır. Bahse konu numara, Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikrî Mülkiyet Kurumu'na (ACBRIP) yapılan faaliyet lisansı başvurusu kapsamında temin edilmektedir.

Vergi İdaresi

Afganistan Maliye Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Gelir İdaresi (ARD), vergi ve vergi dışı gelirlerin idaresi ve tahsilinden sorumludur. Vergi mükellefleri, gelir düzeylerine ve ekonomik faaliyetlerine göre bölümlere ayrılmış olup, ARD bünyesinde vergilerin tahsilinden sorumlu büyük, orta ve küçük mükellef daireleri bulunmaktadır. Ayrıca, ARD'nin eyalet düzeyinde vergi tahsilat görevini yerine getiren temsilcilikleri bulunmaktadır. ARD'nin internet sitesi üzerinden (<http://www.ard.gov.af>) vergilendirmeye ilişkin bilgi ve belgelere ulaşılabilmektedir.

Beyanname

Vergilendirme dönemi, 21 Mart'ta başlayarak 20 Mart'ta sona ermektedir. Farklı bir vergilendirme dönemi kullanmak isteyen tüzel kişilerin, gerekçeleri ile birlikte Afganistan Maliye Bakanlığı'na yazılı olarak başvurmaları gerekmektedir. Afganistan Maliye Bakanlığı tarafından sunulan gerekçenin kabul edilmesi durumunda ilgili tüzel kişinin talebi yürürlükteki mevzuat çerçevesinde onaylanabilmektedir.¹⁸

2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu, vergi mükelleflerinin vergi beyanname sunmaması durumunda ceza öngörmektedir. Bu çerçevede, tüm mükelleflerin vergiden muaf olsalar bile vergi idarelerine beyanname sunmaları gerekmektedir.

Muhasebe Kayıtları

2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu kapsamında vergilendirilebilir bir gelire sahip tüm gerçek ve tüzel kişiler, vergilendirme dönemi içindeki tüm işlemlerinin, tüm taşınır ve taşınmaz malların kaydını tutmakla yükümlüdür. Kayıtlar; muhasebe defterlerini, makbuzları, mali bilançoları ve diğer ilgili kayıtları içermelidir. Afganistan Gelir İdaresi, genel bir kural olarak mükellefler tarafından tutulması gereken defter türlerini düzenlememektedir. Ancak söz konusu kayıtlar; gelirler ve giderleri açıkça yansıtmalı, güvenilir/eksiksiz olmalı ve kaynak belgelerle desteklenmelidir.¹⁹

Bununla birlikte, anonim ve limitet şirketlerin vergilendirilebilir gelirlerini, çift taraflı kayıt yöntemini kullanarak hesaplaması gerekmektedir. Anonim ve limitet şirketlerin ayrıca; yönetim kurulu toplantı tutanaklarını, hissedarlar toplantı tutanaklarını, sermaye hissesi kayıtlarını, defter-i kebiri veya diğer son kayıt defterlerini muhafaza etmesi gerekmektedir.

¹⁶ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 46. Maddesi.

¹⁷ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 59. Maddesi.

¹⁸ Anonim ve Limitet Şirketler İçin Vergi Rehberi'nin 1.1.3.2. Maddesi.

¹⁹ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 36. ve 37. Maddeleri.

Amortisman

Ticarette kullanılan veya üretici tarafından gelir elde etme amacıyla elde tutulan taşınır ve taşınmaz malların (tarım arazileri hariç) amortismanının Gelir Vergisi Rehberi'ne göre hesaplanması gerekmektedir.²⁰ Amortismanla ilgili detaylı düzenlemelere Afganistan Maliye Bakanlığı'nın internet sitesi²¹ üzerinden erişim sağlanabilmektedir. Bahse konu rehber kapsamında amortisman, malın maliyeti üzerinden yine rehberde düzenlenen oranlara göre hesaplanmaktadır. Vergi mükellefleri tarafından bir vergilendirilebilir yıl içinde belirlenen orandaki amortisman mahsup edilmezse, söz konusu amortisman farklı bir yılda mahsup edilememektedir.

Söz konusu rehber kapsamında işletmelerde yaygın olarak kullanılan bazı varlıkların kullanım ömürleri ve amortisman oranları aşağıda sunulmaktadır:

VARLIKLAR	KULANIM ÖMRÜ	AMORTİSMAN ORANI (BİR YILLIK)
Tuğla veya taş yapılar	50	2
Toprak yapılar	20	5
Ahşap yapılar	10	10
Bu listede belirtilmeyen diğer makine ve aletler	10	10
Madencilik ekipmanları	6,5	15
Aletler	4	25
Baskı makineleri ve ekipmanları	2	50
Metalurji makineleri	10	10
Halılar	10	10
Yolluk ve diğer mobilyalar	4	25
Sandalyeler, koltuklar ve kanepeler	4	25
Sıralar, masalar ve dolaplar	10	10
Ofis ekipmanları (hesap makineleri, daktilolar, telefonlar vb.)	6,5	15
Bisikletler	5	20
Kamyonlar	2	50
Arabalar	4	25
Araba lastikleri	2	50
İnşaat makineleri	5	20
Bilgisayarlar ve bilgisayarlarla ilgili ekipmanlar	3	33
Televizyonlar, radyolar ve cep telefonları	3	33
Telekomünikasyon ekipmanları	7	14

Ayrıca, 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 47. Maddesi kapsamında düzenlenen hükümlere uygun işletmeler, hızlandırılmış amortisman uygulamasından yararlanabilmektedir. Hızlandırılmış amortisman kapsamında binaların kullanım ömrü 4 yıl olarak, diğer sermaye varlıklarının kullanım ömrü ise 2 yıl olarak beyan edilebilmektedir.

²⁰ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 18. Maddesi.

²¹ Afganistan Maliye Bak., "Malların Amortismanı", Erişim: 16. Haziran 2023, (<https://mof.gov.af/sites/default/files/2019-03/Guide%2020%20-%20Depreciation%20of%20Assets-min.pdf>)

Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Afganistan ulusal standart mekanizması henüz çalışma aşamasında olup, kurumsal bir standart mekanizması bulunmamaktadır. Afganistan Ulusal Standartlar Otoritesi (ANSA) 2005 yılında kurulmuş olup standartlar ve teknik düzenlemelerden sorumludur. Standardizasyon yasası ise 2011 yılında yürürlüğe girmiştir.

Ülkede geçerli olan standartların büyük bir bölümü, farklı ülkelerde geçerli olan standartların uyumlaştırılması sonucunda oluşturulmaktadır. Başta demir olmak üzere inşaat malzemeleri, gıda ürünleri, tıbbi cihazlar, ilaçlar, gübre, telekomünikasyon ekipmanları gibi ürün gruplarına yönelik ulusal standartlar bulunmaktadır. Söz konusu standartlara ilişkin ayrıntılı bilgilere Afganistan Ulusal Standartlar Otoritesi'nin internet sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir.²²

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Zirai ilaçlar ve pestisitler, hayvanlar ve hayvansal ürünler, gıda maddeleri, ilaçlar, su, taze meyve ve sebzeler, tıbbi cihazlar, tohumlar, basılı materyaller, telekomünikasyon ekipmanları ve veteriner tıbbi ürünler gibi ürünlerin ithalatında yapılan risk analizi doğrultusunda söz konusu ürünler denetime tabi tutulabilmektedir. Denetlenen ürünlerden numune alınarak incelenmekte ve menşe ülkeden temin edilen kalite ve sağlık sertifikaları talep edilmektedir. Gıda maddeleri, ilaçlar ve su cinsi ürün gruplarında ayrıca belirli bir ücret karşılığında laboratuvar testleri de yapılmaktadır. Yapılan denetimlerin ardından ilgili standartlara uygun olduğu tespit edilen ürünlerin ithalatına ilave bir sertifika veya lisans düzenlenerek izin verilmektedir. Bununla birlikte, denetim mekanizmasının insiyatifli olarak uygulanabildiği, risk analizinin ilkel yöntemlerle gerçekleştirildiği ve uygulamada farklılıklar görülebildiğinin belirtilmesinde fayda görülmektedir. Bahse konu hususlara ilişkin ayrıntılı bilgilere **Ek-1**'de sunulan belge ve Afganistan Ulusal Standartlar Otoritesi'nin internet sitesi²³ üzerinden ulaşılabilmektedir.

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınav, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur: (<https://teknikengel.gov.tr>).

Ticarete Teknik Engeller internet sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete

²² Afganistan Ulusal Standartlar Otoritesi, <https://www.ansa.gov.af/>

²³ Afganistan Ulusal Standartlar Otoritesi, "Uygunluk Değerlendirmesi", Erişim: 20 Mayıs 2024 <https://www.ansa.gov.af/en/node/741>

teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller internet sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller internet sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Dünya Bankası verilerine göre Afganistan'a 2001 ve 2021 yılları arasında yıllık 4 milyar doların üzerinde uluslararası kalkınma yardımı ulaşımıştır. Bu miktar, insani yardımlarla birlikte değerlendirildiğinde yıllık 9 milyar doların üzerine çıkmıştır. Anılan dönemde Afganistan Hükümeti'nin bütçesinin yarısından fazlası kalkınma yardımlarından ayrılan kısımdan teşekkül etmiştir. Tüm kalkınma yardımlarına rağmen ülke ekonomisi, sağlam temeller üzerine inşa edilememiş ve uluslararası yardımlara son derece bağımlı hale gelmiştir. Söz konusu yardımların etkili olmamasına yönelik yaşanan güvenlik sorunları, yetersiz planlama, sürdürülebilirliğin sağlanamaması, yaygın yolsuzluk, Afganistan'a özgü koşulların ve yerel dengelerin göz ardı edilmesi gibi nedenler öne çıkarılmaktadır.

Taliban'ın 15 Ağustos 2021 tarihinde ülkede yönetimi ele almasını takip eden süreçte Afganistan'a ait yurtdışındaki mal varlıklarının ve fonların dondurulması, uluslararası yaptırımlar ve bunun sonucu olarak Afganistan'ın küresel ekonomiye entegrasyonunda yaşanan ciddi sıkıntılar, Afganistan ekonomisinin yardımlara son derece bağımlı yapısına rağmen uluslararası yardımların aniden kesilmesi ve bankacılık sektöründe yaşanan sorunlar gibi nedenlerle Afganistan ekonomisi ciddi bir ekonomik krize girmiştir. Tüm bu etkenlerin sonucunda 2021 yılında Afganistan'ın gayri safi yurt içi hasılası %20,7 oranında küçülmüş, kişi başına düşen gelir 500 dolar seviyesinden 363,7 dolar seviyesine gerilemiş, işsizlik ve yoksulluk yaygınlaşmıştır. Geçiş sürecinin ardından yaşanan ciddi ticari güven kaybı ülkeye yatırım talebini de önemli ölçüde etkilemiştir.

İnsani yardımların kısmen yeniden başlatılmasının ardından Afganistan ekonomisinin 2022 yılının ortalarında düşük seviyeli bir dengeye ulaştığı görülmektedir. Ancak yeniden başlatılan insani yardımlar, bütçe kapsamında kullanılmamakta ve Cumhuriyet dönemine kıyasla çok düşük seviyededir. (Afganistan'a ulaşan yardım miktarı 2020'de 9 milyar dolar iken 2022'de 3,5 milyar dolar seviyesindedir.) 2023'te ise Birleşmiş Milletler tarafından Afganistan'a sağlanan aylık yaklaşık 150 milyon dolar tutarında nakit yardım girişi devam etmiştir.

Ülkede enflasyonun Temmuz 2022'de %18,3 ile zirveye ulaştığı, daha sonraki süreçte ise hızlı bir düşüşe geçtiği ve Nisan 2023 itibarıyla deflasyon sürecine girildiği gözlemlenmiştir. Aralık 2023 itibarı ile ülkede %-9,7 oranında deflasyon (yıllık bazda) olduğu bilinmektedir. Bu durum kişisel gelir seviyesinde yaşanan düşüşün neden olduğu toplam talebin daha da düşmesine neden olmaktadır. Enflasyon oranlarındaki bu düşüşün en önemli nedenleri arasında akaryakıt ve gıda fiyatlarında uluslararası piyasalarda görülen düşüş, hane halkı tasarruflarının tükenmesi, kamu harcamalarının azalması ve afyon ekimi yasağı nedeniyle çiftçilerin gelirlerinde yaşanan düşüş gösterilmektedir.

Artan dış ticaret açığına rağmen afganinin (AFN) diğer para birimleri karşısında değer kazandığı gözlemlenmektedir. Mayıs 2024 itibarıyla 1 USD, 72 AFN'den işlem görmektedir. Döviz kurlarında sağlanan istikrarın en önemli nedenleri arasında ülkede yabancı para birimi ile alışverişin yasaklanması, artan işçi döviz girişi, çok düşük miktarda yeni afganinin piyasaya sürülmesi ve Birleşmiş Milletler tarafından insani yardımlar kapsamında ülkeye ulaştırılan döviz miktarındaki artış gösterilmektedir. Eylül 2023 itibarıyla BM tarafından toplam 1,4 milyar dolar nakit para Afganistan'a ulaştırılmıştır. Ancak Dünya Bankası'nın tespitlerine göre gelen aşamada BM'nin nakit para transferlerinin ve işçi dövizlerinin tek başına artan dış ticaret açığının finansmanını açıklayamamaktadır. Bu nedenle ithal edilen ürünlerin önemli bir bölümünün Afganistan pazarına yönelik olmadığı ve bedellerinin Afganistan döviz piyasası tarafından karşılanmadığı çıkarımı yapılmaktadır.

Taliban'ın Afganistan'da 15.08.2021 tarihinde yönetimi ele geçirmesinin ardından vergi tahsili alanında önemli bir ilerleme kaydedildiği değerlendirilmektedir. Dünya Bankası'nın tespitlerine göre 1401 mali yılının (2022-2023) ilk on bir ayında tahsil edilen vergi gelirleri, (yaklaşık 1,95 milyar dolar) mali yılın revize edilen bütçesinin %87'sini oluşturarak dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca, söz konusu vergi gelirlerinin %60'ının halen gümrük idareleri aracılığıyla tahsil edilen dolaylı vergilerinden oluştuğu da belirtilmektedir. 1402 mali yılının ilk 10 ayında (22 Mart 2023 - 21 Ocak 2024) toplanan vergiler ise 171 milyar AFN ile bir önceki mali yıla göre %5,7 artmıştır. Mali yıl sonunda toplanan vergilerin yaklaşık 200 milyar afganiye ulaşması öngörülmektedir. Toplam yıllık bütçenin yaklaşık 300 milyon dolar olduğu göz önünde bulundurulduğunda toplanan vergilerin halen bütçe açığını kapatamadığı değerlendirilmektedir.

Resmî olmayan gümrük verilerine göre, Afganistan'ın 2022'deki toplam ithalatı 6,3 milyar dolar ile 2019-2021 dönemiyle uyumlu bir seviyede devam etmektedir. 2023'te ise toplam ithalatın 2022'ye kıyasla %23 oranında artarak 7,8 milyar dolar seviyesine ulaştığı gözlemlenmiştir. Afganistan'da toplam ithalatın %22'sini gıda ürünleri, %20'sini akaryakıt dâhil mineraller oluşturmakta olup en fazla ithal edilen diğer ürünler ise sırasıyla; otomotiv parçaları, tekstil ürünleri, makine ve elektronik ürünler, kimyasallar, plastik ve kauçuktur. Afganistan'ın en çok ithalat yaptığı ülkelerin başında: İran (%23), Pakistan (%19), Çin (%15) ve Birleşik Arap Emirlikleri (%15) yer almaktadır. 2023'te ülkenin toplam ithalatından Türkiye'nin aldığı pay ise yaklaşık %3,5 seviyesindedir.

Diğer taraftan, Afganistan'ın 2022'deki toplam ihracatı, 1,9 milyar dolara ulaşarak 2019-2021 dönemine kıyasla ciddi derecede bir artış (yıllık ortalama 0,8 milyar dolar) göstermiştir. Afganistan'ın 2023'deki toplam ihracatı 1,9 milyar dolar seviyesinde devam etmektedir. 2022'de 476 milyon dolar ile toplam ihracatın en önemli kalemlerinden birini oluşturan kömür ihracatının, 2023'te %46 oranında gerileyerek 257 milyon dolar seviyesine düştüğü tespit edilmiştir. 2023'te Afganistan'da toplam ihracatın %63'ünü gıda ürünleri ve %14'ünü tekstil ürünleri oluşturmuştur. Afganistan'ın en çok ihracat yaptığı ülkelerin başında Pakistan (%54) ve Hindistan (%31) yer almaktadır. Afganistan'daki en önemli ticaret merkezleri olarak Kabil, Herat, Kandahar ve Mezar-ı Şerif vilayetleri öne çıkmaktadır.

Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesinin ardından yaşanan ekonomik krizden bugüne kadar (Temmuz 2023) başta enflasyonun düşmesi, döviz kurlarındaki istikrar, artan vergi gelirleri ve artan ihracat olmak üzere birçok alanda iyileşmeler görülmekle birlikte, Afganistan ekonomisinin halen ciddi sınamalarla karşı karşıya olduğu değerlendirilmektedir. Bankacılık sistemi halen tam manasıyla etkinlik kazanmamıştır. Ticaret ve diğer ödemelerle ilgili para transferi işlemleri halen büyük bir oranda resmî olmayan kanallar aracılığıyla icra edilmektedir. Ayrıca gelir seviyesinin son derece düşük olması nedeniyle toplam talep oranlarında yaşanan ciddi gerilemenin, özel sektörün yeniden gelişmesinin önündeki en büyük engel olduğu değerlendirilmektedir. 2022 yılının sonunda Afganistan halkının üçte ikisinin gıda ve diğer temel ihtiyaçları karşılayamadığı ve sert kış aylarında yaşam koşullarının elektrik kesintileri nedeniyle daha da kötüleştiği görülmektedir.

Öte yandan; güvenlik zafiyeti, yetersiz kurumsallaşma, yaygın insiyatifli uygulamalar, yetersiz altyapı ve iletişim olanakları, uluslararası yaptırımlar, etkin bir bankacılık sisteminin bulunmayışı, nitelikli işgücü eksikliği ve hukukun üstünlüğü ilkesine riayet edilmemesi gibi birçok sorunun Afganistan'daki yatırımlara, üretime ve ülkenin küresel ekonomiye entegrasyonuna engel teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

Afganistan'da ticari ilişkilerin ve yatırımların önündeki en büyük engellerden birinin bilgiye erişim konusunda yaşanan sıkıntılar olduğu değerlendirilmektedir. Kurumsal kapasitenin yetersizliği, ilgili kurumların bilgi paylaşımı konusundaki isteksizliği ve görevlilerin insiyatifli uygulamaları nedeniyle ülkede doğru bilgiye erişim son derece zordur. Bunlara ilaveten, geçerli mevzuat hükümlerinin şeffaf olmaması nedeniyle ülkedeki ciddi belirsizlik ortamı öngörülebilirliği son derece sınırlandırmaktadır. Bu çerçevede, resmî makamlar ve özel şirketlerle kurulacak iş ilişkilerinde kişisel ilişkiler son derece önemli bir yer tutmaktadır. Diğer taraftan kişisel ilişkilerin sıklıkla suistimal edildiğinin hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Bu çerçevede, firmalarımızın olumsuz bir durumla karşılaşmamları adına Müşavirliğimizle yakın işbirliği ortamı kurmaları önerilmektedir.

Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinin ardından Afganistan'da güvenliğin Cumhuriyet dönemine kıyasla son derece iyileştiği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, başta DAEŞ olmak üzere çeşitli terör örgütlerinin tehditleri devam etmektedir. Bu kapsamda, Afganistan'ı ziyaret etmek isteyen iş insanlarımızın ziyaret öncesinde Müşavirliğimize bilgi paylaşımında bulunması önem arz etmektedir.

Afganistan'da yabancı dil bilen iş insanı sayısı son derece sınırlı durumdadır. Ülkede Darice ve Peştuca ağırlıklı olarak kullanılan dillerdir. Resmî kurumlarla ve üst düzey devlet yetkilileri ile yapılacak görüşmelerde büyük bir çoğunlukla Peştuca tercih edilmektedir. Ayrıca, kurulacak iş ilişkilerinde çoğunlukla Whatsapp uygulamasının tercih edildiğinin, e-posta vb. iletişim kanallarının kullanılmadığının hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

İkili Ticaret

Türkiye ve Afganistan arasındaki yıllara göre ikili ticaret hacminin düzenli bir eğilim göstermek yerine inişli ve çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. İkili ticaret hacminde 2009-2012 yılları arasında yakalanan olumlu ivmenin takip eden yıllarda kaybedildiği ve 2019 yılından itibaren yeniden yükseliş trendinin yakalandığı gözlemlenmektedir. 2019 yılında başlayan yükseliş trendinin büyük bir bölümünü ayçiçek yağı ihracatı oluşturmaktadır. Afganistan'la ticaretimizde genel olarak dış ticaret fazlası elde edilmekle birlikte en yüksek dış ticaret fazlasının 283,45 milyon dolar ile 2022 yılında yakalandığı tespit edilmiştir.

Afganistan'da fiili olarak diplomatik mevcudiyetini devam ettiren sınırlı ülkelerden biri olmamız, Büyükelçiliğimizin Afganistan Geçici Hükümeti, diğer diplomatik misyonlar ve uluslararası sivil toplum kuruluşları nezdindeki saygın konumu, Müşavirliğimiz tarafından iş dünyası, sektör kuruluşları ve ilgili resmî makamlarla kurulan güçlü angajman, firmalarımızın Afganistan'da hayata geçirdikleri başarılı yatırım tecrübeleri, güçlü Türk malı imajı ve Türkiye'ye yerleşen birçok Afganistanlı iş insanının faaliyetleri vesilesiyle ikili ticaret hacmimiz özellikle Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinden sonra da tüm olumsuzluklara rağmen artmaya devam etmiştir.

2023 yılında ise ikili ticaret hacmimizin 256,19 milyon doları ihracat ve 31,15 milyon doları ithalat olmak üzere toplam 287,34 milyon dolar seviyesinde gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu çerçevede, Afganistan dış ticaret fazlası (225,04 milyon dolar) verdiğimiz ülkeler arasında yer almaya devam etmektedir. Bununla birlikte, ikili ticaret hacmimizin 2022 yılında ulaştığı 301,26 milyon dolarlık tarihi zirveden %4,6 oranında gerilediği (ihracat %5, ithalat %1,2) görülmektedir. 2023 yılında Afganistan, toplam ithalatının (7,8 milyar dolar) yaklaşık %3,2'sini ve toplam ihracatının (1,9 milyar dolar) yaklaşık %1,6'sını Türkiye ile gerçekleştirmiştir.

İkili ticaret verilerimizin incelenmesi neticesinde Afganistan'a ihracatta firmalarımızın sürdürülebilir ticari ilişkiler kurma noktasında sorunlar yaşadığı, ürün bazında yıllar içinde gerçekleştirilen ihracat miktarında ciddi dalgalanmalar yaşandığı, Türkiye ve Afganistan ekonomisinde son dönemde yaşanan ciddi sınamalar nedeniyle kalıcı bir tedarik zinciri oluşturulamadığı ve Afganistan pazarında talep dalgalanmaları yaşandığı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, Müşavirliğimizce Türk ve Afganistanlı iş insanlarının daha yakın temas içinde olmalarını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesine ve anılan mekanizmaların etkin bir şekilde uygulanmasına ağırlık verilmiştir.

Ayrıca, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Afganistan Ulusal İstatistik ve Bilgi Kurumu'ndan temin edilen dış ticaret verileri arasında ciddi farklılıklar bulunduğunun belirtilmesinde fayda görülmektedir. Örneğin, 2023 yılında ikili ticaret hacmimiz TÜİK verilerine göre 287,34 milyon dolar iken Afganistan makamları tarafından açıklanan miktar 100 milyon dolardır. Söz konusu farklılığın ilk incelemelere göre Türkiye'den Afganistan'a ihraç edilen ürünlerin İran pazarına arz edilmesi veya İran'da menşe değiştirilerek farklı ülke pazarlarına arz edilmesinden kaynaklandığı düşünülmekle birlikte, bahse konu farklılığın somut nedenlerine yönelik Müşavirliğimizce yürütülen çalışmalar devam etmektedir. Afganistan'da yetkili kurumlardan 2023 yılına ilişkin uluslararası ticaret verilerinin henüz temin edilememesi nedeniyle söz konusu veriler üzerinden herhangi bir değerlendirme yapılamamıştır.

Fikrî, Sınai Mülkiyet Hakları

Afganistan'da fikrî, sınai mülkiyet haklarına ilişkin yasal mevzuat bulunmasına rağmen gelişmiş bir kurumsal yapı olmaması nedeniyle uygulamada sıklıkla sorunlarla karşılaşılmaktadır. Bazı dönemlerde Türk ürünlerinin sahtelerinin yapılarak Afganistan'da satışa sunulduğuna ilişkin şikâyetler gündeme getirilmekte, konu ilgili kamu makamlarına aktarılmakta ancak etkili bir mücadele ve çözüm yolu bulunmamaktadır. Konu kapsamında şikâyeti olan firmalarımızın Müşavirliğimizle iletişime geçerek Afganistan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bildirimde bulunmaları gerekmektedir.

Dağıtım Kanalları

Afganistan'da gelişmiş seviyede ulusal dağıtım kanalları bulunmamaktadır. Önemli dağıtım merkezleri Kabil, Herat, Mezar-ı Şerif, Jalalabad ve Kandahar'dır. Afganistan'da karayolu ve demiryolu altyapısının yetersizliği de var olan dağıtım kanallarının etkinliğini sınırlandırmaktadır.

Afganistan'da uluslararası ticarete kullanılan en önemli rotalar aşağıda sunulmaktadır:

Afganistan-Pakistan: Afganistan uluslararası ticarete büyük bir çoğunlukla Pakistan'da yer alan Karaçi ve Port Qasım limanlarını kullanmaktadır. Afganistan'ın ithal veya ihraç ettiği ürünlerin büyük bir çoğunluğu karayolu ile Torkham (Nangahar Vilayeti) veya Spin Boldak (Kandahar Vilayeti) gümrük kapıları üzerinden bahse konu limanlara ulaştırılmaktadır. Pakistan'ın özellikle son dönemde çeşitli nedenlerle bahse konu limanlarda ve gümrük kapılarında Afganistanlı iş insanlarının ürünlerine yönelik engellemeler uyguladığına şahit olunmaktadır.

- Afganistan-İran: İslam Kale ve Zabol gümrük kapıları İran üzerinden yapılan ticarete öne çıkmaktadır. Afganistan'ın Pakistan limanlarına bir alternatif olarak İran'ın Çabahar ve Bender Abbas limanlarının kullanılmasına yönelik girişimlerinin Zabol güzergahının önemini artıracaklığı düşünülmektedir. Bununla birlikte Türkiye ve Afganistan arasındaki ikili ticarete büyük bir çoğunlukla İslam Kale gümrük kapısı ve güzergahı tercih edilmektedir.
- Afganistan-Özbekistan: Afganistan ve Orta Asya devletleri arasındaki ticaretin önemli bir bölümü Mezar-ı Şerif şehrinde yer alan Hayratan gümrük kapısı üzerinden gerçekleştirilmektedir.
- Afganistan-Türkmenistan: Türkmenistan güzergahı üzerinden yapılan ticarete Aqina ve Turgundi gümrük kapıları kullanılmaktadır. Söz konusu kapılar ayrıca Lapis Lazuli ticaret güzergahının başlangıç noktası durumundadır. Türkiye'den özellikle Afganistan'ın kuzey bölgesine ihraç edilen ürünler Aqina sınır kapısından ülkeye giriş yapmaktadır.
- Türkiye ve Afganistan arasındaki ticarete büyük bir oranda İran güzergahı tercih edilmekle birlikte özellikle Afganistan'ın kuzey bölgesi ile yapılan ticaret kapsamında Türkmenistan-Azerbaycan-Gürcistan rotası da tercih edilebilmektedir.

Afganistan'ın denize kıyısı olmayan bir ülke olması nedeniyle uluslararası ticarete sınır geçiş noktalarında yer alan kuru limanlara bağımlı bir yapısı bulunmakta olup söz konusu kuru limanlar bu nedenle önemli bir lojistik merkez olarak hizmet sağlamaktadır. Afganistan'ın kuru limanları ticari bağlantıların geliştirilmesi açısından hayati öneme sahiptir ancak bu limanlar yetersiz altyapı ve diğer idari yetersizlikler nedeniyle potansiyellerinin son derece altında faaliyet göstermektedir. Afganistan'da bulunan önemli kuru limanlar aşağıda sunulmaktadır:

- Kabil Kuru Limanı: Kabil'de ülkenin en büyük kuru limanı olan Kabil iç konteyner deposu (ICD) bulunmaktadır. Kabil kuru limanı malların diğer lojistik merkezler ve ülkenin iç bölgeleri arasında aktarılması kapsamında lojistik bir merkez olarak faaliyet göstermektedir. Kuru limanda konteynerler, dökme yük ve proje kargoları da dahil olmak üzere çeşitli kargo türlerine hizmet verilmektedir.
- Hayratan Kuru Limanı: Afganistan ve Özbekistan arasındaki ticaretin ana merkezi olarak faaliyet gös-

teren Hayratan kuru limanı, demiryolu ve nehir bağlantısı vesilesiyle Afganistan'ın önemli bir lojistik merkezi olarak öne çıkmaktadır. Kuru limanda devlet tarafından işletilen toplam 4.000 m² büyüklüğünde iki adet depo bulunmaktadır.

- **Gazanfer Kuru Limanı:** Gazanfer limanı, Mezar-ı Şerif'in Hayratan ilçesi yakınlarında bulunmaktadır. Özel bir lojistik şirketi (Ghazanfar Group) tarafından işletilen bu liman, Hayratan sınır kapısı ile Afganistan'ın kuzey bölgesi arasında lojistik bir merkez olarak faaliyet göstermektedir. Bahse konu limanın demiryolu bağlantısı da bulunmakta olup kuru limanda çoğunlukla petrol ürünleri, kuru yük, kömür, çelik ve çeşitli tüketim malları gibi alanlarda kargo hizmeti sağlanmaktadır.
- **Sher Khan Bandar Kuru Limanı:** Afganistan'ın kuzeyindeki Kunduz şehrinde bulunan kuru liman, Afganistan ve Tacikistan arasındaki ticaretin ana merkezi olarak faaliyet göstermektedir. Kuru liman, konteyner elleçleme alanları, dökme yük terminalleri ve araç tesisleri dahil olmak üzere çeşitli tesislerle hizmet vermektedir.
- **Aqina Kuru Limanı:** Afganistan'ın Faryab şehrinde bulunan kuru liman, Afganistan'ın kuzey şehirleri ve Türkmenistan arasındaki ticaretin ana merkezi olarak faaliyet göstermektedir. Kuru limanın demiryolu bağlantısı da bulunmaktadır. Kuru liman ayrıca, Lapis Lazuli ticaret yolunun başlangıç noktalarından biri olması vesilesiyle öne çıkmaktadır.
- **Turgundi Kuru Limanı:** Afganistan'ın Herat şehrinin kuzeyinde bulunan kuru liman, Afganistan'ın doğu şehirleri ve Türkmenistan arasındaki ticarete lojistik bir merkez olarak faaliyet göstermektedir. Kuru limanın demiryolu bağlantısı da bulunmaktadır. Kuru liman ayrıca, Lapis Lazuli ticaret yolunun başlangıç noktalarından biri olması vesilesiyle öne çıkmaktadır.
- **Spin Boldak Kuru Limanı:** Afganistan'ın Kandahar şehrinde bulunan kuru liman, Afganistan'ın güney şehirleri ve Pakistan arasındaki ticarete önemli bir rol oynamaktadır.
- **Torkham Kuru Limanı:** Afganistan'ın Nangahar vilayetinde bulunan kuru liman, Afganistan ve Pakistan arasındaki ticaretin ana merkezi olarak işlev görmektedir. Söz konusu kuru liman, Pakistan'ın Karaçi ve Port Qasım limanları üzerinden yapılan ticarete önemli bir görev ifa etmektedir.
- **İslam Kale Kuru Limanı:** Afganistan'ın Herat şehrinde bulunan kuru liman Afganistan ve İran arasındaki ticaretin ana merkezi olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye ve Afganistan arasındaki ticarete büyük bir çoğunlukla İslam Kale sınır kapısının tercih edilmesi nedeniyle kuru liman, ikili ticaretimizde önemli bir yer tutmaktadır.

Ülkede hâlihazırda serbest bölge ve liman bulunmamakta ancak bu bölgelerin kurulmasına yönelik projeler mevcut bulunmaktadır.

Tüketici Tercihleri

Afganistan pazarında Türk malı imajı son derece güçlüdür. Türkiye menşeli ürünlerin kalitesi ile pazarda öne çıktığı görülmektedir. Türkiye menşeli ürünlerin özellikle satın alma gücü yüksek kesimler, inşaat projeleri ve üretim sanayii tarafından kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte, Afganistan ekonomisinin karşılaştığı sınamalar nedeniyle halkın büyük bir bölümünün satın alma gücü ciddi derecede gerilemiştir. Bu sebeple halkın büyük bir çoğunluğu kalitesiz ürünleri kullanmak zorunda kalmaktadır. Bu durum Türk mallarının ülkedeki pazarını ciddi oranda sınırlandırmaktadır.

Ayrıca, ülkede ulusal standart altyapısı ile piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetlerinin son derece sınırlı olması nedeniyle kalitesiz ve güvensiz ürünlerin piyasaya hâkim olduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu ürünlerin fiyat avantajına sahip olması nedeniyle, piyasada Türk ürünlerinin rekabetçiliğini düşürmektedir.

Afganistan'a yapılması planlanan ihracat çalışmalarının ülkede yaşanan talep daralması da göz önünde bulundurulacak düzenlenmesi, ülkede geniş fakir halk kitleleri ile birlikte gelir seviyesi çok yüksek azınlık bir kesimin de bulunduğu göz önünde bulundurulmasında fayda görülmektedir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Dış ticaretle iştigal eden firmaların birçoğunun kurumsal bir yapıya haiz olmaması nedeniyle Afganistan'da kurulacak iş ilişkilerinde kişisel ilişkilerin son derece önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmektedir. İlişkilerde ayrıca referans yöntemi de sıklıkla tercih edilmektedir. Bu çerçevede, özellikle Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yaşayan ve ticaretle iştigal eden Afganistanlı iş insanlarından da yararlanılabileceği önerilmektedir.

Afganistan'da tercih edilen ürünlerin bizzatı görülmeleri ve incelenmesi ticarete önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede, iş insanlarımızın Afganistan'da düzenlenen fuarlardan işlevsel olarak yararlanmaları önerilmektedir.

Televizyon, radyo ve sosyal medya reklamlarının da etkin bir şekilde kullanılmasının yarar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Afganistan'da yabancı dil bilen iş insanı sayısı son derece sınırlı durumdadır. Ülkede Darice ve Peştuca ağırlıklı olarak kullanılan dillerdir. Resmî kurumlarla ve üst düzey devlet yetkilileri ile yapılacak görüşmelerde büyük bir çoğunlukla Peştuca tercih edilmektedir. Ayrıca, kurulacak iş ilişkilerinde çoğunlukla Whatsapp uygulamasının tercih edildiğinin, e-posta vb. iletişim kanallarının kullanılmadığının hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

Kamu İhaleleri

Afganistan'da halihazırda ihalelere yönelik düzenli bir duyuru mekanizması bulunmamakta birçok bakanlığın internet sitesi ise güncellenmemektedir. Başlatılan ihalelere ilişkin Müşavirliğimize bilgi verilmesi konusunda ilgili kurumlar nezdinde girişimlerde bulunulmasına rağmen henüz işlevsel bir mekanizma geliştirilememiştir. Bununla birlikte, düzenli bir şekilde duyuru yapılan ihalelere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır:

- Enerji ve sulamaya ilişkin projelere (<https://mew.gov.af/en/all-tenders>) adresinden erişim sağlanabilmektedir.
- İletişim ve bilişim altyapısına ilişkin projelere (<https://mcit.gov.af/en/all-tenders>) adresinden erişim sağlanabilmektedir.
- Madenler alanındaki projelere (<https://momp.gov.af/tenders>) adresinden erişim sağlanabilmektedir.
- Yol yapımı alanındaki projelere (<https://mopw.gov.af/dr/tenders>) adresinden erişim sağlanabilmektedir.
- Ulusal İhale Müdürlüğü tarafından ihale edilen projelere (https://aop.gov.af/en/bidding_news) adresinden erişim sağlanabilmektedir.

Öte yandan, Afganistan'da hayata geçirilmesi planlanan projelere yönelik herhangi bir ihale süreci beklenmeden ilgili bakanlıklara veya Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcılığı Ofisi bünyesinde kurulan Bakanlıklar Arası Yatırım Komitesi Başkanlığı'na proje dokümanı sunulabilmektedir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Ülke ekonomisinde sanayi üretiminin payı düşük seviyededir. Her ne kadar ülkede tarım ve hayvancılık faaliyetleri yoğunluk gösterse de, ülke topraklarının sadece %15'inin ekilebilir alan olarak değerlendirilebilmekte ayrıca son yıllarda yaşanan kuraklık, üretimi ve ülke ekonomisini negatif olarak etkilemektedir.

Gelinen aşamada Afganistan Geçici Hükümeti tarafından ekonominin geliştirilmesi kapsamında özel sektör

yatırımlarına dayalı bir ekonomik kalkınma modeli uygulanacağı, yabancı sermayenin mezkûr modelde önemli bir yer tutmasının planlandığı ve kendi kendine yeten bir ekonomik sistem inşa edilmesine yönelik bir vizyon benimsendiği anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, Temmuz 2023 tarihi itibarıyla Taliban Yönetimi tarafından bahse konu sorunun çözümüne yönelik çeşitli söylemlerin ötesinde somut adımların atılmadığı değerlendirilmektedir. Taliban Yönetimi tarafından açıklanan bütçelerin büyük bir kısmı cari harcamalardan oluşmakta olup kalkınma ve yatırım projelerine cüzi miktarlar ayrılmaktadır. Uluslararası kalkınma yardımlarının tekrar başlamasının söz konusu finansman sorununu bertaraf edeceği ve bu durumun firmalarımıza önemli fırsatlar doğuracağı değerlendirilmektedir. Ancak Taliban Yönetimi, bu aşamada yaşanan finansman sorununa yönelik olarak, ülkedeki madenlerin yabancı sermaye aracılığıyla işletilmesi ile geçici bir çözüm arayışı içindedir. Bu durum, Afganistan'daki madencilik sektörünü uluslararası yatırımlar açısından öne çıkarmaktadır.

Afganistan'ın zengin maden ve petrol kaynaklarına sahip olduğuna ilişkin yaygın bir inanış bulunmakla birlikte söz konusu kaynaklara yönelik kapsamlı bir araştırma henüz yapılmamıştır. Bununla birlikte, Afganistan'da tespit edilebilen bakır, demir, kükürt, boksit, lityum ve nadir element kaynakları dünya çapında önem taşımaktadır. Afganistan'da petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji mineralleri, bakır, demir, altın, tuz gibi değerli ve yarı değerli madenler, cam, seramik, inşaat, kimya ve gübre sanayiinde kullanılan madenler, nadir elementler, çimento yapımında kullanılan klinker, kireç taşı ve kil ile mermer yataklarının bulunduğu bilinmektedir. Madencilik konusundaki raporların çoğunluğu Sovyetler döneminde edinilen bilgilere ve ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu tarafından yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar doğrultusunda Afganistan'ın yaklaşık 1 trilyon dolar değerinde doğal kaynaklara sahip olduğu tahmin edilmektedir.

Öte yandan; güvenlik zafiyeti, yetersiz kurumsallaşma, yaygın insiyatifli uygulamalar, yetersiz altyapı ve iletişim olanakları, uluslararası yaptırımlar, etkin bir bankacılık sisteminin bulunmayışı, nitelikli işgücü eksikliği ve hukukun üstünlüğü ilkesine riayet edilmemesi gibi birçok sorunun Afganistan'daki yatırımlara, üretime ve ülkenin küresel ekonomiye entegrasyonuna engel teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

Hâlihazırda Afganistan'da tüm yasal düzenlemelere Afganistan Adalet Bakanlığı'nın internet adresi²⁴ üzerinden erişim sağlanabilmektedir. Bununla birlikte, ticaret ve yatırım alanındaki önemli kanunlara ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır:

KANUNUN ADI	YAYIMLANMA TARİHİ	RESMÎ GAZETE NUMARASI
Özel Yatırım Kanunu	06.12.2005	869, 985, 1230
Kamu Özel Ortaklığı Kanunu	05.09.2018	1322
Sigorta Kanunu	22.07.2008	954
Limitet Şirketler Kanunu	03.03.2019	1292
Ticari Arbuluculuk ve Tahkim Kanunu	18.01.2007	913
Ticari Sözleşmeler ve Mal Satışı Kanunu	20.10.2014	1150
Gelir Vergisi Kanunu	18.03.2009	976, 1103, 1115, 1118, 1181, 1206, 1251
Katma Değer Vergisi Kanunu	21.12.2016	1209, 1244
Gümrük Kanunu	28.07.2016	1235
Maden Kanunu	05.09.2018	1315

²⁴ Afganistan Adalet Bakanlığı, "Resmî Gazete", Erişim: 15 Haziran 2023, http://old.moj.gov.af/Content/files/Pages/OfficialGazetteIndex_D-header.htm

KANUNUN ADI	YAYIMLANMA TARİHİ	RESMÎ GAZETE NUMARASI
Petrol ve Gaz Kanunu	05.09.2017	1277
İş Kanunu	25.10.2008	966, 1230
Bankacılık Kanunu	17.08.2015	1197

Afganistan; yabancı yatırımı teşvik eden bir yönetim, düşük iş kurma maliyetleri, düşük rekabet, zengin yer altı kaynakları, bölgesel anlamda önemli pazarlara olan yakınlık, düşük gümrük vergileri, en az gelişmiş ülke statüsünde olması nedeniyle gelişmiş ülkelere ihracatta düşük gümrük vergisi avantajı, genç ve ucuz işgücüne erişim gibi imkânları neticesinde potansiyel yatırımlar kapsamında öne çıkmaktadır.

Afganistan ayrıca stratejik konumu neticesinde İran, Pakistan, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Çin gibi büyük pazarlara komşu olması nedeniyle öne çıkmaktadır. Afganistan'ın öncelikli olarak tarım ve hayvancılık, madencilik, inşaat, enerji, lojistik ve sağlık yatırımı alanlarında önemli bir potansiyeli haiz olduğu değerlendirilmektedir.

Tarım ve Hayvancılık

Tarım ve hayvancılık faaliyetleri Afganistan nüfusunun en önemli geçim kaynağıdır. Sektör, çalışan nüfusun yarısından fazlasını istihdam etmektedir. Tarımsal üretimin önemli bir kısmı daha çok yurtiçi tüketime yönelik üretilen tahıllardan oluşmaktadır.

Afganistan'da tarımsal üretim, iklim koşullarına son derece bağlı bir yapıya sahiptir. Kuraklığın yoğun olduğu yıllarda tarımsal üretim %30'lara kadar düşebilmektedir. Ancak, iklim koşullarının görece olumlu gerçekleştiği dönemlerde bile tarımsal üretim yurtiçi talebi karşılamamaktadır. Söz konusu talep, büyük ölçüde ithalat ve uluslararası yardımlar aracılığıyla karşılanmaktadır. Bu nedenle Afganistan, dünyanın en büyük gıda ithal eden ülkelerinden biri konumundadır. Ülkede bulunan sulanabilir arazilerin, 1980'lerden günümüze yaklaşık olarak %60 oranında azaldığı tahmin edilmektedir.

Karpuz, kayısı, nar ve üzüm gibi meyve ve sebzeler ile badem, ceviz ve çam fıstığı gibi ürünler ihracat amacıyla da üretilmektedir. Meyve ve kuru yemiş ihracatı, ülkenin en önemli döviz kaynaklarından biri olmaya devam etmektedir.

Bununla birlikte, Afganistan'da hayvancılık konusunda önemli bir potansiyel bulunmasına rağmen, modern üretim yöntemlerinin kullanılmaması nedeniyle sektörden elde edilen verim göreceli olarak düşük seviyelerde seyretmektedir.

Öte yandan, Afganistan, iklim değişikliği açısından dünyanın en riskli beşinci ülkesi durumundadır.²⁵ Afganistan en az karbon salınımı yapan ülkelerden biri olmasına rağmen iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Afganistan ekonomisinin tarım ve hayvancılığa son derece bağımlı yapısı göz önünde bulundurulduğunda, iklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkisi hayati öneme sahiptir. İklim değişikliği nedeniyle mevsimsel özelliklerin ciddi derecede değişiklik göstermesi, su kaynaklarının giderek azalması, yaşanan sert kuraklık ve seller nedeniyle geleneksel tarım ve hayvancılık yöntemleri değişen koşullara uyum sağlamakta yetersiz kalmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle Afganistan'ın kuzey bölgelerindeki koşulların görece iyileşmesi beklenirken, ülkenin büyük bir bölümünün olumsuz bir şekilde etkileneceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, kuraklığa dayanıklı ve ekonomik potansiyeli yüksek olan safran ve ferula başta olmak üzere çeşitli tıbbi ve aromatik bitkilerin üretiminin önümüzdeki dönemde giderek artacağı öngörülmektedir.

²⁵ Dünya Bankası, "Adjusting to the New Realities", 6.

Türkiye, tarım ve hayvancılık alanında Afganistan'a çoğunlukla ayçiçek yağı ve buğday unu ihraç ederken, Afganistan'dan çoğunlukla kimyon, karpuz, üzüm, kayısı, badem, çam fıstığı, antep fıstığı, ham deri ve sakatat ithal etmektedir.

Afganistan'da soğuk hava deposu kurulumu, tarım makinesi imalatı, ambalaj ve paketleme sanayi, konserve, reçel/sos ve meyve suyu üretimi, turşu üretimi, kurutulmuş meyve/sebze/kuruyemiş, dondurulmuş meyve/sebze, meyve ve sebze yetiştiriciliği (kiraz, elma, nar, hünnap, domates vb.), yağ bitkileri yetiştiriciliği (ayçiçeği, pamuk, susam, kanola, keten, soya fasulyesi, zeytin vb.), tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği (safran, kimyon, anason, ferula, meyan kökü vb.), narenciye yetiştiriciliği (portakal, limon, mango vb.), kuruyemiş yetiştiriciliği (çam fıstığı, yer fıstığı, ceviz, badem vb.), çiçek/süs bitkisi yetiştiriciliği, tohum/fidan yetiştiriciliği, zirai ilaç üretimi, gübre üretimi, organik tarım ürünleri, kek ve bisküvi imalatı, un ve şeker üretimi, silo ve depo inşası, hayvan yemi üretimi, kesimhane, sakatat/deri işleme, kaşmir üretimi, karakul koyunu yünü ve karakul kuzusu kürkü üretimi, kanatlı yetiştiriciliği, yumurta, pastörize süt ve süt ürünleri imalatı, işlenmiş et ürünleri üretimi, arıcılık ve arı ürünleri gibi alanlarda potansiyel yatırım imkânlarının bulunduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, Afganistan'ın hâlihazırda tarımsal ve hayvansal ürünlerin ihracatçısı olması dikkate alındığında, katma değeri yüksek ürünlerin ihraç edilmesi vesilesiyle bu alanlarda yapılacak yatırımların kârlılık oranının yüksek olacağı değerlendirilmektedir.

Sanayi

Afganistan, emek yoğun ve düşük getirili imalat sanayi açısından önemli fırsatlar barındırmaktadır. Afganistan'daki ucuz hammadde ve işgücü imkânları göz önünde bulundurulduğunda söz konusu yatırımlar aracılığıyla öncelikle iç talebin karşılanması, akabinde ise ihracat olanaklarının güçlü olduğu değerlendirilmektedir. Aşağıda belirtilen sektörlerle yönelik muhtemel yatırımların, Afganistan'ın dış ticaret açığının önemli oranda düşüreceği göz önünde bulundurularak, mevcut yönetim tarafından destekleneceği değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede, Afganistan'da petrol rafinerisi, demir-çelik sanayi, tarım makinesi imalatı, bitkisel yağ imalatı, ambalaj ve paketleme sanayi, kavanoz ve kavanoz kapağı imalatı, cam ve plastik şişe imalatı, tekstil sanayi, ayakkabı imalatı, seramik üretimi, sabun imalatı, kırtasiye ürünleri imalatı, dokuma halı imalatı, deterjan imalatı, deri ürünleri imalatı, plastik sanayi, boya imalatı, oto yedek parçası imalatı gibi alanlarda önemli yatırım fırsatları olduğu değerlendirilmektedir.

Hizmetler

Sağlık

Afganistan'da uluslararası güçlerin 2021 yılında ülkeyi terk etmesi ve Taliban'ın yönetimi devralması, zaten kötü durumda olan sağlık hizmetleri sektöründe yıkıcı bir etkiye neden olmuştur. Afganistan'da sağlık sistemi son yıllarda gelişme göstermekle birlikte sağlık sisteminin ve sağlanabilen sağlık hizmetlerinin kalitesinin çok düşük olduğu görülmektedir. Afganistan'daki sağlık hizmetlerine ilişkin Dünya Sağlık Örgütü'nün internet adresi²⁶ üzerinden yayımlanan raporların incelenmesinin yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Afganistan'da gelir düzeyi görece yüksek olan birçok kişi ülkedeki özel sağlık kuruluşlarını veya yurtdışındaki özel sağlık kuruluşlarını tercih etmektedir. Bu çerçevede, Afganistan'da başta belirli hastalıkların tedavisine yönelik

²⁶ Dünya Sağlık Örgütü, "Afganistan", Erişim: 13 Haziran 2023, <https://www.emro.who.int/countries/afg/index.html>

ameliyathane ve sağlık kabinleri kurulması gibi alanlarda önemli bir yatırım fırsatı olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, Türkiye'deki doktorlara yönelik güvenin çok yüksek olduğunun belirtilmesinde fayda görülmektedir.

Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik

2003 ve 2021 yılları arasında başta ABD olmak üzere birçok uluslararası donör tarafından Afganistan'daki inşaat projelerine yönelik milyarlarca dolar kaynak aktarılmıştır. Söz konusu dönemde başta ABD ve NATO üsleri olmak üzere Afganistan'daki birçok altyapı projesi Türk firmalar tarafından üstlenilmiş ve başarıyla tamamlanmıştır. İnşaat sektöründeki büyüme, yerel inşaat firmalarının da gelişmesine katkıda bulunmuş ve çok sayıda Afgan inşaat şirketi kurulmuştur. Sektörün büyük ölçüde uluslararası kuruluşların projeleri etrafında gelişmesi ve söz konusu projeler kapsamında gerekli olan teknik kapasite ve standartları sağlayamamaları nedeniyle, Afgan firmaları genellikle alt yüklenici olarak faaliyet göstermektedir. Afganistan Müteahhitler Birliği (Afghanistan Builders Association-ABA) sektörde faaliyet gösteren inşaat firmaları tarafından kurulmuş olan özel nitelikli bir dernek olup yaklaşık 1.700 inşaat firması derneğe üyedir.

Öte yandan, 2021 yılı Ağustos ayında Taliban'ın ülkedeki kontrolü ele geçirmesi sonrasında tüm uluslararası güçlerin ülkeyi terk etmesi ve kalkınma yardımlarının sonlandırılması nedeniyle ülkedeki müteahhitlik faaliyetleri tamamen durma noktasına gelmiştir. Bu sebeple, birçok firmamız projelerini yarıda bırakarak geçici olarak ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Afganistan'daki mevcut yönetim tarafından yayımlanan bütçelerde ise altyapı ve üstyapı projelerine çok az miktarda kaynak ayrılmaktadır.

Bununla birlikte, ülkede inşaat malzemeleri üretimi genel olarak modern tesislerde yapılmamakta ve bu bağlamda özellikle çimento, asfalt, kapı, pencere, boya, mermer, tuğla, beton, kiremit, ahşap mobilya gibi inşaat malzemelerinin üretimi alanlarında önemli potansiyel yatırım fırsatları bulunmaktadır. Ülkede özellikle çimento üretimi alanında ciddi bir potansiyel bulunmakta olup, Afganistan hâlihazırda çimento talebini büyük oranda ithalat aracılığıyla karşılamaktadır. Ülkemizin müteahhitlik firmaları tarafından son 20 yılda Afganistan'da üstlenilen birçok projenin bir sonucu olarak, Türkiye'den Afganistan'a önemli miktarlarda inşaat malzemesi ihraç edilmiştir. Bunun sonucu olarak, inşaat malzemeleri Afganistan pazarında en rekabetçi olduğumuz ürünlerin başında gelmektedir.

Afganistan'daki müteahhitlik projeleri çoğunlukla uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan finansmana bağlıdır ve söz konusu fonlar hâlihazırda kesilmiş durumdadır. Bununla birlikte, ülkedeki altyapı ve üstyapı yetersiz durumdadır. Önümüzdeki dönemde kalkınma yardımlarının tekrardan başlaması durumunda, Afganistan'ın ülkemiz müteahhitlik firmaları için ciddi bir potansiyel arz edeceği öngörülmektedir. Söz konusu yardımların tekrar başlaması durumunda özellikle karayolu, demiryolu, tünel, köprü, toplu konut, havaalanı, idari binalar, içme suyu, kullanma suyu ve sulama amaçlı baraj ve göletlerin inşası, su boru hatları, su arıtma tesisleri imalat ve montajı, su depolama tesisleri, sulama kanalları, kanalizasyon sistemi ve teknik müşavirlik hizmetleri alanlarında potansiyel fırsatların olacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, mevcut yönetim tarafından büyük altyapı ve üstyapı projelerinin yapımı karşılığında ilgili firmalara Afganistan'daki madenlerin işletme lisanslarının herhangi bir ihale süreci olmadan sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmektedir.

Madencilik

Afganistan'ın zengin maden ve petrol kaynaklarına sahip olduğuna ilişkin yaygın bir inanış bulunmakla birlikte söz konusu kaynaklara yönelik kapsamlı bir araştırma henüz yapılmamıştır. Bununla birlikte, Afganistan'da tespit edilebilen bakır, demir, kükürt, boksit, lityum ve nadir element kaynakları dünya çapında önem taşımaktadır. Afganistan'da petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji mineralleri, bakır, demir, altın, tuz gibi değerli ve yarı değerli madenler, cam, seramik, inşaat, kimya ve gübre sanayiinde kullanılan madenler, nadir elementler, çimento

yapımında kullanılan klinker, kireç taşı ve kil ile mermer yataklarının bulunduğu bilinmektedir. Madencilik konusundaki raporların çoğunluğu Sovyetler döneminde edinilen bilgilere ve ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu tarafından yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar doğrultusunda Afganistan'ın yaklaşık 1 trilyon dolar değerinde doğal kaynaklara sahip olduğu tahmin edilmektedir.

Afganistan'ın en önemli doğal kaynaklarından biri, 1967 yılında keşfedilen doğal gazdır. 1980'li yıllarda doğal gaz satışları yılda 300 milyon dolara ulaşmış ve ülkenin ihracat gelirlerinin %56'sını oluşturmuştur. Söz konusu ihracatın %90'ı SSCB'ye gerçekleştirilmiştir. SSCB'nin Afganistan'dan geri çekildiği 1989 yılından bu yana, doğal gaz üretimi de sekteye uğramıştır. ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu ve Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı tarafından yayımlanan raporlara göre²⁷ Amu Darya ve Afghan-Tajik havzalarında zengin petrol ve doğalgaz yatakları bulunmaktadır. Ülkenin kuzeyinde, 1,6 milyar varil ham petrol, 16 trilyon ft³

doğalgaz rezervi ve 0,6 milyar varil likit doğalgaz rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir. Keşfedilmemiş petrol yataklarının büyük kısmının Afghan-Tajik Havzası'nda, keşfedilmemiş doğalgaz yataklarının büyük kısmının ise Amu Darya Havzası'nda bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu iki havzanın toplam büyüklüğü yaklaşık olarak 515.000 km²'dir. Ayrıca, Afganistan'ın önemli bir miktarda lityum kaynaklarına sahip olduğu bilinmektedir. Lityum kaynakları çoğunlukla Herat, Nimroz ve ülkenin kuzeydoğusundaki vilayetlerde yer almaktadır. Mezkûr madenin kullanım alanının son yıllarda genişlemesi ile birlikte Afganistan'daki yatakların işlenmesi ve dünya pazarına aktarılması önem kazanmıştır.

Afganistan'da yaklaşık 2,2 milyar ton demir cevheri, 30 milyon ton bakır cevheri, 1,4 milyar ton nadir elementler ve 2.700 kg saf altın (farklı kaynaklarda 21 tona kadar -çok daha yüksek miktarlarda- altın bulunduğuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır)²⁸ rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir.²⁹ Özellikle Hajigak demir madeni ve Mes Aynak bakır madeni dünya çapındaki büyük madenlerdendir. Afganistan'da yaklaşık 1,3 milyar ton mermer bulunduğu tahmin edilmektedir. 400 farklı mermer çeşidinden oluşan bu kaynakların modern tekniklerle işlenmesi halinde önemli bir rekabet avantajını haiz olduğu değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmalara göre Afganistan'da yaklaşık 70 milyon ton kömür rezervi olduğu tahmin edilmekte olup, ülkenin özellikle kuzeyinde Herat ve Badakhshan vilayetleri arasındaki bölgede kömür yatakları bulunmaktadır. Afganistan'da ayrıca önemli oranda zümrüt, yakut ve safir gibi değerli taşlar ile lapis lazuli, turmalin, akuamarin ve künzit gibi yarı değerli taş rezervi bulunmaktadır. Afganistan'ın sahip olduğu önemli maden kaynaklarına ilişkin detaylı bilgilere Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı tarafından yayımlanan raporlar³⁰ aracılığı ile erişim sağlanabilmektedir. Ayrıca, Afganistan'ın sahip olduğu önemli madenlere ilişkin harita aşağıda sunulmaktadır:

Öte yandan, madenlerle ilgili Maden Kanunu ve Hidrokarbon Kanunu gibi mevcut mevzuatın³¹ Taliban yönetimi tarafından gözden geçirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Afganistan'da bulunan madenlerle ilgili güncel bilgilere Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı'nın internet adresi üzerinden erişim sağlanabilmektedir. Anılan bakanlık tarafından özellikle 2019 yılında yayımlanan "Maden Yönetmeliği"nin³² ve "Yol Haritası"nın³³ incelenmesinin yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Maden lisanslarına ve çıkarılan madenlere

²⁷ ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu "Afganistan'da Keşfedilmemiş Petrol Kaynaklarına İlişkin Değerlendirme, 2006", Erişim: 06 Haziran 2023, <https://pubs.usgs.gov/fs/2006/3031/>

²⁸ Afganistan'da Yatırım Olanakları, Erişim: 07 Haziran 2023, <http://afghanistanembassy.org.uk/english/business-investment/extractive-industries/>

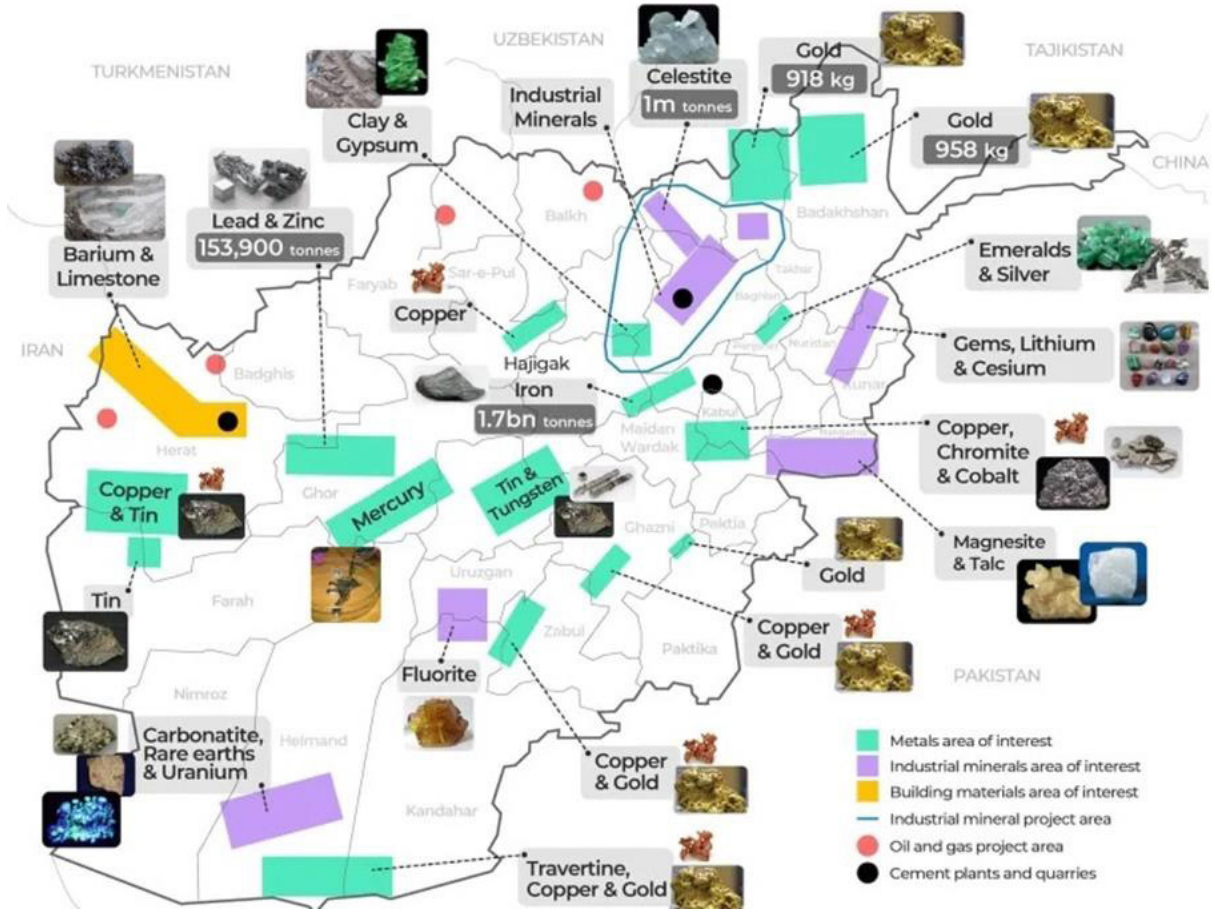
²⁹ Afganistan Madenler ve Petrol Bak., "Yatırım Fırsatları 2019", Erişim: 07 Haziran 2023, https://momp.gov.af/sites/default/files/momp_-_investment_opportunities_-_extractive_industry_afghanistanmin.pdf

³⁰ Afganistan Madenler ve Petrol Bak., "Afganistan'da Yer Alan Madenler 2021", Erişim: 22 Temmuz 2023 https://momp.gov.af/sites/default/files/stg-008_afghanistan_momp_mining_booklet.pdf

³¹ Afganistan Madenler ve Petrol Bak. "Kanunlar ve Yönetmelikler", Erişim: 03 Mayıs 2023, <https://momp.gov.af/laws-and-regulation>

³² Afganistan Madenler ve Petrol Bak. "Kanunlar ve Yönetmelikler", Erişim: 14 Temmuz 2023, <https://momp.gov.af/laws-and-regulation>

³³ Afganistan Madenler ve Petrol Bak. "Madencilik Sektörü Yol Haritası", Erişim: 03 Mayıs 2023, <https://momp.gov.af/mining-sector-road-map>

ilişkin bilgilere anılan yönetmeliğin eklerinden erişim sağlanabilmektedir. Ancak söz konusu yol haritasının Taliban Yönetimi tarafından gözden geçirildiğinin ve bağlayıcılığının bulunmadığının hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Ayrıca, Afganistan'da 1 km²'den küçük maden sahalarının işletme lisansları yalnızca Afganistan vatandaşları tarafından temin edilebilmektedir. Söz konusu maden sahalarının işletme lisanslarına yabancılar ancak %49 oranında ortak olabilmektedir.³⁴ Bununla birlikte, Afganistan'daki mer'î mevzuat kapsamında birçok madenin işlenmeden ihraç edilmesine izin verilmediğinin ve antimon madeninin ihracatının yasak olduğunun hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

Herhangi bir madeni işleten firmaların, her çeyrek yıllık dönemin ilk otuz günü içinde çıkarılan maden miktarına ilişkin bir raporu Madenler ve Petrol Bakanlığı'na sunmaları ve çıkarılan birincil ürün için %7,5, ikincil ürün için %5 ve üçüncül ürün için %2,5 oranında maden vergisi ödemeleri gerekmektedir.³⁵ Maden Yönetmeliği kapsamında çeşitli madenlere yönelik düzenlenen maden vergisi oranları aşağıda sunulmaktadır:³⁶

³⁴ 2018 tarihli Maden Kanunu'nun 17 inci maddesinin 2 inci fıkrası ve 19 uncu maddesinin 1 ve 2 inci fıkraları.

³⁵ 2018 tarihli Maden Kanunu'nun 51 inci maddesi.

³⁶ 2019 tarihli Maden Yönetmeliği'nin Ek-6'ncı Tablosu.

MADEN ADI	BİRİNCİL ÜRÜN (%7,5)	İKİNCİL ÜRÜN (%5)	ÜÇÜNCÜL ÜRÜN (%2,5)
Aluminium	Bauxite	Alumina	Metallic aluminium
Barite	Barite	Barite concentrate	-
Celestite	Celestine	-	Strontium salts (carbonate/ nitrate)
Chromite	Chromite	Concentrate	Ferrochromium
Coal	Crushed or screened coal	Coke	-
Copper	Copper ore	Copper concentrate	Cathode copper
Diamond	Diamond	-	-
Fluorite	Fluorite	Concentrate	Acid-grade fluorspar (acid-spar)
Gemstones and Precious stones	Gemstones and Precious stones	-	-
Gold	Gold-bearing ore	Bullion, Doré (prior to refining)	Refined bullion
Graphite	Ore	Concentrate	Manufactured products
Halite	Ore	-	Salt
Iron ore	Crushed and screened iron ore; direct shipping ore (DSO)	Direct reduced iron "sponge iron"; pellets	Pig iron, steel
Lazurite (lapiz lazuli)	Lazurite (lapiz lazuli)	-	-
Lead	Ore	Concentrate	Metallic lead
Lithium	Lithium Minerals	Lithium hydroxide / carbonate	Metallic lithium
Marble	Marble	-	-
Mercury	Ore	-	Mercury metal
Potassium salts	Ore	Concentrate	-
Rare-Earth Elements	Ore	Concentrate	-
Silver	Ore	Concentrate	Metallic silver
Sulphur	-	Elemental sulphur	-
Talc	Ore	Concentrate	Manufactured products
Tin	Ore	Concentrate	Metallic tin
Tungsten	Ore	Concentrate	Tungsten carbide
Uranium	Ore	Uranium oxide concentrate	-
Zinc	Ore	Concentrate	Metallic zinc

Yine Maden Yönetmeliği kapsamında; çakıl, kireç taşı, kum, kil, dolomit ve alçı taşı gibi inşaat malzemesi cinsi madenlere yönelik metre-küp başına 30 afgani maden vergisi ödenmesi gerekmektedir.³⁷

Ayrıca, Taliban'ın yönetimi ele almasının ardından ülkeye ulaştırılan uluslararası yardımlar sonlandırılmıştır. Bu durum, söz konusu yardımlara son derece bağımlı bir yapısı bulunan Afganistan ekonomisini zor durumda bırakmıştır. Taliban Yönetimi gerek bütçeye katkı sağlaması gerekse de ülkede yapılacak yeni yatırımlara finansman

³⁷ 2019 tarihli Maden Yönetmeliği'nin Ek-7 inci Tablosu.

sağlamak amacıyla ülkenin sahip olduğu maden kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir. Bu nedenle, Afganistan'da madencilik alanında önemli fırsatlar bulunmaktadır. Taliban Yönetimi tarafından Afganistan'daki büyük çaplı altyapı yatırımlarına karşılık madenlerin işletilmesine yönelik hakların sağlanabileceği sıklıkla dile getirilmektedir. Taliban Yönetimi ile birlikte güvenlik sorunlarının görece çözülmesi neticesinde, madencilik sektörü bir kez daha önem kazanmıştır. Ancak teknik altyapı, ulaşım ve enerji altyapısının yetersizliği sektörün önündeki en büyük engelleri oluşturmaktadır.

Afganistan'daki madencilik faaliyetlerinin genellikle küçük ölçekli yerel firmalar tarafından gerçekleştirilmesi, modern teknik ve ekipmanların kullanılmaması nedeniyle hem madenlerden verimsiz bir şekilde yararlanılmakta hem de madenlerin işlenerek ilave katma değere dönüştürülmesi sürecinde başarı sağlanamamaktadır.

Türkiye, madencilik alanında Afganistan'a çoğunlukla işlenmiş mücevher ihraç ederken, Afganistan'dan ise çoğunlukla steatit (sabun taşı) ithal etmektedir.

Madencilik alanında Afganistan'da önemli derecede potansiyel yatırım ve keşif imkânlarının bulunduğu değerlendirilmektedir. Özellikle, demir, bakır, çinko, alüminyum, steatit, florit, mermer, antimon, kurşun, kömür, kireç taşı, lityum ve değerli taşların çıkarılması ve işlenmesi alanlarında önemli potansiyel yatırım imkânları bulunmaktadır.

Türkiye, değerli taşların işlenmesi hususunda dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, Afganistan'daki değerli ve yarı değerli taşların, başta çıkarılması olmak üzere, Türkiye'ye ithalatı ve ülkemizde işlenerek katma değere dönüştürülmesi alanında önemli bir potansiyel bulunduğu değerlendirilmektedir. Yine Türkiye'deki mermer sektörünün sahip olduğu tecrübe ve dünya pazarına erişim kabiliyetleri göz önünde bulundurulduğunda Afganistan'daki mermer kaynaklarının önemli bir yatırım potansiyelini haiz olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye'de madencilik sektöründe faaliyet gösteren firmaların organizasyonel yetenek, teknik bilgi, sahip olunan fiziki kaynaklar ve dünya pazarına erişim imkânları açısından Afganistan'da rekabet üstünlüğü elde edecekleri değerlendirilmektedir. Afganistan'ın hızla büyüyen pazarların bulunduğu bölgeye yakınlığı, söz konusu maden kaynaklarının işletilmesine yönelik önemli bir avantaj sağlamaktadır. Söz konusu yatırım olanakların değerlendirilmesine yönelik olarak, Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı ile görüşülmesinde fayda görülmektedir.

Maden sahalarının ihalelerine yönelik teknik şartname ve diğer bilgilere Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı'nın internet adresi³⁸ üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

Enerji

Enerji ve enerjiye erişim, sosyoekonomik büyüme için stratejik önem taşımaktadır. Ekonomik büyüme, enerji tüketimine yönelik ihtiyacı artırmaktadır. Bu çerçevede, Afganistan'da nüfusun %97'sinin elektriğe erişimi bulunmakla birlikte, kişi başına düşen elektrik tüketimi yıllık yaklaşık olarak 0,285 MWh seviyesinde seyretmektedir. Bu durumun en büyük sebepleri arasında; mevcut elektrik şebekesinin talebi karşılamakta yetersiz kalması ve yeterli miktarda elektrik arzının sağlanamaması yer almaktadır. Afganistan'ın başkenti Kabil'de bile sıklıkla elektrik kesintileri yaşanmaktadır. Kırsal alanlarda ise günlük 2-3 saat aralıklarla elektrik kesintileri yaşanmakta, bazı bölgelerde ise haftanın bazı günlerinde elektriğe erişim sağlanabilmektedir. Bu durum özellikle, enerjiye yoğun bir şekilde ihtiyaç duyan ve sürekli enerji erişimi gerektiren sektörlerin gelişmesinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Afganistan, hâlihazırda enerji talebinin (elektrik ve petrol) büyük bir kısmını ithalat aracılığıyla karşılamaktadır. Afganistan'da hâlihazırda yıllık yaklaşık 10.009,6 GWh enerji talebi bulunmaktadır. Bahse konu talebin yaklaşık

³⁸ Afganistan Madenler ve Petrol Bak., "İhaleler", Erişim: 06 Haziran 2023, <https://momp.gov.af/tenders>

2.491,9 GWh'lik kısmı Afganistan'daki enerji santrallerinden karşılanırken, 7517,7 GWh'lik kısmı ise ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Afganistan'ın enerji alanındaki güncel mevzuatına, elektrik üretimi ve dağıtımından sorumlu kurum olan "Da Afghanistan Breshna Sherkat"ın (DABS) internet adresinden³⁹ erişim sağlanabilmektedir.

Bununla birlikte, Afganistan'da kurulu güç olarak yaklaşık 23.000 MWh hidroelektrik, 67.000 MWh rüzgâr ve 222.000 MWh güneş enerjisi potansiyeli bulunduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, Afganistan'da önemli miktarda kömür kaynaklarının bulunduğu göz önünde bulundurularak, termik santraller aracılığıyla üretilebilecek kapasitenin de yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Söz konusu potansiyel kaynaklara ilişkin ayrıntılı bilgilere ve haritalara "Da Afghanistan Breshna Sherkat"ın (DABS) internet adresinden⁴⁰ erişim sağlanabilmektedir. Ancak söz konusu kaynakların, başta güvenlik ve finansman eksikliği gibi nedenlerde işlevselleştirilemediği görülmektedir.

Afganistan'da enerji arz güvenliği ve verimliliğinin sağlanmasının ülkedeki ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğu mevcut yönetim tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Bu nedenle, Afganistan'da enerji üretimine yönelik yatırımlar, mevcut yönetim tarafından önceliklendirilen konuların başında yer almaktadır. Ancak, yayımlanan bütçelerde altyapı projelerine çok küçük miktarlarda kaynak aktarılmaktadır. Bu nedenle, söz konusu projelerin inşasında yap-işlet-devret veya çeşitli madenlerin işletme lisansının sağlanması yöntemlerinin kullanılmasının değerlendirildiği bilinmektedir.

Ayrıca, Afganistan'daki mevcut enerji şebekesinin güçlendirilmesine ve yaygınlaştırılmasına yönelik projeler de önceliklendirilen konular arasında yer almaktadır. Enerji alanındaki muhtemel yatırım olanakları mevcut yönetim tarafından yayımlanan ihalelerle sınırlı olmamakla birlikte, söz konusu ihalelere Afganistan Enerji ve Su Bakanlığı'nın⁴¹ ve "Da Afghanistan Breshna Sherkat"ın (DABS) internet adresinden⁴² erişim sağlanabilmektedir.

Afganistan'da hidroelektrik, rüzgâr, güneş ve fosil yakıtlar aracılığıyla elektrik üretimi ve petrol rafineleri kurulması alanında önemli potansiyel yatırım imkânları bulunmaktadır. Söz konusu imkânların etkin bir şekilde kullanılması neticesinde ülkenin mevcut iç talebini karşılamasının yanında, başta Pakistan ve Hindistan olmak üzere komşu ülkelere enerji ihracatı yapabileceği değerlendirilmektedir. Söz konusu imkânların değerlendirilmesine yönelik Afganistan Enerji ve Su Bakanlığı ile görüşülmesinde ve "Da Afghanistan Breshna Sherkat" (DABS) tarafından farklı tarihlerde yayımlanan raporların⁴³ incelenmesinde fayda görülmektedir.

Öte yandan, stratejik konumu nedeniyle, Afganistan birçok bölgesel enerji hattı projesinde öne çıkmaktadır. Söz konusu projelerin başında Türkmenistan'ın Daulatabad gaz sahasından elde edilen doğal gazın Afganistan, Pakistan ve Hindistan'a taşınmasını hedefleyen Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) Gaz Boru Hattı Projesi; Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Pakistan arasında yüksek gerilimli enerji transferini hedefleyen CASA 1000 projesi ve Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan Enerji Bağlantı Projesi (TUTAP) yer almaktadır. Ancak bölgesel nitelikteki sorunlar nedeniyle söz konusu projelerde önemli bir ilerleme kaydedilememiştir.

³⁹ Da Afghanistan Breshna Sherkat, "Kanunlar", Erişim: 12 Haziran 2023 <https://main.dabs.af/Investments/EnergyLaws>

⁴⁰ Da Afghanistan Breshna Sherkat, "Yatırımlar", Erişim: 12 Haziran 2023, <https://main.dabs.af/Investments/Maps>

⁴¹ Afganistan Enerji ve Su Bak., "İhaleler", Erişim: 12 Haziran 2023, <https://mew.gov.af/dr/all-tenders>

⁴² Da Afghanistan Breshna Sherkat, "Yatırım Olanakları", Erişim: 12 Haziran 2023, <https://main.dabs.af/uploads/tenders/83a9c8bde46af-9c4a03499f6f566d5e6.pdf>

⁴³ Da Afghanistan Breshna Sherkat, "Yatırım Olanakları", Erişim: 12 Haziran 2023, <https://main.dabs.af/uploads/tenders/83a9c8bde46af-9c4a03499f6f566d5e6.pdf>

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Afganistan halkının büyük bir çoğunlukla çok misafirperver ve sıcak kanlı bir millet olduğu değerlendirilmektedir. Türklere yönelik derin bir sempati taşımakta olan Afganistanlılar tarafından ikili görüşmeler kapsamında tarihsel, kültürel dini ve mezhepsel bağlarımız sıklıkla vurgulanmaktadır.

Afganistan'da kurumsal altyapı ve bankacılık sektörü gibi birçok alanda kapasitenin son derece sınırlı olması nedeniyle iş ilişkilerinin büyük bir çoğunlukla kişisel ilişkiler çerçevesinde ve referans kişiler aracılığıyla yürütüldüğü gözlemlenmektedir. İş ilişkileri çoğunlukla kurumsallıktan uzak olarak kişisel ilişkiler, yüz yüze görüşmeler ve karşılıklı güven üzerinde inşa edilerek sürdürülmektedir.

Bununla birlikte, çok ileri seviyede kişisel ilişki ortamı tesis edilmesine rağmen, iş ilişkileri kapsamında taahhüt edilen sözlerin çoğunlukla yerine getirilmediği ve zamanlama konusunda sıkıntılar yaşandığı görülmekte olup, firmalarımızın kurulacak iş ilişkilerinde tedbiri hiçbir zaman elden bırakmamaları tavsiye edilmektedir. Bu çerçevede, kurulacak ilişkilerin yazılı sözleşmelere dayandırılması ve şifahi anlaşmalardan kaçınılması önem arz etmektedir.

Afganistan'daki iş insanlarının büyük bir çoğunluğunda ürün veya sektör bazlı uzmanlaşma bulunmadığı görülmektedir. Afganistanlı iş insanlarının çoğunlukla kârlı olduğuna inandıkları her sektörde faaliyet gösterdikleri gözlemlenmektedir. İş ilişkilerinde veriye dayanan araştırmalardan ve detayların görüşülmesinden kaçındıkları ve hızlı hareket ettikleri görülmektedir. Bu durum, kurulacak iş ilişkilerinin risk seviyesini yükseltmektedir.

Diğer taraftan, Afganistan'da kurumsal altyapının zayıf olması nedeniyle sektör, ürün, vb. bazında düzenli bir firma sicil kayıt altyapısı bulunmamaktadır.

Para Kullanımı

Afganistan'da bankacılık sisteminin kurumsal olarak gelişmemiş olması nedeniyle uluslararası ticari işlemlerde büyük bir çoğunlukla resmî olmayan kanallar (sarraflar) üzerinden işlem yapılmaktadır. Bununla birlikte, ülkedeki hane halkı harcamalarının tamamına yakını peşin olarak gerçekleştirilmektedir.

Vadeli işlemlerde ise borç senedi yapılabilmekte, ancak borcun ödenmemesi durumunda kişiler hapis cezasıyla cezalandırılmaktadır. Ülkede çek kullanımı bulunmamakta olup, kredi kartı, bankamatik kartı vb. uygulamalar ise yok denecek seviyede kısıtlıdır.

Ülkede yabancı para birimleri ile alışveriş yasak olmakla birlikte, birçok işletmede yerel para birimi olan afganînin yanında ABD dolarıyla da işlem yapılabilmektedir.

Pasaport ve Vize Uygulamaları

Umuma mahsus, hususi ve hizmet pasaportu hamilleri vizeye tabidir. Ticari amaçlarla Afganistan'ı ziyaret eden kişilerin ülkeye geliş amaçlarına uygun vize alması gerekmektedir.

Resmî Tatiller ve Mesai Saatleri

Başkent Kabil'de hafta sonu tatili perşembe ve Cuma günüdür. Diğer şehirlerde Perşembe günü 13:00'ten başlamak üzere yarım gün ve cuma günü tam gün olmak üzere, 1,5 gün resmî tatil yapılmaktadır.

Resmî tatil günleri:

- Nevruz 21 Mart,
- Mücahit Bayramı 28 Nisan,
- Bağımsızlık Günü 19 Ağustos,

Dini bayramlar:

- Hz. Peygamber'in doğumu
- Ramazan Ayı'nın ilk günü
- Ramazan Ayı'nın son günü
- Ramazan Bayramı
- Kurban Bayramı

Yerel Saat

Afganistan saat dilimi ülkemizden 1,5 saat ileridir.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Kurma Prosedürü

Şirket Kurmak

Afganistan'daki geçerli mevzuat kapsamında şirket kurulumuna ilişkin tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikrî Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir. Yerli veya yabancı tüm şirketlerin ACBRIP'ye kayıt olmaları ve geçerli bir faaliyet lisansı temin etmeleri gerekmektedir. Söz konusu işlemlere ilişkin ücretlere Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın internet sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir.⁴⁴

ACBRIP tarafından yerlilerden ve yabancılardan farklı belgeler talep edilmektedir. Yabancıların şirket kurması için ACBRIP'ye başvuru esnasında ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır⁴⁵:

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya bir hukuk müşaviri aracılığı ile temsil olunması (temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Geçerli vizeye sahip pasaportların renkli fotokopisi,
- Mezuniyet belgesi (eğer danışmanlık şirketi kurulacak ise),
- İnterpol sorgulaması (Afganistan İçişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır),
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Her bir kurucu ve hissedara ait 4'er adet biyometrik fotoğraf,
- Kira sözleşmesi.

ACBRIP'ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Darice tercümesiyle birlikte sunulması önem arz etmektedir.

⁴⁴ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Ücretler", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/fees>

⁴⁵ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Şirket Kayıt ve Lisansları", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/foreign>

Bununla birlikte, faaliyet lisansları genel olarak şirket kurulması aşamasında doğrudan ACBRIP'ten temin edilebilirken; bankacılık, ulaştırma, telekomünikasyon gibi belirli sektörlerle ait lisansların temin edilebilmesi için ilgili kurumların onayı gerekmektedir. Ayrıca, mezkûr lisansların her yıl yenilenmesi gerekmektedir. Lisansların yenilenebilmesini teminen Afganistan Maliye Bakanlığı'ndan alınan ve tüm vergilerin ödendiğini gösteren bir mektubun ACBRIP'ye sunulması gerekmektedir.

Öte yandan, Afganistan'daki mevcut durum sebebiyle, şirket kurulumuna ilişkin iş ve işlemlerde T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliğimizle etkin bir işbirliği ortamı sağlanmasının firmalarımıza yarar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Şube Açmak

Afganistan'da şube açılmasına yönelik tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikrî Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir.

Yabancı bir firma tarafından Afganistan'da şube açılabilmesi için ACBRIP'ye ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır⁴⁶:

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya vekil aracılığıyla temsil olunması (temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Afganistan'da şube açılmasına ilişkin yönetim kurulu kararı,
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Şirket ana sözleşmesi (Afganistan'ın Ankara Büyükelçiliği tarafından onaylanması gerekmektedir).

ACBRIP'ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Farsça tercümesiyle birlikte sunulması önem arz etmektedir.

Temsilcilik Açmak

Afganistan'da temsilcilik açılmasına yönelik tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikrî Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir.

Yabancı bir firma tarafından Afganistan'da temsilcilik açılabilmesi için ACBRIP'ye ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır⁴⁷:

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya vekil aracılığıyla temsil olunması (temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Afganistan'da temsilcilik açılmasına ilişkin yönetim kurulu kararı,
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Şirket ana sözleşmesi (Afganistan'ın Ankara Büyükelçiliği tarafından onaylanması gerekmektedir).

ACBRIP'ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Farsça tercümesiyle birlikte sunulması önem arz etmektedir.

⁴⁶ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Şirket Kayıt ve Lisansları", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/foreign>

⁴⁷ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Şirket Kayıt ve Lisansları", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/foreign>

Şirket Feshi

Herhangi bir şirketin feshedilmesini teminen Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikrî Mülkiyet Kurumu'na (ACBRIP) başvuru yapılması gerekmektedir. Fesih başvurusunun ardından ilgili şirketin vergi borcunun olup olmadığına ve şirket aleyhine açılan herhangi bir davanın bulunup bulunmadığına dair sorgulamaların yapılması amacıyla, ACBRIP tarafından ilgili kurum ve kuruluşlara mektuplar gönderilmektedir. İlgili kurum ve kuruluşlardan olumlu yanıt gelmesi durumunda şirket feshedilmektedir. Ancak söz konusu sorgulama sürecinin zaman alabildiğinin hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

Sigorta

Afganistan'ın içinde bulunduğu durum nedeniyle, birçok firma tarafından sigorta hizmeti sunulmamakta veya çok yüksek maliyetler karşılığında hizmet sağlanmaktadır.

Bankacılık

Afganistan hâlihazırda Dünya Bankası ve IMF tarafından borç verilebilir ülke statüsünde değerlendirilmemektedir. Ayrıca, ABD tarafından uygulanan yaptırımlar devam etmektedir. Bu çerçevede, ülkedeki bankacılık sistemi henüz tam anlamıyla işlevsellik kazanamamıştır. Ticaret ödemeleri ve diğer ödemelerle ilgili para transferi işlemleri hâlen çoğunlukla resmî olmayan kanallar aracılığıyla icra edilmektedir. Bununla birlikte, Türkiye ile Afganistan'da faaliyet gösteren bankalar arasında, muhabir bankaların katılımıyla veya katılımı olmaksızın, para transferi seçenekleri bulunmaktadır.

Kaynak: T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği

AFGANİSTAN YATIRIM PROFİLİ

A. AFGANİSTAN İŞ ORTAMI

1. İş Ortamı

a. İş Ortamına İlişkin Genel Göstergeler¹

AFGANİSTAN		Güney Asya		Kişi Başına Milli Gelir (USD)	550
İş Yapma Kolaylığı Sırası	173	Skor	44,1	Nüfus	37,172,386

ŞİRKET KURMA SIRASI	52	AZINLIK YATIRIMCILARININ KORUNMASI SIRASI	140
Şirket Kurma Skoru (0-100)	92	Azınlık Yatırımcılarının Korunması Skoru	36
Prosedürler (Sayı)	4.5	Açıklık Kapsamı Endeksi (0-10)	8
Süre (Gün)	8.5	Yöneticinin Sorumluluğu Kapsamı Endeksi (0-10)	1
Asgari Sermaye	0	Hissedar Davalarının Kolaylığı Endeksi (010)	9

İNŞAAT İZİNLERİ SIRASI	183	VERGİ ÖDEME SIRASI	178
İnşaat İzinleri Skoru (0-100)	34.5	Vergi Ödeme Skoru	42.2
Prosedürler (Sayı)	13	Ödemeler (Yıl Başına)	19
Süre (Gün)	199	Süre (Saatler, Yıl Başına)	270
Maliyet (% depo değeri)	75.6	Toplam Vergi ve Katkı Oranı (% Kar)	71.4
Bina Kalite Kontrol Endeksi	3.0	Dosyalama Endeksi (0-100)	0

ELEKTRİĞE ERİŞİM SIRASI	173	SÖZLEŞMELERİN UYGULANMASI SIRASI	181
Elektriğe Erişim Skoru (0-100)	44.2	Sözleşmelerin Uygulanması Skoru	31.76
Prosedürler (Sayı)	6	Süre (Gün)	1642
Süre (Gün)	114	Maliyet (% İddia)	29
Maliyet (% kişi başına düşen gelir)	2,54 6	Adli Süreçlerin Kalitesi Endeksi (0-18)	5

MÜLKİYET KAYITLARI SIRASI	186	İFLASIN TASFİYESİ SIRASI	76
Mülkiyet Kayıt Skoru (0-100)	27.5	İflasın Tasfiyesi Skoru	51.9
Prosedürler (Sayı)	9	Geri Dönüşüm Oranı (Sent US)	26.7
Süre (Gün)	250	Süre (Yıl)	2
Maliyet (% mülkiyet değeri)	5	Maliyet (% Mülk)	25
Arazi Yönetimi Kalite Endeksi (0-30)	3	İflasın Uygulanması Gücü Endeksi	12

BANKA KREDİSİNE ERİŞİM SIRASI	104	ULUSLARARASI TİCARET SIRASI	177
Banka Kredisine Erişim Skoru (0-100)	50	Uluslararası Ticaret Skoru	30.6
Yasal Hakların Gücü Endeksi (0-12)	10	(İhracat Süresi) Belge Uygunluğu (Saat)	228
Kredi Bilgi Derinliği Endeksi (0-8)	0	(İhracat Süresi) Sınır Uygunluğu (Saat)	48
Kredi Sicili Kaydı (% Yetişkinler)	1.5	(İhracat Maliyeti) Belge Uygunluğu (USD)	344
Kredi Bürosu Kapsamı (% Yetişkinler)	0	(İhracat Maliyeti) Hudut Uygunluğu (USD)	453

¹ Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi, "Afganistan'da İş Yapma Kolaylığı: 2020", Erişim: 14 Nisan 2023, <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/afghanistan>

b. Şirket Kurulumuna İlişkin Mevzuat

Şirket Kurmak

Afganistan'daki geçerli mevzuat kapsamında şirket kurulumuna ilişkin tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir. Yerli veya yabancı tüm şirketlerin ACBRIP'ye kayıt olmaları ve geçerli bir faaliyet lisansı temin etmeleri gerekmektedir. Söz konusu işlemlere ilişkin ücretlere Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığının internet sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir.²

ACBRIP tarafından yerli ve yabancılardan farklı belgeler talep edilmektedir. Yabancıların şirket kurması için ACBRIP'ye başvuru esnasında ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır:³

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya bir hukuk müşaviri aracılığı ile temsil olunması (Temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Geçerli vizeye sahip pasaportların renkli fotokopisi, o Mezuniyet Belgesi (Eğer danışmanlık şirketi kurulacak ise),
- İnterpol Sorgulaması (Afganistan İçişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır), o İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (Sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Her bir kurucu ve hissedara ait 4'er adet biyometrik fotoğraf, o Kira sözleşmesi.

ACBRIP'ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Darice tercümesi birlikte sunulması önem arz etmektedir.

Bununla birlikte, faaliyet lisansları genel olarak şirket kurulması aşamasında doğrudan ACBRIP'den temin edilebilirken; bankacılık, ulaştırma, telekomünikasyon gibi belirli sektörlerle ait lisansların temin edilebilmesi için ilgili kurumların onayı gerekmektedir. Ayrıca, mezkûr lisansların her yıl yenilenmesi gerekmektedir. Lisansların yenilenebilmesini teminen Afganistan Maliye Bakanlığından alınan ve tüm vergilerin ödendiğini gösteren bir mektubun ACBRIP'ye sunulması gerekmektedir.

Öte yandan, Afganistan'daki mevcut durum sebebiyle şirket kurulumuna ilişkin iş ve işlemlerde T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliğimizle etkin bir işbirliği ortamı sağlanmasının firmalarımıza yarar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Şube Açmak

Afganistan'da şube açılmasına yönelik tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi

Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir.

Yabancı bir firma tarafından Afganistan'da şube açılabilmesi için ACBRIP'ye ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır:⁴

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya vekil aracılığıyla temsil olunması (Temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),

² Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Ücretler", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/fees>

³ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Şirket Kayıt ve Lisansları", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/foreign>

⁴ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Şirket Kayıt ve Lisansları", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/foreign>

- Afganistan'da şube açılmasına ilişkin Yönetim Kurulu Kararı,
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (Sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Şirket Ana Sözleşmesi (Afganistan'ın Ankara Büyükelçiliği tarafından onaylanması gerekmektedir).

ACBRIP'ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Farsça tercümesi birlikte sunulması önem arz etmektedir.

Temsilcilik Açmak

Afganistan'da temsilcilik açılmasına yönelik tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir.

Yabancı bir firma tarafından Afganistan'da temsilcilik açılabilmesi için ACBRIP'ye ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır:⁵

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya vekil aracılığıyla temsil olunması (Temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Afganistan'da temsilcilik açılmasına ilişkin Yönetim Kurulu Kararı,
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (Sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Şirket Ana Sözleşmesi (Afganistan'ın Ankara Büyükelçiliği tarafından onaylanması gerekmektedir).

ACBRIP'ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Farsça tercümesi birlikte sunulması önem arz etmektedir.

Şirket feshi

Herhangi bir şirketin feshedilmesini teminen Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu (ACBRIP)'ye başvuru yapılması gerekmektedir. Fesih başvurusunun ardından ilgili şirketin vergi borcunun olup olmadığı ve şirket aleyhine açılan herhangi bir davanın bulunup bulunmadığı gibi sorgulamaların yapılması amacıyla ACBRIP tarafından ilgili kurum ve kuruluşlara mektuplar gönderilmektedir. İlgili kurum ve kuruluşlardan olumlu yanıt gelmesi durumunda şirket feshedilmektedir. Ancak söz konusu sorgulama sürecinin zaman alabildiğinin hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

c. Vergi Uygulamaları

Genel

Afganistan, vergi uygulamaları ve özellikle vergilerin tahsili alanında henüz önemli bir ilerleme kaydetmemiştir. Nitekim Dünya Bankası tarafından yayımlanan "Afganistan'da İş Yapma Kolaylığı Endeksi: 2020" raporuna⁶ göre; Afganistan, vergilerin tahsili alanında 190 ülke arasından 178. sırada yer almaktadır.

⁵ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Şirket Kayıt ve Lisansları", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/foreign>

⁶ Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi, "Afganistan'da İş Yapma Kolaylığı: 2020", Erişim: 19 Nisan 2023, <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/afghanistan>

Bununla birlikte, Afganistan'ın ulusal vergilendirme sistemi son yıllarda önemli değişime uğramıştır. Bu çerçevede; vergilendirme kapasitesinin, vergi tahsili kabiliyetinin ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ile vergilerin basitleştirilmesi gibi alanlarda önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Öte yandan, Taliban'ın Afganistan'da 15.08.2021 tarihinde yönetimi devralmasının ardından vergi uygulamaları alanında önemli bir ilerleme kaydedildiği değerlendirilmektedir. Dünya Bankasının tespitlerine⁷ göre 2022-2023 mali yılının ilk on bir ayında tahsil edilen vergi gelirleri, (yaklaşık 1.95 milyar dolar) mali yılın revize edilen bütçesinin %87'sini oluşturarak dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştır. Dünya Bankasının tespitleri kapsamında ayrıca, söz konusu vergi gelirlerinin %57'sinin halen gümrük idareleri aracılığıyla tahsil edilen dolaylı vergilerinden oluştuğu da belirtilmektedir.

Afganistan'da vergi uygulamaları temel olarak 2015 tarihli Vergi İdare Kanunu, 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu ve 2016 tarihli Katma Değer Vergisi Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir.⁸ Vergi uygulamalarına ilişkin güncel mevzuata ve uygulama rehberlerine

Afganistan Maliye Bakanlığı⁹ ve Gelir İdaresinin¹⁰ internet siteleri üzerinden ulaşılabilmektedir.

Gelir vergisi, her bir vergilendirme döneminde mükelleflerin vergilendirilebilir gelirine uygulanmaktadır. Vergilendirilebilir gelir, Gelir Vergisi Kanunu kapsamında uygulanan kesintiler ve istisnaların dışındaki tutardan oluşmaktadır. Tüzel kişilerin, şirketlerin, limited şirketlerin ve genel ortaklıkların gelir vergisi, mali yıldaki vergilendirilebilir gelirinin % 20'sidir.¹¹ Döviz gelirleri vergilendirme amacıyla Afgani'ye dönüştürülmektedir. Dönüşüm oranı, Da Afghanistan Bank tarafından belirlenmektedir.

Söz konusu Gelir Vergisi Kanunu kapsamında geçerli bir faaliyet lisansına sahip bir kişinin ithalat yapması durumunda %2, faaliyet lisansına sahip olmayan bir kişinin ithalat yapması durumunda ise %3, yolcu ve yük taşımacılığı alanında faaliyet gösteren şirketlerin sahip oldukları aracın niteliğine göre değişen miktarlarda maktu vergi ödenmesi gerekmektedir.¹²

2016 yılında işletme vergisinin yerini alan Katma Değer Vergisi Kanunu yayımlanmış olup anılan Kanun kapsamında; tüketime yönelik mallar ve hizmetler ile bunların ithalatında %10 oranında Katma Değer Vergisi ödenmesi gerekmektedir. Sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, finans ve sigorta hizmetleri, din hizmetleri ve insani yardımlar kapsamındaki mallar Katma Değer Vergisi'nden muaftır. Ayrıca, bahse konu ürünlere ilave olarak ithalat kapsamında yolcu yanındaki eşyalar, mülteci ve sığınmacı yanındaki eşyalar, diplomatlara ait eşyalar, maden ve petrol kanunlarına göre ruhsat sahibi kişilerce ve ilgili faaliyetlerde kullanılmak üzere ithal edilen makine ve yedek parçalar katma değer vergisinden muaftır. Bununla birlikte, temel gıda maddeleri, evlerde kullanılan temel zorunlu tüketim ürünleri, ihrac ürünler ve hizmetlere yönelik Katma Değer Vergisi oranı %0 olarak uygulanmaktadır.¹¹

Bir yılın herhangi bir ayında iki veya daha fazla kişiyi istihdam eden tüm tüzel kişiler, aylık 5 bin Afgani'yi geçen tüm maaş ve ücret ödemelerinden aşağıda sunulan oranlarda stopaj vergisini kesmekle ve elde edilen tutarı ilgili devlet hesabına yatırmakla yükümlüdürler.¹²

⁷ Dünya Bankası, "Genel Bakış", Erişim: 19 Nisan 2023, <https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview>

⁸ Afganistan Gelir İdaresi, "Vergi Kanunları", Erişim: 20 Nisan 2023, <https://ard.gov.af/?s=english&c=tax-laws>

⁹ Afganistan Maliye Bak. "Belgeler", Erişim: 20 Nisan 2023, <https://www.mof.gov.af/en/documents>

¹⁰ Afganistan Gelir İdaresi, "Rehberler", Erişim 20 Nisan 2023, <https://ard.gov.af/?s=english&c=tax-guidelines>

¹¹ 2016 tarihli Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 4., 5. Ve 6. Maddeleri.

¹² 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 58. Maddesi.

-den Fazla	-e Kadar	Vergi
0	5.000	%0
5.000	12.500	5000'ni aşan kısım için %2
12.500	100.000	150 AFN + 12.500'ü aşan kısım için %10
100.000		8.900 AFN + 100.000'i aşan kısım için %20

Ayrıca tüm tüzel kişiler; faiz, temettü, telif, ödül, piyango, bahşiş, ikramiye ve hizmet bedeli gelirlerinden %20 oranında stopaj vergisi ödemek zorundadırlar.¹³ Tüm gerçek ve tüzel kişiler, 100 bin Afgani'ye kadar olan kira gelirlerinden %10 ve 100 bin Afgani'nin üzerindeki kira gelirlerinden ise %15 oranında stopaj vergisi ödemekle yükümlüdür.¹⁴

Ayrıca, her mükellefin bir Vergi Kimlik Numarası temin etmesi gerekmektedir. Vergi Kimlik Numarası, belirli bir vergi mükellefini tanımlamak için kullanılan 10 haneli bir numaradır. Bahse konu numara, Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu (ACBRIP)'na yapılan faaliyet lisansı başvurusu kapsamında temin edilmektedir.

Vergi İdaresi

Afganistan Maliye Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Gelir İdaresi (ARD), vergi ve vergi dışı gelirlerin idaresi ve tahsilinden sorumludur. Vergi mükellefleri, gelir düzeylerine ve ekonomik faaliyetlerine göre bölümlere ayrılmış olup, ARD bünyesinde vergilerin tahsilinden sorumlu büyük, orta ve küçük mükellef daireleri bulunmaktadır. Ayrıca, ARD'nin eyalet düzeyinde vergi tahsilat görevini yerine getiren temsilcilikleri bulunmaktadır. ARD'nin internet adresi üzerinden (<http://www.ard.gov.af>) vergilendirmeye ilişkin bilgi ve belgelere ulaşılabilmektedir.

Beyanname

Vergilendirme dönemi, 21 Mart'ta başlayarak 20 Mart'ta sona ermektedir. Farklı bir vergilendirme dönemi kullanmak isteyen tüzel kişilerin, gerekçeleri ile birlikte Afganistan Maliye Bakanlığına yazılı olarak başvurmaları gerekmektedir. Afganistan Maliye Bakanlığı tarafından sunulan gerekçenin kabul edilmesi durumunda ilgili tüzel kişinin talebi yürürlükteki mevzuat çerçevesinde onaylanabilmektedir.¹⁵

2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu, vergi mükelleflerinin vergi beyannameyi sunmaması durumunda ceza öngörmektedir. Bu çerçevede, tüm mükelleflerin vergiden muaf olsalar bile vergi idarelerine beyanname sunmaları gerekmektedir.

Muhasebe Kayıtları

2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nu kapsamında vergilendirilebilir bir gelire sahip tüm gerçek ve tüzel kişiler, vergilendirme dönemi içindeki tüm işlemlerinin, tüm taşınır ve taşınmaz malların kaydını tutmakla yükümlüdür. Kayıtlar; muhasebe defterlerini, makbuzları, mali bilançoları ve diğer ilgili kayıtları içermelidir. Afganistan Gelir İdaresi, genel bir kural olarak mükellefler tarafından tutulması gereken defter türlerini düzenlememektedir.

¹³ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 46. Maddesi.

¹⁴ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 59. Maddesi.

¹⁵ Anonim ve Limited Şirketler İçin Vergi Rehberi'nin 1.1.3.2. Maddesi.

Ancak söz konusu kayıtlar; gelirler ve giderleri açıkça yansıtmalı, güvenilir/eksiksiz olmalı ve kaynak belgelerle desteklenmelidir.¹⁶

Bununla birlikte, anonim ve limited şirketlerin vergilendirilebilir gelirlerini, çift taraflı kayıt yöntemini kullanarak hesaplaması gerekmektedir. Anonim ve limited şirketlerin ayrıca; yönetim kurulu toplantı tutanaklarını, hissedarlar toplantı tutanaklarını, sermaye hissesi kayıtlarını, defter-i kebiri veya diğer son kayıt defterlerini muhafaza etmesi gerekmektedir.

Amortisman

Ticarette kullanılan veya üretici tarafından gelir elde etme amacıyla elde tutulan taşınır ve taşınmaz malların (tarım arazileri hariç) amortismanının Gelir Vergisi Rehberi'ne göre hesaplanması gerekmektedir.¹⁷ Amortismanla ilgili detaylı düzenlemelere Afganistan Maliye Bakanlığının internet adresi¹⁸ üzerinden erişim sağlanabilmektedir. Bahse konu Rehber kapsamında amortisman, malın maliyeti üzerinden yine Rehber'de düzenlenen oranlara göre hesaplanmaktadır. Vergi mükellefleri tarafından bir vergilendirilebilir yıl içinde belirlenen orandaki amortisman mahsup edilmezse, söz konusu amortisman farklı bir yılda mahsup edilememektedir.

Söz konusu Rehber kapsamında işletmelerde yaygın olarak kullanılan bazı varlıkların kullanım ömürleri ve amortisman oranları aşağıda sunulmaktadır:

VARLIKLAR	KULANIM ÖMRÜ	BİR YILLIK AMORTİSMAN ORANI
Tuğla veya taş yapılar	50	2
Toprak yapılar	20	5
Ahşap yapılar	10	10
Bu listede belirtilmeyen diğer makine ve aletler	10	10
Madencilik ekipmanları	6,5	15
Aletler	4	25
Baskı makineleri ve ekipmanları	2	50
Metalleri makineleri	10	10
Halılar	10	10
Yolluk ve diğer mobilyalar	4	25
Sandalyeler, koltuklar ve kanepeler	4	25
Sıralar, masalar ve dolaplar	10	10
Ofis ekipmanları (hesap makineleri, daktilolar, telefonlar vb.)	6,5	15
Bisikletler	5	20
Kamyonlar	2	50
Arabalar	4	25

¹⁶ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 36. ve 37. Maddeleri.

¹⁷ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 18. Maddesi.

¹⁸ Afganistan Maliye Bak., "Malların Amortismanı", Erişim: 16. Haziran 2023, <https://mof.gov.af/sites/default/files/2019-03/Guide%2020%20-%20Depreciation%20of%20Assets-min.pdf>

VARLIKLAR	KULANIM ÖMRÜ	BİR YILLIK AMORTİSMAN ORANI
Araba lastikleri	2	50
İnşaat makineleri	5	20
Bilgisayarlar ve bilgisayarlarla ilgili ekipmanlar	3	33
Televizyonlar, radyolar ve cep telefonları	3	33
Telekomünikasyon ekipmanları	7	14

Ayrıca, 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 47 inci maddesi kapsamında düzenlenen hükümlere uygun işletmeler, hızlandırılmış amortisman uygulamasından yararlanabilmektedir. Hızlandırılmış amortisman kapsamında binaların kullanım ömrü 4 yıl olarak, diğer sermaye varlıklarının kullanım ömrü ise 2 yıl olarak beyan edilebilmektedir.

2. Potansiyel Yatırım Alanları

Afganistan'da uzun yıllar boyunca yaşanan güvenlik sorunları, istikrarsızlık, yetersiz altyapı, yetersiz kurumsallaşma ve yaygın yolsuzluk gibi nedenlerle ülkede sağlıklı bir ekonomik yatırım ve üretim ortamı gelişmemiştir. 2020 yılında 20 milyar doların üzerinde olan gayri safi yurt içi hasıla Taliban'ın ülkede yönetimi ele aldığı 15.08.2021 tarihinden sonra 2021 yılında keskin bir düşüşle yaklaşık 15 milyar dolara gerilemiştir.¹⁹ Mezkûr tarihten sonraki verilere (Nisan 2023 tarihi itibarıyla) ulaşamamaktadır. Yine 2020 yılında yaklaşık 517 dolar olan kişi başına düşen milli gelir 2021 yılında yaklaşık 369 dolar seviyesine gerilemiştir.²⁰

Dünya Bankası verilerine göre Afganistan'a 2001 ve 2021 yılları arasında yıllık 4 milyar doların üzerinde uluslararası kalkınma yardımı ulaşmıştır.²¹ Anılan dönemde Afganistan Hükümeti'nin bütçesinin yarısından fazlası kalkınma yardımlarından ayrılan kısımdan teşekkül etmiştir. Tüm kalkınma yardımlarına rağmen ülke ekonomisi, sağlam temeller üzerine inşa edilememiş ve uluslararası yardımlara son derece bağımlı hale gelmiştir. Söz konusu yardımların etkili olmamasına yönelik yaşanan güvenlik sorunları, yetersiz planlama, sürdürülebilirliğin sağlanamaması, yaygın yolsuzluk, Afganistan'a özgü koşulların ve dengelerin göz ardı edilmesi gibi nedenler öne çıkarılmaktadır.

Ülke ekonomisinde sanayi üretiminin payı düşük seviyededir. Her ne kadar ülkede tarım ve hayvancılık faaliyetleri yoğunluk gösterse de, ülke topraklarının sadece %15'inin ekilebilir alan olarak değerlendirilebilmekte ayrıca son yıllarda yaşanan kuraklık, üretimi ve ülke ekonomisini negatif olarak etkilemektedir.

Taliban'ın 15 Ağustos 2021 tarihinde ülkede yönetimi ele almasını takip eden süreçte Afganistan'a ait yurtdışındaki mal varlıklarının ve fonların dondurulması, uluslararası yaptırımlar ve bunun sonucu olarak Afganistan'ın küresel ekonomiye entegrasyonunda yaşanan ciddi sıkıntılar, Afganistan ekonomisinin yardımlara son derece bağımlı yapısına rağmen uluslararası yardımların aniden kesilmesi ve bankacılık sektöründe yaşanan sorunlar gibi nedenlerle Afganistan ekonomisi ciddi bir ekonomik krize girmiştir. Geçiş sürecinin ardından yaşanan ciddi ticari güven kaybı ülkeye yatırım talebini de önemli ölçüde etkilemiştir.

¹⁹ Dünya Bankası, "Afganistan Ekonomisine Genel Bakış", Erişim: 23 Nisan 2023, <https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview>

²⁰ Dünya Bankası, "Kişi Başına Düşen Milli Gelir: Afganistan", Erişim: 23 Nisan 2023, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=AF>

²¹ Dünya Bankası, "Afganistan'a Ulaşan Net Resmi Kalkınma Yardımları", Erişim: 24 Nisan 2023, <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ODAT.CD?locations=AF>

Gelinen aşamada Taliban yönetimi tarafından bahse konu ekonomik krizle mücadele kapsamında özel sektör yatırımlarına dayalı bir ekonomik kalkınma modeli uygulanacağı, yabancı sermayenin mezkûr modelde önemli bir yer tutmasının planlandığı ve kendi kendine yeten bir ekonomik sistem inşa edilmesine yönelik bir vizyon benimsendiği anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, Nisan 2023 tarihi itibarıyla Taliban yönetimi tarafından bahse konu sorunun çözümüne yönelik çeşitli söylemlerin ötesinde somut adımların atılmadığı değerlendirilmektedir. Taliban yönetimi tarafından açıklanan bütçeler çerçevesinde kalkınma ve yatırım projelerine cüz-i miktarlar ayrılmakta ve bu durumun en büyük nedeninin ise ülkedeki finansman eksikliği olduğu gözlemlenmektedir. Uluslararası kalkınma yardımlarının tekrar başlamasının ise söz konusu finansman sorununu bertaraf edeceği ve bu durumun Afganistan'da firmalarımıza yönelik önemli fırsatlar oluşturacağı değerlendirilmektedir. Ancak bu aşamada yaşanan finansman sorununa yönelik Taliban yönetimi, ülkedeki madenlerin yabancı sermaye aracılığıyla işletilmesi ile geçici bir çözüm arayışı içindedir. Bu durum, Afganistan'daki madencilik sektörünü uluslararası yatırımlar açısından öne çıkarmaktadır.

Hâlihazırda Afganistan'da tüm yasal düzenlemelere Afganistan Adalet Bakanlığının internet adresi²² üzerinden erişim sağlanabilmektedir. Bununla birlikte, ticaret ve yatırım alanındaki önemli kanunlara ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır:

KANUNUN ADI	YAYIMLANMA TARİH	RESMİ GAZETE NUMARASI
Özel Yatırım Kanunu	06.12.2005	869, 985, 1230
Kamu Özel Ortaklığı Kanunu	05.09.2018	1322
Sigorta Kanunu	22.07.2008	954
Limited Şirketler Kanunu	03.03.2019	1292
Ticari Arabuluculuk ve Tahkim Kanunu	18.01.2007	913
Ticari Sözleşmeler ve Mal Satışı Kanunu	20.10.2014	1150
Gelir Vergisi Kanunu	18.03.2009	976, 1103, 1115, 1118, 1181, 1206, 1251
Katma Değer Vergisi Kanunu	21.12.2016	1209, 1244
Gümrük Kanunu	28.07.2016	1235
Maden Kanunu	05.09.2018	1315
Petrol ve Gaz Kanunu	05.09.2017	1277
İş Kanunu	25.10.2008	966, 1230
Bankacılık Kanunu	17.08.2015	1197

Afganistan; yabancı yatırımı teşvik eden bir yönetim, düşük iş kurma maliyetleri, düşük rekabet, zengin yer altı kaynakları, bölgesel anlamda önemli pazarlara olan yakınlık, düşük gümrük vergileri, en az gelişmiş ülke statüsünde olması nedeniyle gelişmiş ülkelere ihracatta düşük gümrük vergisi avantajı, genç ve ucuz işgücüne erişim gibi imkânları neticesinde potansiyel yatırımlar kapsamında öne çıkmaktadır.

Afganistan'da fiili olarak diplomatik mevcudiyetini devam ettiren sınırlı ülkelerden biri olmamız ve buna bağlı olarak Taliban yönetimi ile kurulan iyi ilişki ortamı ve firmalarımızın Afganistan'da hayata geçirdikleri başarılı yatırım tecrübeleri neticesinde önümüzdeki dönemde Afganistan'da yatırım yapmak isteyen firmalarımızı büyük

²² Afganistan Adalet Bakanlığı, "Resmi Gazete", Erişim: 15 Haziran 2023, http://old.moj.gov.af/Content/files/Pages/OfficialGazetteIndex_D-header.htm

fırsatların beklediği öngörülmektedir. Ayrıca, Türkiye ve Afganistan arasındaki tarihi, kültürel ve dini bağlarımız vesilesiyle firmalarımızın Afganistan'daki muhtemel yatırımlarının başta güvenlik olmak üzere birçok açıdan farklı ülkelere göre daha avantajlı olacağı değerlendirilmektedir.

Öte yandan; yetersiz kurumsallaşma ve yaygın insiyatifli uygulamaların ciddi bir belirsizlik ortamı oluşturduğunun hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Ayrıca, yetersiz altyapı ve iletişim olanakları, uluslararası yapıtımlar, etkin bir bankacılık sisteminin bulunmayışı, nitelikli iş gücü eksikliği ve hukukun üstünlüğü ilkesine riayet edilmemesi gibi birçok sorun nedeniyle potansiyel yatırımlara yönelik ciddi riskler bulunmaktadır. Bu çerçevede, Afganistan'a yapılması planlanan yatırımlar kapsamında Ticaret Müşavirliğimizle etkin bir işbirliği ortamı sağlanmasının firmalarımıza yarar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Afganistan ayrıca stratejik konumu neticesinde İran, Pakistan, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Çin gibi büyük pazarlara komşu olması nedeniyle öne çıkmaktadır. Afganistan'ın öncelikli olarak tarım ve hayvancılık, madencilik, inşaat, enerji, lojistik ve sağlık yatırımı alanlarında önemli bir potansiyeli haiz olduğu değerlendirilmektedir.

a. Tarım ve Hayvancılık

Tarım ve hayvancılık faaliyetleri, Afganistan nüfusunun en önemli geçim kaynağıdır.

Sektör, çalışan nüfusun yarısından fazlasını istihdam etmektedir. Tarımsal üretimin önemli bir kısmı daha çok yurtiçi tüketime yönelik üretilen tahıllardan oluşmaktadır.

Afganistan'da tarımsal üretim, iklim koşullarına son derece bağlı bir yapıya sahiptir. Kuraklığın yoğun olduğu yıllarda tarımsal üretim %30'lara kadar düşebilmektedir. Ancak, iklim koşullarının görece olumlu gerçekleştiği dönemlerde bile tarımsal üretim yurtiçi talebi karşılamamaktadır. Söz konusu talep, büyük bir ölçüde ithalat ve uluslararası yardımlar aracılığıyla karşılanmaktadır. Bu nedenle Afganistan, dünyanın en büyük gıda ithal eden ülkelerinden biri konumundadır. Ülkede bulunan sulanabilir arazilerin 1980'lerden günümüze yaklaşık olarak %60 oranında azaldığı tahmin edilmektedir.

Karpuz, kayısı, nar ve üzüm gibi meyve ve sebzeler ile badem, ceviz ve çam fıstığı gibi ürünler ihracat amacıyla da üretilmektedir. Meyve ve kuru yemiş ihracatı, ülkenin en önemli döviz kaynaklarından biri olmaya devam etmektedir.

Bununla birlikte, Afganistan'da hayvancılık konusunda önemli bir potansiyel bulunmasına rağmen, modern üretim yöntemlerinin kullanılmaması nedeniyle sektörden elde edilen verim göreceli olarak düşük seviyelerde seyretmektedir.

Öte yandan, Afganistan, iklim değişikliği açısından dünyanın en riskli beşinci ülkesi durumundadır.²³ Afganistan en az karbon salınımı yapan ülkelerden biri olmasına rağmen iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Afganistan ekonomisinin tarım ve hayvancılığa son derece bağımlı yapısı göz önünde bulundurulduğunda iklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkisi hayati öneme sahiptir. İklim değişikliği nedeniyle mevsimsel özelliklerin ciddi derecede değişiklik göstermesi, su kaynaklarının giderek azalması, yaşanan sert kuraklık ve seller nedeniyle geleneksel tarım ve hayvancılık yöntemleri değişen koşullara uyum sağlama noktasında yetersiz kalmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle Afganistan'ın kuzey bölgelerindeki koşulların görece iyileşmesi beklenirken ülkenin büyük bir bölümünün ise olumsuz bir şekilde etkileneceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, kuraklığa dayanıklı ve ekonomik potansiyeli yüksek olan safran ve ferula başta olmak üzere çeşitli tıbbi ve aromatik bitkilerin üretiminin önümüzdeki dönemde giderek artacağı öngörülmektedir.

²³ Dünya Bankası, "Adjusting to the New Realities", 6.

Türkiye, tarım ve hayvancılık alanında Afganistan'a çoğunlukla ayçiçek yağı ve buğday unu ihraç ederken Afganistan'dan çoğunlukla kimyon, karpuz, üzüm, kayısı, badem, çam fıstığı, antep fıstığı, ham deri ve sakatat ithal etmektedir.

Afganistan'da soğuk hava deposu kurulumu, tarım makinası imalatı, ambalaj ve paketleme sanayi, konserve, reçel/sos ve meyve suyu üretimi, turşu üretimi, kurutulmuş meyve/sebze/kuruyemiş, dondurulmuş meyve/sebze, meyve ve sebze yetiştiriciliği (kiraz, elma, nar, hünnap, domates vb.), yağ bitkileri yetiştiriciliği (ayçiçeği, pamuk, susam, kanola, keten, soya fasulyesi, zeytin vb.), tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği (safran, kimyon, anason, ferula, meyan kökü vb.), narenciye yetiştiriciliği (portakal, limon, mango vb.), kuruyemiş yetiştiriciliği (çam fıstığı, yer fıstığı, ceviz, badem vb.), çiçek/süs bitkisi yetiştiriciliği, tohum/fidan yetiştiriciliği, zirai ilaç üretimi, gübre üretimi, organik tarım ürünleri, kek ve bisküvi imalatı, un ve şeker üretimi, silo ve depo inşası, hayvan yemi üretimi, kesimhane, sakatat/deri işleme, kaşmir üretimi, karakul koyunu yünü ve karakul kuzusu kürkü üretimi, kanatlı yetiştiriciliği, yumurta, pastörize süt ve süt ürünleri imalatı, işlenmiş et ürünleri üretimi, arıcılık ve arı ürünleri gibi alanlarda potansiyel yatırım imkânlarının bulunduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, Afganistan'ın hâlihazırda tarım ve hayvansal ürünlerin ihracatçısı olması dikkate alındığında katma değeri yüksek ürünlerin ihraç edilmesi vesilesiyle bu alanlarda yapılacak yatırımların karlılık oranının yüksek olacağı değerlendirilmektedir.

b. Madencilik

Afganistan'ın zengin maden ve petrol kaynaklarına sahip olduğuna ilişkin yaygın bir inanış bulunmakla birlikte söz konusu kaynaklara yönelik kapsamlı bir araştırma henüz yapılmamıştır. Bununla birlikte, Afganistan'da tespit edilebilen bakır, demir, kükürt, boksit, lityum ve nadir element kaynakları dünya çapında önem taşımaktadır. Afganistan'da petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji mineralleri, bakır, demir, altın, tuz gibi değerli ve yarı değerli madenler, cam, seramik, inşaat, kimya ve gübre sanayiinde kullanılan madenler, nadir elementler, çimento yapımında kullanılan klinker, kireç taşı ve kil ile mermer yataklarının bulunduğu bilinmektedir. Madencilik konusundaki raporların çoğunluğu Sovyetler döneminde edinilen bilgilere ve ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu tarafından yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar doğrultusunda Afganistan'ın yaklaşık 1 trilyon dolar değerinde doğal kaynaklara sahip olduğu tahmin edilmektedir.

Afganistan'ın en önemli doğal kaynaklarından birisi, 1967 yılında keşfedilen doğal gazdır. 1980'li yıllarda doğal gaz satışları yılda 300 milyon Dolara ulaşmış ve ülkenin ihracat gelirlerinin %56'sını oluşturmuştur. Söz konusu ihracatın %90'ı SSCB'ye gerçekleştirilmiştir. SSCB'nin Afganistan'dan geri çekildiği 1989 yılından bu yana, doğal gaz üretimi de sekteye uğramıştır. ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu ve Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı tarafından yayımlanan raporlara²⁴ göre Amu Darya ve Afghan-Tajik havzalarında zengin petrol ve doğalgaz yatakları bulunmaktadır. Ülkenin kuzeyinde, 1,6 milyar varil ham petrol, 16 trilyon fit küp doğalgaz rezervi ve 0,6 milyar varil likit doğalgaz rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir. Keşfedilmemiş petrol yataklarının büyük kısmının Afghan-Tajik Havzasında, keşfedilmemiş doğalgaz yataklarının büyük kısmının ise Amu Darya Havzasında bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu iki havzanın toplam büyüklüğü yaklaşık olarak 515.000 kilometre karedir.

Afganistan'ın ayrıca önemli bir miktarda lityum kaynaklarına sahip olduğu bilinmektedir. Lityum kaynakları çoğunlukla Herat, Nimroz ve ülkenin kuzeydoğusundaki vilayetlerde yer almaktadır. Mezkûr madenin kullanım alanının son yıllarda genişlemesi ile birlikte Afganistan'daki yatakların işlenmesi ve dünya pazarına aktarılması önem kazanmıştır. Afganistan'da yaklaşık 2,2 milyar ton demir cevheri, 30 milyon ton bakır cevheri, 1.4 milyar

²⁴ ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu "Afganistan'da Keşfedilmemiş Petrol Kaynaklarına İlişkin Değerlendirme, 2006", Erişim: 06 Haziran 2023, <https://pubs.usgs.gov/fs/2006/3031/>

ton nadir elementler ve 2.700 kg saf altın (farklı kaynaklarda 21 tona kadar çok daha yüksek oranlarda altın bulunduğuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır)²⁵ rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir.²⁸ Özellikle Hajigak Demir Madeni ve Mes Aynak Bakır Madeni dünya çapındaki büyük madenlerdendir. Afganistan'da yaklaşık 1,3 milyar ton mermer bulunduğu tahmin edilmektedir. 400 farklı mermer çeşidinden oluşan bu kaynakların modern tekniklerle işlenmesi halinde önemli bir rekabet avantajını haiz olduğu değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmalara göre Afganistan'da yaklaşık 70 milyon ton kömür rezervi olduğu tahmin edilmekte olup ülkenin özellikle kuzeyinde Herat ve Badakhshan vilayetleri arasındaki bölgede kömür yatakları bulunmaktadır. Afganistan'da ayrıca önemli oranda zümrüt, yakut ve safir gibi değerli taşlar ile lapis lazuli, turmalin, akuamarin ve künzit gibi yarı değerli taş rezervi bulunmaktadır. Afganistan'ın sahip olduğu önemli maden kaynaklarına ilişkin detaylı bilgilere Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı tarafından yayımlanan raporlar²⁶ aracılığı ile erişim sağlanabilmektedir. Ayrıca, Afganistan'ın sahip olduğu önemli madenlere ilişkin harita aşağıda sunulmaktadır:

Öte yandan, madenlerle ilgili Maden Kanunu ve Hidrokarbon Kanunu gibi mevcut mevzuatın²⁷ Taliban yönetimi tarafından gözden geçirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Afganistan'da bulunan madenlerle ilgili güncel bilgilere Afganistan Madenler ve

Petrol Bakanlığının internet adresi üzerinden erişim sağlanabilmektedir. Anılan Bakanlık tarafından özellikle 2019 yılında yayımlanan "Maden Yönetmeliği"nin²⁸ ve "Yol Haritası"nın²⁹ incelenmesinin yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Maden lisanslarına ve çıkarılan madenlere ilişkin bilgilere anılan yönetmeliğin eklerinden erişim sağlanabilmektedir. Ancak söz konusu yol haritasının Taliban Yönetimi tarafından gözden geçirildiğinin ve bağlayıcılığının bulunmadığının hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Ayrıca, Afganistan'da 1 km²'den küçük maden sahalarının işletme lisansları yalnızca Afganistan vatandaşları tarafından temin edilebilmektedir. Söz konusu maden sahalarının işletme lisanslarına yabancılar ancak %49 oranında ortak olabilmektedir.³⁰ Bununla birlikte, Afganistan'daki mer'î mevzuat kapsamında birçok madenin işlenmeden ihraç edilmesine izin verilmediğinin ve antimon madeninin ihracatının yasak olduğunun hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

Herhangi bir madeni işleten firmaların her çeyreğin ilk otuz günü içinde çıkarılan maden miktarına ilişkin bir raporu Madenler ve Petrol Bakanlığına sunmaları ve çıkarılan birincil ürün için %7,5, ikincil ürün için %5 ve üçüncül ürün için %2,5 oranında maden vergisi ödemeleri gerekmektedir.³¹ Maden Yönetmeliği kapsamında çeşitli madenlere yönelik düzenlenen maden vergisi oranları aşağıda sunulmaktadır:³²

²⁵ Afganistan'da Yatırım Olanakları, Erişim: 07 Haziran 2023, <http://afghanistanembassy.org.uk/english/business-investment/extractive-industries/> ²⁸ Afganistan Madenler ve Petrol Bak., "Yatırım Fırsatları 2019", Erişim: 07 Haziran 2023, https://momp.gov.af/sites/default/files/momp_-_investment_opportunities__extractive_industry_afghanistan-min.pdf

²⁶ Afganistan Madenler ve Petrol Bak., "Afganistan'da Yer Alan Madenler 2021", Erişim: 22 Temmuz 2023 https://momp.gov.af/sites/default/files/stg-008_afghanistan_momp_mining_booklet.pdf

²⁷ Afganistan Madenler ve Petrol Bak. "Kanunlar ve Yönetmelikler", Erişim: 03 Mayıs 2023, <https://momp.gov.af/laws-and-regulation>

²⁸ Afganistan Madenler ve Petrol Bak. "Kanunlar ve Yönetmelikler", Erişim: 14 Temmuz 2023, <https://momp.gov.af/laws-and-regulation>

²⁹ Afganistan Madenler ve Petrol Bak. "Madencilik Sektörü Yol Haritası", Erişim: 03 Mayıs 2023, <https://momp.gov.af/mining-sector-road-map>

³⁰ 2018 tarihli Maden Kanunu'nun 17 inci maddesinin 2 inci fıkrası ve 19 uncu maddesinin 1 ve 2 inci fıkraları.

³¹ 2018 tarihli Maden Kanunu'nun 51 inci maddesi.

³² 2019 tarihli Maden Yönetmeliği'nin Ek-6 ncı Tablosu.

MADEN ADI	BİRİNCİL ÜRÜN (%7,5)	İKİNCİL ÜRÜN (%5)	ÜÇÜNCÜL ÜRÜN (%2,5)
Aluminium	Bauxite	Alumina	Metallic aluminium
Barite	Barite	Barite concentrate	
Celestite	Celestine	-	Strontium salts (carbonate/ nitrate)
Chromite	Chromite	Concentrate	Ferrochromium
Coal	Crushed or screened coal	Coke	-
Copper	Copper ore	Copper concentrate	Cathode copper
Diamond	Diamond	-	-
Fluorite	Fluorite	Concentrate	Acid-grade fluorspar (acid-spar)
Gemstones and Precious stones	Gemstones and Precious stones	-	-
Gold	Gold-bearing ore	Bullion, Doré (prior to refining)	Refined bullion
Graphite	Ore	Concentrate	Manufactured products
Halite	Ore	-	Salt
Iron ore	Crushed and screened iron ore; direct shipping ore (DSO)	Direct reduced iron "sponge iron"; pellets	Pig iron, steel
Lazurite (lapiz lazuli)	Lazurite (lapiz lazuli)	-	-
Lead	Ore	Concentrate	Metallic lead
Lithium	Lithium Minerals	Lithium hydroxide / carbonate	Metallic lithium
Marble	Marble	-	-
Mercury	Ore	-	Mercury metal
Potassium salts	Ore	Concentrate	-
Rare-Earth Elements	Ore	Concentrate	-
Silver	Ore	Concentrate	Metallic silver
Sulphur	-	Elemental sulphur	-
Talc	Ore	Concentrate	Manufactured products
Tin	Ore	Concentrate	Metallic tin
Tungsten	Ore	Concentrate	Tungsten carbide
Uranium	Ore	Uranium oxide concentrate	-
Zinc	Ore	Concentrate	Metallic zinc

Yine Maden Yönetmeliği kapsamında; çakıl, kireç taşı, kum, kil, dolomit ve alçı taşı gibi inşaat malzemesi cinsi madenlere yönelik metreküp başına 30 Afgani maden vergisi ödenmesi gerekmektedir.³³

Ayrıca, Taliban'ın yönetimi ele almasının ardından ülkeye ulaştırılan uluslararası yardımlar sonlandırılmıştır. Bu durum, söz konusu yardımlara son derece bağımlı bir yapısı bulunan Afganistan ekonomisini zor durumda bırakmıştır. Taliban yönetimi gerek bütçeye katkı sağlaması gerekse de ülkede yapılacak yeni yatırımlara finansman

³³ 2019 tarihli Maden Yönetmeliği'nin Ek-7 inci Tablosu.

sağlamak amacıyla ülkenin sahip olduğu maden kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir. Bu nedenle, Afganistan'da madencilik alanında önemli fırsatlar bulunmaktadır. Taliban yönetimi tarafından Afganistan'daki büyük çaplı altyapı yatırımlarına karşılık madenlerin işletilmesine yönelik hakların sağlanabileceği sıklıkla dile getirilmektedir. Taliban Yönetimi ile birlikte güvenlik sorunlarının görece çözülmesi neticesinde madencilik sektörü bir kez daha önem kazanmıştır. Ancak teknik altyapı, ulaşım ve enerji altyapısının yetersizliği sektörün önündeki en büyük engelleri oluşturmaktadır.

Afganistan'daki madencilik faaliyetlerinin genellikle küçük ölçekli yerel firmalar tarafından gerçekleştirilmesi, modern teknik ve ekipmanların kullanılmaması nedeniyle hem madenlerden verimsiz bir şekilde yararlanılmakta hem de madenlerin işlenerek ilave katma değere dönüştürülmesi sürecinde başarı sağlanamamaktadır.

Türkiye, madencilik alanında Afganistan'a çoğunlukla işlenmiş mücevher ihraç ederken Afganistan'dan ise çoğunlukla steatit (sabun taşı) ithal etmektedir.

Madencilik alanında Afganistan'da önemli derecede potansiyel yatırım ve keşif imkânlarının bulunduğu değerlendirilmektedir. Özellikle, demir, bakır, çinko, alüminyum, steatit, florit, mermer, antimon, kurşun, kömür, kireç taşı, lityum ve değerli taşların çıkarılması ve işlenmesi alanlarında önemli potansiyel yatırım imkânları bulunmaktadır. Türkiye, değerli taşların işlenmesi hususunda dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, Afganistan'daki değerli ve yarı değerli taşların başta çıkarılması olmak üzere Türkiye'ye ithalatı ve ülkemizde işlenerek katma değere dönüştürülmesi alanında önemli bir potansiyel bulunduğu değerlendirilmektedir. Yine Türkiye'deki mermer sektörünün sahip olduğu tecrübe ve dünya pazarına erişim kabiliyetleri göz önünde bulundurulduğunda Afganistan'daki mermer kaynaklarının önemli bir yatırım potansiyelini haiz olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye'de madencilik sektöründe faaliyet gösteren firmaların organizasyonel yetenek, teknik bilgi, sahip olunan fiziki kaynaklar ve dünya pazarına erişim imkânları açısından Afganistan'da rekabet üstünlüğü elde edecekleri değerlendirilmektedir. Afganistan'ın hızla büyüyen pazarların bulunduğu bölgeye yakınlığı söz konusu maden kaynaklarının işletilmesine yönelik önemli bir avantaj sağlamaktadır. Söz konusu yatırım olanakların değerlendirilmesine yönelik Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı ile mutlaka görüşülmesinde fayda görülmektedir.

Maden sahalarının ihalelerine yönelik teknik şartname ve diğer bilgilere Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığının internet adresi³⁴ üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

c. Müteahhitlik, Teknik Müşavirlik Hizmetleri ve İnşaat Malzemeleri

2003 ve 2021 yılları arasında başta ABD olmak üzere birçok uluslararası donör tarafından Afganistan'daki inşaat projelerine yönelik milyarlarca dolar kaynak aktarmıştır.

Söz konusu dönemde başta ABD ve NATO üsleri olmak üzere Afganistan'daki birçok altyapı projesi Türk firmalar tarafından üstlenilmiş ve başarıyla tamamlanmıştır. İnşaat sektöründeki büyüme, yerel inşaat firmalarının da gelişmesine katkıda bulunmuş ve çok sayıda Afgan inşaat şirketi kurulmuştur. Sektörün büyük bir ölçüde uluslararası kuruluşların projeleri etrafında gelişmesi ve söz konusu projeler kapsamında gerekli olan teknik kapasite ve standartları sağlayamamaları nedeniyle Afgan firmaları, genellikle alt yüklenici olarak faaliyet göstermektedir. Afganistan Müteahhitler Birliği (Afghanistan Builders Association-

ABA) sektörde faaliyet gösteren inşaat firmaları tarafından kurulmuş olan özel nitelikli bir dernek olup yaklaşık 1.700 inşaat firması derneğe üyedir.

Öte yandan, 2021 yılı Ağustos ayında Taliban'ın ülkedeki kontrolü ele geçirmesi sonrasında tüm uluslararası güçlerin ülkeyi terk etmesi ve kalkınma yardımlarının sonlandırılması nedeniyle ülkedeki müteahhitlik faaliyetleri

³⁴ Afganistan Madenler ve Petrol Bak., "İhaleler", Erişim: 06 Haziran 2023, <https://momp.gov.af/tenders>

tamamen durma noktasına gelmiştir. Bu sebeple, birçok firmamız projelerini yarıda bırakarak geçici olarak ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Afganistan'daki mevcut yönetim tarafından yayımlanan bütçelerde ise altyapı ve üstyapı projelerine çok az miktarda kaynak ayrılmaktadır.

Bununla birlikte, ülkede inşaat malzemeleri üretimi genel olarak modern tesislerde yapılmamakta ve bu bağlamda özellikle çimento, asfalt, kapı, pencere, boya, mermer, tuğla, beton, kiremit, ahşap mobilya gibi inşaat malzemelerinin üretimi alanlarında önemli potansiyel yatırım fırsatları bulunmaktadır. Ülkede özellikle çimento üretimi alanından ciddi bir potansiyel bulunmakta olup Afganistan hâlihazırda çimento talebini büyük bir oranda ithalat aracılığıyla karşılamaktadır. Afganistan'da son 20 yılda ülkemize ait müteahhitlik firmaları tarafından üstlenilen birçok projenin bir sonucu olarak Türkiye'den Afganistan'a önemli oranda inşaat malzemesi ihraç edilmiştir. Bunun sonucu olarak Türk inşaat malzemeleri Afganistan pazarındaki en rekabetçi olduğumuz ürünlerin başında gelmektedir.

Afganistan'daki müteahhitlik projeleri yüksek oranda uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan finansmana bağlıdır ve söz konusu fonlar hâlihazırda kesilmiş durumdadır. Bununla birlikte, ülkedeki altyapı ve üstyapı yetersiz durumdadır. Önümüzdeki dönemde kalkınma yardımlarının tekrardan başlaması durumunda Afganistan'ın ülkemize ait müteahhitlik firmaları için ciddi bir potansiyel arz edeceği öngörülmektedir. Söz konusu yardımların tekrar başlaması durumunda özellikle karayolu, demiryolu, tünel, köprü, toplu konut, havaalanı, idari binalar, içme suyu, kullanma suyu ve sulama amaçlı baraj ve göletlerin inşası, su boru hatları, su arıtma tesisleri imalat ve montajı, su depolama tesisleri, sulama kanalları, kanalizasyon sistemi ve teknik müşavirlik hizmetleri alanlarında potansiyel fırsatların olacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte mevcut yönetim tarafından büyük altyapı ve üstyapı projelerinin yapımı karşılığında ilgili firmalara Afganistan'daki madenlerin işletme lisanslarının herhangi bir ihale süreci olmadan sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmektedir.

d. Enerji

Enerji ve enerjiye erişim, sosyo-ekonomik büyüme için stratejik önemi haizdir. Ekonomik büyüme, enerji tüketimine yönelik ihtiyacı artırmaktadır. Bu çerçevede, Afganistan'da nüfusun %97'sinin elektriğe erişimi bulunmakla birlikte kişi başına düşen elektrik tüketimi yıllık yaklaşık olarak 0,285 mwh seviyesinde seyretmektedir. Bu durumun en büyük sebepleri arasında mevcut elektrik şebekesinin talebi karşılama noktasında yetersiz kalması ve yeterli miktarda elektrik arzının sağlanamaması yer almaktadır. Afganistan'ın başkenti Kabil'de bile sıklıkla elektrik kesintileri yaşanmaktadır. Kırsal alanlarda ise günlük 2-3 saat aralıklarla elektrik kesintileri yaşanmakta, bazı bölgelerde ise haftanın bazı günlerinde elektriğe erişim sağlanabilmektedir. Bu durum, özellikle enerjiye yoğun bir şekilde ihtiyaç duyan ve sürekli enerji erişimi gerektiren sektörlerin gelişmesinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Afganistan, hâlihazırda enerji talebinin (elektrik ve petrol) büyük bir kısmını ithalat aracılığıyla karşılamaktadır. Afganistan'da hâlihazırda yıllık yaklaşık 10.009,6 gwh enerji talebi bulunmaktadır. Bahse konu talebin yaklaşık 2.491,9 gwh'lık kısmı Afganistan'daki enerji santrallerinden karşılanırken 7517,7 gwh'lık kısmı ise ithalat yoluyla karşılanmaktadır.

Afganistan'da enerji alanındaki güncel mevzuata elektrik üretimi ve dağıtımından sorumlu kurum olan Da Afghanistan Breshna Sherkat (DABS)'ın internet adresinden³⁵ erişim sağlanabilmektedir.

Bununla birlikte, Afganistan'da kurulu güç olarak yaklaşık 23.000 mwh hidroelektrik, 67.000 mwh rüzgâr ve 222.000 mwh güneş enerjisi potansiyeli bulunduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, Afganistan'da önemli miktarda kömür kaynaklarının bulunduğu göz önünde bulundurularak termik santraller aracılığıyla üretilebilecek

³⁵ Da Afghanistan Breshna Sherkat, "Kanunlar", Erişim: 12 Haziran 2023 <https://main.dabs.af/Investments/EnergyLaws>

kapasitenin de yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Söz konusu potansiyel kaynaklara ilişkin ayrıntılı bilgiler ve haritalara Da Afghanistan Breshna Sherkat (DABS)'ın internet adresinden³⁶ erişim sağlanabilmektedir. Ancak, söz konusu kaynakların başta güvenlik ve finansman eksikliği gibi nedenlerde işlevselleştirilemediği görülmektedir.

Afganistan'da enerji arz güvenliği ve verimliliğinin sağlanmasının ülkedeki ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğu mevcut yönetim tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Bu nedenle, Afganistan'da enerji üretimine yönelik yatırımlar, mevcut yönetim tarafından önceliklendirilen konuların başında yer almaktadır. Ancak, yayınlanan bütçelerde altyapı projelerine yönelik çok küçük miktarlarda kaynak aktarılmaktadır. Bu nedenle, söz konusu projelerin inşasında yap-işlet-devret veya çeşitli madenlerin işletme lisansının sağlanması yöntemlerinin kullanılmasının değerlendirildiği bilinmektedir. Ayrıca, Afganistan'daki mevcut enerji şebekesinin güçlendirilmesine ve yaygınlaştırılmasına yönelik projeler de önceliklendirilen konular arasında yer almaktadır. Enerji alanındaki muhtemel yatırım olanakları mevcut yönetim tarafından yayımlanan ihalelerle sınırlı olmamakla birlikte söz konusu ihalelere Afganistan Enerji ve Su Bakanlığının³⁷ ve Da Afghanistan Breshna Sherkat (DABS)³⁸ internet adresinden erişim sağlanabilmektedir.

Afganistan'da hidroelektrik, rüzgâr, güneş ve fosil yakıtlar aracılığıyla elektrik üretimi ve petrol rafineleri kurulması alanında önemli potansiyel yatırım imkânları bulunmaktadır. Söz konusu imkânların etkin bir şekilde kullanılması neticesinde ülkenin mevcut iç talebi karşılamanın yanında başta Pakistan ve Hindistan olmak üzere komşu ülkelere enerji ihracatı yapabileceği değerlendirilmektedir. Söz konusu imkânların değerlendirilmesine yönelik mutlaka Afganistan Enerji ve Su Bakanlığı ile görüşülmesi ve Da Afghanistan Breshna Sherkat (DABS) tarafından farklı tarihlerde yayınlanan raporların³⁹ incelenmesinde fayda görülmektedir.

Öte yandan, Afganistan stratejik konumu neticesinde birçok bölgesel enerji hattı projesinde öne çıkmaktadır. Söz konusu projelerin başında Türkmenistan'ın Daulatabad gaz sahasından elde edilen doğalgazın Afganistan, Pakistan ve Hindistan'a taşınmasını hedefleyen Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) Gaz Boru Hattı Projesi; Kırgızistan,

Tacikistan, Afganistan ve Pakistan arasında yüksek gerilimli enerji transferini hedefleyen CASA 1000 projesi ve Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan Enerji Bağlantı Projesi (TUTAP) yer almaktadır. Ancak bölgesel nitelikteki sorunlar nedeniyle söz konusu projelerde önemli bir ilerleme kaydedilememiştir.

e. Lojistik ve Taşımacılık

Afganistan, Lojistik ve Taşımacılık sektöründeki yatırımcılara yönelik jeostratejik bir avantaj sunmaktadır. Afganistan, mezkûr konumu neticesinde yüzyıllar boyunca Asya ve Orta Doğu'yu birbirine bağlayan merkez olmuştur. Afganistan günümüzde de kuzeyinde yer alan denize kıyısı olmayan ülkelerin İran ve Pakistan'daki limanlara ulaşımında stratejik bir geçit olarak işlevselleştirilebilecek ideal bir konuma sahiptir. Afganistan, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Batı Sibirya'daki Rus sanayi merkezleri için açık denize ulaşan en kısa yol olma potansiyelini taşımaktadır. Afganistan, Pakistan ve Orta Asya arasındaki ticaret kapsamında en önemli rotayı sunmaktadır. Diğer bir ifade ile Afganistan komşusu olduğu İran, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Pakistan ve Çin ile Hindistan gibi büyük pazarları birbirine bağlayan önemli bir kara köprüsü olma potansiyeline sahiptir. Afganistan, Orta Doğu'yu Güney, Orta ve Güneydoğu Asya'ya bağlama ve 2 milyardan fazla nüfusa sahip geniş

³⁶ Da Afghanistan Breshna Sherkat, "Yatırımlar", Erişim: 12 Haziran 2023, <https://main.dabs.af/Investments/Maps>

³⁷ Afganistan Enerji ve Su Bak., "İhaleler", Erişim: 12 Haziran 2023, <https://mew.gov.af/dr/all-tenders>

³⁸ Da Afghanistan Breshna Sherkat, "İhaleler", Erişim: 12 Haziran 2023, <https://main.dabs.af/Tenders/show>

³⁹ Da Afghanistan Breshna Sherkat, "Yatırım Olanakları", Erişim: 12 Haziran 2023, <https://main.dabs.af/uploads/tenders/83a9c8bde46af9c4a03499f6f566d5e6.pdf>

bir bölgesel pazara erişim imkânı sunmaktadır. Özellikle Kuşak-Yol Projesi ve Lapis Lazuli Koridorunun daha da etkinleştirilmesi ile birlikte Afganistan'ın lojistik anlamda önemi daha da artacaktır. Bununla birlikte, Afganistan başta güvenlik olmak üzere uzun yıllar boyunca yaşanan çeşitli sorunlar nedeniyle söz konusu potansiyeli önemli oranda performansa dönüştürememiştir. Sektörün gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri de Afganistan'daki başta karayolu ve demiryolu olmak üzere altyapı yatırımlarının yetersizliğidir.

Afganistan'ın taraf olduğu önemli ikili ve çok taraflı ticaret anlaşmaları aşağıda sunulmaktadır:⁴⁰

ANLAŞMA	TİPİ	ÜLKELER	KAPSAM
Tercihli Ticaret Anlaşması	İkili	Afganistan-Hindistan	Mal Ticareti
Afganistan-Pakistan Transit Ticaret Anlaşması (APTTA)	İkili/Bölgesel	Afganistan-Pakistan	Mal Ticareti ve Transit Ticaret
Güney Asya Serbest Ticaret Anlaşması (SAFTA)	Çok Taraflı	Afganistan, Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka	Mal Ticareti
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Ticaret Anlaşması (ECOTA)	Çok Taraflı	Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan	Mal Ticareti
Çabahar Anlaşması	Çok Taraflı	Afganistan, İran, Hindistan	Mal Ticareti
Uluslararası Ulaştırma Yolları Anlaşması	Çok Taraflı	Afganistan, İran, Tacikistan, Özbekistan	Taşımacılık
Transit ve Ulaştırma İş Birliği Anlaşması (Lapis Lazuli Güzergâh Anlaşması)	Çok Taraflı	Afganistan, Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Türkmenistan	Mal Ticareti
Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	Üyelik	Uluslararası	Taşımacılık

Bu kapsamda, Afganistan'da büyük şehirlerarası toplu taşıma, havayolu kargo taşımacılığı, paket ve evrak teslimi, soğuk zincir depolama ve kargo taşımacılığı ve gümrük müşavirliği hizmetleri gibi alanlarda potansiyel yatırım imkânları bulunmaktadır.

f. Sağlık

Afganistan'da 2021 yılında uluslararası güçlerin ülkeyi terk etmesi ve Taliban'ın yönetimi devralması, zaten kötü durumda olan sağlık hizmetlerinin üstünde yıkıcı bir etkiye neden olmuştur. Afganistan'da sağlık sistemi son yıllarda gelişme göstermekle birlikte sağlık sisteminin ve sağlanabilen sağlık hizmetlerinin kalitesinin çok düşük olduğu görülmektedir. Afganistan'daki sağlık hizmetlerine ilişkin Dünya Sağlık Örgütü'nün internet adresi⁴¹ üzerinden yayımlanan raporların incelenmesinin yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Afganistan'da gelir düzeyi görece yüksek olan birçok kişi çeşitli sağlık hizmetlerine yönelik ülkedeki özel sağlık kuruluşlarını veya yurtdışındaki özel sağlık kuruluşlarını tercih etmektedir. Bu çerçevede, Afganistan'da başta belirli hastalıkların tedavisine yönelik ameliyathane ve sağlık kabinleri kurulması gibi alanlarda önemli bir yatırım fırsatı olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, Türkiye'deki doktorlara yönelik güvenin çok yüksek olduğunun belirtilmesinde fayda görülmektedir.

⁴⁰ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Anlaşmalar", Erişim: 21 Temmuz 2023, <https://moci.gov.af/en/agreements>

⁴¹ Dünya Sağlık Örgütü, "Afganistan", Erişim: 13 Haziran 2023, <https://www.emro.who.int/countries/afg/index.html>

g. Sanayi

Afganistan emek yoğun ve düşük getirili imalat sanayi açısından önemli fırsatları barındırmaktadır. Afganistan'daki ucuz hammadde ve iş gücü imkânları göz önünde bulundurulduğunda söz konusu yatırımlar aracılığıyla öncelikle iç talebin karşılanması akabinde ise ihracat olanaklarının güçlü olduğu değerlendirilmektedir. Aşağıda belirtilen sektörlere yönelik muhtemel yatırımların Afganistan'ın dış ticaret açığının önemli oranda düşüreceği göz önünde bulundurularak mevcut yönetim tarafından destekleneceği değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede, Afganistan'da petrol rafinerisi, demir-çelik sanayi, tarım makinası imalatı, bitkisel yağ imalatı, ambalaj ve paketleme sanayi, kavanoz ve kavanoz kapağı imalatı, cam ve plastik şişe imalatı, tekstil sanayi, ayakkabı imalatı, seramik üretimi, sabun imalatı, kırtasiye ürünleri imalatı, dokuma halı imalatı, deterjan imalatı, deri ürünleri imalatı, plastik sanayi, boya imalatı, oto yedek parçası imalatı gibi alanlarda önemli yatırım fırsatları olduğu değerlendirilmektedir.

h. Diğer

Ayrıca, mevcut yönetim tarafından yatırım yapılması teşvik edilen kamu iktisadi teşekküllerine⁴² ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır:

- Helmand Carpentry & Lithography SOC: şirketin üretim kapasitesinin artırılması ile iç ve dış talep doğrultusunda modern makinelerle donatılması alanındaki yatırım imkânları,
- Arzaq SOC: şirketin sahip olduğu taşınmazlara ve zincir mağazalara yatırım ile şirket bünyesinde bitkisel yağ fabrikası ve soğuk hava deposu kurulması alanındaki yatırım imkânları,
- Kunduz Spinzar SOC: şirketin çoğunlukla şehir merkezinde sahip olduğu taşınmazlara yatırım ve modern makine temini ile şirketin üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik yatırım imkânları,
- Central Silo SOC: şirketin mevcut silolarının yeniden inşası ve Kabil, Kandahar ve Herat gibi şehirlere yönelik yeni silo inşası ile günlük 200 tonluk ekmek üretim tesisi kurulması alanındaki yatırım imkânları,
- Mezar-e Sharif Fertilizer and Electricity SOC: şirketin enerji santralinin buhar üreten sisteminin yeniden inşası, üretim kalitesinin artırılmasını teminen laboratuvar kurulması, amonyak ve karbomit üretim tesislerinin yeniden inşası alanındaki yatırım imkânları,
- Balkh Cotton and Vegetable Oil SOC: sıvı yağ paketleme ve sabun üretim makinesi temini, pamuk işleme ve bitkisel yağ üretim kapasitesinin artırılması amacıyla modern makine temini alanındaki yatırım imkânları,
- Hotels SOC: şirketin Kandahar ve Herat gibi şehirlerdeki hotel işletmelerinin onarımı,
- Astras SOC: şirketin sahip olduğu kuru limanlara modern forklift ve vinç temini, Harayatan Kuru Limanı'ndaki yıkılan alanların yeniden inşası, Harayatan Kuru

Limanı'nda beş adet depolama tesisi inşası, Torghundi Kuru Limanı'nın etrafının duvarla çevrilmesi, Aqina Kuru Limanı kapsamında iki adet depolama tesisi inşası, ilave demiryolu inşası ve Liman'ın etrafının duvarla çevrilmesi hususlarında yatırım imkânları,

- Improved Seeds & Agricultural Services SOC: şirket arazilerinin tesviye edilmesi, tohum temizleme makinesi temini, Herat şehrindeki arazilere yönelik su pompası ve güneş enerjisi üretim sistemi kurulması alanındaki yatırım imkânları,
- Balkh Textile SOC: mevcut makinelerin tamiri ve modern makine temini,
- Inter-Continental Hotel SOC: eğlence merkezi, sauna, havuz, park alanı, sergi alanı ve helikopter pisti inşası alanındaki yatırım imkânları.

⁴² Afganistan Maliye Bak., "Kamu Şirketleri", Erişim: 23 Temmuz 2023, <https://socs.mof.gov.af/85/profiles-of-corporations>

B. YABANCI YATIRIM MEVZUATI VE YATIRIM TEŞVİKLERİ

1. Yabancı Sermayeye Yönelik Kısıtlamalar

a. Yabancıların Gayrimenkul Edinmeleri

Afganistan Anayasası'nın 41 inci maddesi kapsamında yabancıların Afganistan'da taşınmaz mülk edinmeleri yasaklanmıştır. Ancak sermaye yatırımı amacıyla taşınmazların kiralanmasına ilgili kanun hükümlerine göre izin verilmektedir. Bu çerçevede, taşınmazların yabancılara 90 yıla kadar kiralanmasına izin verilebilmektedir.

Öte yandan, Taliban'ın yönetimi ele geçirdiği 2021'den bu yana Anayasa hükümleri uygulanmamakla birlikte, ilgili kanun hükümlerinin uygulanmasına devam edildiğinin hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

b. Yabancı Sermayeli Şirketlere Uygulanan Ayrımcılıklar

Afganistan'da şirket kurulumu ve vergi hukuku işlemleri kapsamında yerli ve yabancı tüm şirketler paralel uygulamalardan yararlanmaktadır.

2. Yatırım Teşvik Mevzuatı

Afganistan'da yatırım teşviklerine ilişkin tüm iş ve işlemler Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Yatırım Teşvik ve Destekleme Müdürlüğü (IPSD) tarafından yürütülmektedir. Afganistan'da yatırım yapmak ve sağlanan teşviklerden yararlanmak isteyen uluslararası yatırımcıların öncelikle yatırım yapılacak sektör, il ve yatırım teklifi bilgileri ile birlikte IPSD'ye başvurmaları gerekmektedir.

Afganistan'da hâlihazırda 11 endüstri bölgesi faaliyette iken 11 endüstri bölgesinin yapım faaliyetleri ve 12 endüstri bölgesinin ise planlama çalışmaları devam etmektedir. Söz konusu endüstri bölgelerinden arazi teminine yönelik teşviklerden yerli ve yabancı firmalar aynı seviyede yararlanabilmektedir. Söz konusu araziler altyapılı veya altyapısız bir şekilde belirli ücretler karşılığında satılmakta ve araziler ayrıca 50 yıl süreyle kiralanabilmektedir.

Endüstri bölgelerinden arazi temin edilebilmesi için öncelikle geçerli bir işletme lisansına sahip olunması ve dönüm başına en az yüz bin dolar değerinde yatırım yapılması gerekmektedir.

Bununla birlikte, fabrikalarda kurulan ve en az beş yıl boyunca üretimde kullanılacak nitelikteki makinelerin ithalatında gümrük vergisi tahsil edilmemektedir. Üretim süreçlerinde kullanılan tek kullanımlık ara malların ithalatında %1 oranında gümrük vergisi tahsil edilmektedir. Sanayi ve tarım ürünlerinin ihracatında herhangi bir gümrük vergisi tahsil edilmemektedir.

C. AFGANİSTAN'DAKİ TÜRK YATIRIMLARI

1. Önde Gelen Yatırımlar ve Sektörler Hakkında Bilgilendirme

Afganistan'da Taliban'ın yönetimi devraldığı Ağustos 2021 tarihinden önce birçok Türk firmasının çeşitli yatırımları bulunmakta iken Temmuz 2023 itibarıyla ülkede 77 İnşaat ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının yatırımları bulunmaktadır.

77 İnşaat firması hâlihazırda Afganistan'da faaliyet gösteren en büyük yabancı yatırımcı konumundadır. Anılan firmanın Afganistan'da 100 mw kapasiteli Kajaki Barajı ve Kandahar'daki 15 mw kapasiteli güneş enerjisi santrali ve betonarme direk pirekas kiriş üretim tesisi yatırımları bulunmaktadır. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının ise Temmuz 2023 tarihi itibarıyla Mazar-e Sharif ve Sanduqli bloklarında petrol/gaz arama ve üretim izni devam etmektedir.

2. Türk Yatırımcıların Karşılaştıkları Sorunlar

Afganistan'da yatırımcılarımızın en çok karşılaştığı sorunların başında başta Taliban yönetiminin uluslararası tanınma sorunu ve yaptırımlar rejimi olmak üzere Afganistan genelinde düzenli verilere erişimin imkânsızlığı gibi hususlar yer almaktadır. Taliban yöneticilerine şahsi ve doğrudan gelir sağlayıcı faaliyetlerin ve savunma sanayi kapsamındaki girişimlerin yaptırımlar rejimi açısından riskli olduğu değerlendirilmektedir. Ancak, Afganistan devlet kurumları ile işbirliği içindeki yatırımların ve iş insanları ile kurulan ticari ilişkilerin hâlihazırda (Temmuz 2023 itibarıyla) yaptırımlar rejimi kapsamında yer almadığının hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Yine, Afganistan'da mer'î mevzuat hükümleri, sektörel bazda ithalatçı verileri, ithalat ve ihracat verileri, teknik engeller, gümrük vergileri, dış ticarete uygulanan diğer doğrudan vergi niteliğini haiz harçlar, ürün bazlı talep bilgileri gibi verilere erişim alanında yaşanan sıkıntılar ile muhtemel yatırım projeleri ve madenlere ilişkin fizibilite çalışmalarının yetersizliği sık sık karşılaşılan bir diğer önemli sorunu teşkil etmektedir.

Afganistan'da Taliban'ın yönetimi devralmasından bu yana güvenlik alanında önemli bir gelişme gözlemlenmesine rağmen iş adamlarına yönelik zaman zaman kaçırma eylemleri gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'den Afganistan'a ürünlerin sevkiyatı kapsamında zaman zaman başta nakliye sürelerinin uzaması ve teknik engeller olmak üzere çeşitli sıkıntılarla karşılaşılabilir. Türkiye'den kara ve aktarmalı deniz yolu aracılığı ile ihraç edilmek istenen ürünler Afganistan'a ulaştırılabilmektedir. Havayolu taşımacılığının ise tekrar başlatılmasına yönelik girişimlerimiz devam etmektedir. Deniz yolu kapsamında ürünler, Pakistan (Karachi Limanı) veya İran (Çabahar Limanı ve Bander Abbas Limanı) üzerinden Afganistan'a ulaştırılmaktadır. Karachi Limanı'na getirilen ürünler, daha sonra kara yoluyla Jalalabad üzerinden Afganistan'a ulaştırılmaktadır. Bu güzergâhta, nakliye süresinin oldukça uzun olduğunun belirtilmesinde fayda görülmektedir. Diğer taraftan, Pakistan ve Afganistan arasında zaman zaman yaşanan gerilimler nedeniyle, Pakistan üzerinden Afganistan'a yönlendirilen ürünlerin Pakistan sınırından geçişi kapsamında gecikmeler yaşanmakta ve bu durum nakliye süresinin daha da uzamasına neden olmaktadır. Ayrıca, benzer sıkıntılara İran limanları aracılığı ile Afganistan'a yönlendirilen ürünlerin sevkiyatında da karşılaşılmaktadır.

Afganistan'da teknik bilgiye sahip bürokratların yetersizliği ve mevcut iş yapma kültürü kapsamında her projenin detaylı fiyat incelemesine tabi tutulması, farklı ülkelerden farklı firmalar aracılığı ile teklif alınmaya çalışılması ve bürokrasinin hantallığı nedeniyle projelerin incelenmesi ve talep edilen verilerin temin edilmesi sürecinde sık sık gecikmeler yaşanmaktadır. Bürokratik alanda gerekli işlemlerin hızlı çözümlenmesi amacıyla stratejik şahsiyetlerle yakın ilişki kurulmasında yarar görülmektedir. Taliban'ın yönetimi devralmasından bu yana ülkede daha önceden son derece yaygın olan rüşvet sorununun çözüldüğü gözlemlenmekle birlikte zaman zaman şahsi taleplere şahit olunmaktadır.

Mevcut koşullar altında Afganistan'a uluslararası kalkınma yardımlarının henüz başlatılmamış olması ve Afganistan bütçesinden kalkınma projelerine ayrılan miktarın görece düşük kalması nedeniyle projelerin hayata geçirilmesine ilişkin finansman sorunu yaşanmaktadır. Mevcut yönetim tarafından büyük projeler karşılığında finansman sağlanması amacıyla madenlerin işlevselleştirilmesi sık sık dile getirilmekle birlikte bu çözüm yönteminin ise madenlerin fizibilite çalışmalarının yetersizliği ve yatırım tutarlarının geri dönüşümünün uzun sürelere yayılması gibi riskleri barındırdığı gözlemlenmektedir.

Afganistan'da başta ulaşım, enerji ve kanalizasyon gibi alanlarda altyapı imkânları sınırlı durumdadır. Başkent Kabil'de bile sık sık elektrik kesintileri yaşanması ve ülke genelinde demir yolu ve karayolu ağının ve kalitesinin sınırlı olması önemli sanayi yatırımlarının hayata geçirilmesine engel teşkil etmektedir.

Afganistan'da bankacılık sistemi gelişmemiştir. Var olan sistemin de mevcut koşullar altında uluslararası para transferi imkânları son derece sınırlı durumdadır. Bazı bankaların uluslararası transferlere ilişkin palyatif çözümler bulduğu bilinmekle birlikte Afganistanlı iş insanlarının büyük bir çoğunluğunun mevcut bankacılık sistemine güvenmediği ve para yatırmak istemediği gözlemlenmektedir. Ayrıca, mal ticareti kapsamında sarraflar aracılığı ile para transferi yapılması yönteminin sıklıkla tercih edildiği bilinmektedir.

D. YATIRIMCILAR İÇİN YARARLI BİLGİLER

1. Faydalı Linkler

Afganistan Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.af/en>

Afganistan Adalet Bakanlığı <http://www.moj.gov.af/>

Afganistan Maliye Bakanlığı <http://mof.gov.af/en>

Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı <https://moci.gov.af/>

Afganistan Ekonomi Bakanlığı <http://moec.gov.af/en>

Afganistan Enerji ve Su Bakanlığı <http://mew.gov.af/en>

Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı

<https://momp.gov.af/>

Afganistan Ticaret ve Yatırım Odası (ACCI)

<https://acci.org.af/en/>

Da Afghanistan Bankası <https://dab.gov.af/>

Da Afghanistan Breshna Sherkat (DABS)

<http://www.dabs.af/>

Afganistan Bankalar Birliği <http://www.aba.org.af/index.php>

AFGANİSTAN
LOJİSTİK
BİLGİ NOTU

1. GENEL DEĞERLENDİRME

Afganistan, denize kıyısı olmayan bir ülke olması ve son derece yetersiz ulaşım altyapısına sahip olması nedeniyle lojistik sektörü açısından önemli bir potansiyeli haiz olmasına rağmen sektörün ciddi derecede geri kaldığı bir ülke durumundadır. Ülkede, karayolu ve demiryolu altyapısı ciddi derecede yetersiz durumdadır ve bu durumun yakın gelecekte çözülemeyeceği düşünülmektedir. Afganistan'ın dağlık arazisi ve aşırı hava koşulları da ülkede mal taşımacılığını olumsuz anlamda etkilemektedir. Taliban'ın ülkede yönetimi devralmasının ardından güvenlik konusunda önemli bir gelişme olmasına rağmen güvenlik sorunları ve altyapı yetersizliği nedenleriyle halen bazı bölgelere erişimde sorunlar yaşandığına ve yerel taşıma araçlarına aktarma yapılmak zorunda kalındığına şahit olunmaktadır.

Diğer taraftan, Afganistan, jeostratejik konumu vesilesiyle lojistik sektörü alanında önemli bir potansiyele sahiptir. Afganistan, jeostratejik konumu neticesinde yüzyıllar boyunca

Asya ve Orta Doğu'yu birbirine bağlayan merkez olmuştur. Afganistan günümüzde de kuzeyinde yer alan denize kıyısı olmayan ülkelerin İran ve Pakistan'daki limanlara ulaşımında stratejik bir geçit olarak işlevselleştirilebilecek ideal bir konuma sahiptir. Afganistan, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Batı Sibirya'daki Rus sanayi merkezleri için açık denize ulaşan en kısa transit yol olma potansiyelini taşımaktadır. Afganistan, Pakistan ve Orta Asya arasındaki ticaret kapsamında en önemli rotayı sunmaktadır. Diğer bir ifade ile Afganistan komşusu olduğu İran, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Pakistan ve Çin ile Hindistan gibi büyük pazarları birbirine bağlayan önemli bir kara köprüsü olma potansiyeline sahiptir. Afganistan, Orta Doğu'yu Güney, Orta ve Güneydoğu Asya'ya bağlama ve 2 milyardan fazla nüfusa sahip geniş bir bölgesel pazara erişim imkânı sunmaktadır. Özellikle Kuşak-Yol Projesi ve Lapis Lazuli Koridorunun daha da etkinleştirilmesi ile birlikte Afganistan'ın lojistik anlamda öneminin artacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, başta güvenlik olmak üzere uzun yıllar boyunca yaşanan çeşitli sorunlar nedeniyle söz konusu potansiyel performansa dönüştürülemediği görülmüştür.

2. ÜLKENİN DIŞ TİCARETİNDE KULLANDIĞI TAŞIMA MODLARI

Afganistan, denize kıyısı olmayan bir ülke olması nedeniyle uluslararası nakliye hizmetleri kapsamında karayolu taşımacılığının tek seçenek olduğu bir ülke durumundadır. Bununla birlikte, Pakistan'da yer alan Karaçi ve Port Qasım limanları Afganistan mallarının uluslararası pazara ulaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, Afganistan mallarının İran'da yer alan Bander Abbas ve Çabahar limanları üzerinden uluslararası pazara ulaştırılması mümkündür. Bahse konu limanların Pakistan limanlarına kıyasla operasyonel kapasiteleri daha az olmasına rağmen giderek artan bir oranda kullanıldığı görülmektedir.

3. LOJİSTİK ALT YAPISI

a) Karayolu, Denizyolu, Demiryolu, Havayolu alt yapısına ilişkin bilgiler:

Afganistan'ın halihazırda yaklaşık 19 bin km uzunluğunda asfalt **karayolu ağına** ve yaklaşık 20 bin km asfaltlanmamış yol ağına sahip olduğu bilinmektedir. Afganistan'da önemli şehirleri birbirine bağlayan çift şeritli (tek gidiş-tek geliş) yolların durumu nispeten iyi durumda olmasına rağmen diğer asfalt yollar ise bakımsız durumdadır. Uluslararası taşımacılık açısından ülkedeki en önemli kara yollarına ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır:

- Kabil-Herat Yolu; Kabil şehrini Zaiwalat, Kirman, Devletyar, Çağçaran ve Çiştî Şerif üzerinden Herat'a bağlayan yol 900 km uzunluğunda olup yer yer bakımsız durumdadır. 2023 yılı itibarıyla bahse konu yolun bakım çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Dar geçişlerin ve keskin kıvrımların bulunduğu yolda sıklıkla trafik kazalarının yaşandığı bilinmektedir.
- Kabil-Celalabad Yolu; Kabil şehrini Surobi ilçesi üzerinden Celalabad'a bağlayan yol, 152 km uzunluğundadır. Dağlık araziden geçiş sağlayan yol, zaman zaman kaya parçalarının düşmesi nedeniyle kapanmaktadır. Dar geçişlerin ve keskin kıvrımların bulunduğu yolda sıklıkla trafik kazalarının yaşandığı bilinmektedir.

- Kabil-Mezar-ı Şerif Yolu; Kabil şehrini Pul-i Humri ve Aybek üzerinden Mezar-ı Şerif şehrine bağlayan yol yaklaşık 428 km uzunluğundadır. Afganistan'ın kuzey şehirlerini Kabil'e bağlayan tek güzergâh olması nedeniyle sıklıkla kullanılan bir yol durumundadır. Bahse konu yolun önemli bir bölümü Hindikuş Dağları üzerinde bulunmakta olup kış aylarında zaman zaman yoğun kar yağışı nedeniyle kapanmaktadır. Ayrıca Salang Tünel'i tek şeritli bir tünel olup geçişler sırayla icra edilmektedir.
- Kabil-Kandahar Yolu; Kabil şehrini Meydan Şehir, Gazni ve Qalat vilayetleri üzerinden Kandahar'a bağlayan yol, 483 km uzunluğunda olup yer yer bakımsız durumdadır. 2023 yılı itibarıyla bahse konu yolun bakım çalışmalarına ağırlık verilmiştir.
- Kandahar-Herat Yolu; Kandahar şehrini Herat'a bağlayan yol 593 km uzunluğunda olup yer yer bakımsız durumdadır.
- Herat-İslam Kale Yolu: Herat şehrini İslam Kale gümrük kapısına bağlayan yol 123 km uzunluğundadır. Bahse konu gümrük kapısı, İran ve Afganistan arasındaki ana gümrük kapısı olarak hizmet sağlamaktadır.
- Herat-Turgundi Yolu: Herat şehrini Turgundi gümrük kapısına bağlayan yol 120 km uzunluğundadır. Bahse konu gümrük kapısı, Türkmenistan ve Afganistan arasındaki ana gümrük kapısı olarak hizmet sağlamaktadır.

Afganistan'ın **demiryolu ağı** halen gelişme aşamasındadır. Ülkedeki mevcut demiryolu hatları son derece kısa olup Afganistan'ı Türkmenistan ve Özbekistan'a bağlamaktadır. Afganistan'da halihazırda üç farklı demiryolu hattı bulunmaktadır:

- Mezar-ı Şerif-Hayratan Demiryolu: Mezar-ı Şerif şehrini Hayratan üzerinden

Özbekistan'a bağlayan demiryolu yaklaşık 75 km uzunluğundadır. Bahse konu demiryolu, 1.520 mm'lik (Rus hat açıklığı) hat açıklığına sahiptir.

- Turgundi-Türkmenistan Demiryolu: Turgundi'yi Türkmenistan'ın Serhatabad şehrine bağlayan demiryolu 10 km uzunluğundadır. Bahse konu demiryolu, 1.520 mm'lik (Rus hat açıklığı) hat açıklığına sahiptir. Turgundi, Afganistan'ı Türkmenistan, Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye'ye bağlayan Lapis Lazuli ticaret yolunun başlangıç noktalarından biridir. Turgundi Tren İstasyonu Herat şehrinin 120 km kuzeyinde yer almakta olup Turgundi'nin demiryolu ile Herat'a bağlanmasına yönelik planlamalar bulunmaktadır.
- Aqina-Türkmenistan Demiryolu: Afganistan'ın Faryab vilayetinin Andhoy ilçesini Aqina üzerinden Türkmenistan'a (İmamnazar üzerinden Kerki şehrine ulaşmaktadır) bağlayan demiryolu 30 km uzunluğundadır. Bahse konu demiryolu, 1.520 mm'lik (Rus hat açıklığı) hat açıklığına sahiptir. Aqina ayrıca, Afganistan'ı Türkmenistan, Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye'ye bağlayan Lapis Lazuli ticaret yolunun başlangıç noktalarından biridir.

Bununla birlikte, Afganistan'ı İran'a bağlayacak olan Khaf (İran)-Herat (Afganistan) demiryolunun halen yapımına devam edilmektedir. Khaf-Herat demiryolunun planlanan uzunluğu 225 kilometre olup, demiryolu hattının 140 kilometresi Afganistan'da ve 85 kilometresi İran'da yer almaktadır. Bahse konu demiryolunun İran'da yer alan bölümü tamamlanmış olup, Afganistan'da yer alan bölümünün ise yaklaşık 62 km'lik kısmı tamamlanarak Ghoryan ilçesine ulaştırılmıştır. Anılan demiryolunun Herat'a bağlanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bahse konu demiryolu, 1.345 mm'lik standart hat açıklığına sahiptir. Demiryolunun, Mezar-ı Şerif'e, Kandahar'a ve madenleriyle zengin olan Hajigak bölgesine genişletilmesine yönelik planlamalar bulunmaktadır.

Afganistan'da irili ufaklı yaklaşık 50 adet havaalanı bulunmakla birlikte uluslararası standartlara en yakın havalimanları; Kabil, Herat, Mezar-ı Şerif ve Kandahar uluslararası havalimanlarıdır. Halihazırda Afganistan'da hizmet veren **hava yolu** şirketleri aşağıda sunulmaktadır:

- Türk Hava Yolları: İstanbul ve Afganistan arasında yolcu ve hafif kargo taşımacılığı alanında hizmet vermektedir.

- Ariana Afghan Airlines; İstanbul, Ankara, Dubai, İslamabad, Riyad ve Cidde şehirleri ile Afganistan arasında yolcu ve hafif kargo taşımacılığı alanında hizmet vermektedir.
- Kam Air; İstanbul, Ankara, Dubai, Abu Dabi, İslamabad ve Şanhay şehirleri ile Afganistan arasında yolcu ve hafif kargo taşımacılığı alanında hizmet vermektedir.
- Fly Dubai; Dubai ile Afganistan arasında yolcu ve hafif kargo taşımacılığı alanında hizmet vermektedir.
- Mahan Air; Tahran ve Meşhed şehirleri ile Afganistan arasında yolcu ve hafif kargo taşımacılığı alanında hizmet vermektedir.
- Taban Airlines; Tahran ve Meşhed şehirleri ile Afganistan arasında yolcu ve hafif kargo taşımacılığı alanında hizmet vermektedir.
- Kish Air; Tahran ve Meşhed şehirleri ile Afganistan'ın Kandahar şehri arasında yolcu ve hafif kargo taşımacılığı alanında hizmet vermektedir.

Afganistan denize kıyısı olmayan bir ülke olması nedeniyle herhangi bir limanı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ülkenin Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan sınırının bir kısmını oluşturan Amu Derya Nehri'nde **tekne/mavna taşımacılığı** yapılmakta olup, Afganistan'daki mevcut tek nehir limanı Hayratan ilçesinde bulunmaktadır. Halihazırda, Amu Derya Nehri üzerinde Hayratan ve Özbekistan'ın Tirmiz şehri arasında dökme yük taşımacılığı yapılabilmektedir.

b) Önemli limanlar, lojistik merkezler/üsler, ticaret merkezleri

Afganistan'da gelişmiş seviyede ulusal dağıtım kanalları bulunmamaktadır. Önemli dağıtım merkezleri Kabil, Herat, Mezar-ı Şerif, Jalalabad ve Kandahar'dır. Afganistan'da karayolu ve demiryolu altyapısının yetersizliği de var olan dağıtım kanallarının etkinliğini sınırlandırmaktadır.

Afganistan'ın denize kıyısı olmayan bir ülke olması nedeniyle uluslararası ticarete sınır geçiş noktalarında yer alan kuru limanlara bağımlı bir yapısı bulunmakta olup söz konusu kuru limanlar bu nedenle önemli bir lojistik merkez olarak hizmet sağlamaktadır. Afganistan'ın kuru limanları ticari bağlantıların geliştirilmesi açısından hayati öneme sahiptir ancak bu limanlar yetersiz altyapı ve diğer idari yetersizlikler nedeniyle potansiyellerinin son derece altında faaliyet göstermektedir. Afganistan'da bulunan önemli kuru limanlar aşağıda sunulmaktadır:

- Kabil Kuru Limanı: Kabil'de ülkenin en büyük kuru limanı olan Kabil İç Konteyner Deposu (ICD) bulunmaktadır. Kabil Kuru Limanı malların diğer lojistik merkezler ve ülkenin iç bölgeleri arasında aktarılması kapsamında lojistik bir merkez olarak faaliyet göstermektedir. Kuru Liman'da konteynerler, dökme yük ve proje kargoları da dahil olmak üzere çeşitli kargo türlerine hizmet verilmektedir.
- Hayratan Kuru Limanı: Afganistan ve Özbekistan arasındaki ticaretin ana merkezi olarak faaliyet gösteren Hayratan Kuru Limanı, demiryolu ve nehir bağlantısı vesilesiyle Afganistan'ın önemli bir lojistik merkezi olarak öne çıkmaktadır. Kuru Liman'da devlet tarafından işletilen toplam 4000 m² büyüklüğünde iki adet depo bulunmaktadır.
- Gazanfer Kuru Limanı: Gazanfer Limanı, Mezar-ı Şerif'in Hayratan ilçesi yakınlarında bulunmaktadır. Özel bir lojistik şirketi (Ghazanfar Group) tarafından işletilen bu liman, Hayratan Sınır Kapısı ile Afganistan'ın kuzey bölgesi arasında lojistik bir merkez olarak faaliyet göstermektedir. Bahse konu limanın demiryolu bağlantısı da bulunmakta olup Kuru Liman'da çoğunlukla petrol ürünleri, kuru yük, kömür, çelik ve çeşitli tüketim malları gibi alanlarda kargo hizmeti sağlanmaktadır.
- Sher Khan Bandar Kuru Limanı: Afganistan'ın kuzeyindeki Kunduz şehrinde bulunan Kuru Liman, Afganistan ve Tacikistan arasındaki ticaretin ana merkezi olarak faaliyet göstermektedir. Kuru Liman, konteyner elleçleme alanları, dökme yük terminalleri ve araç tesisleri dahil olmak üzere çeşitli tesislerle hizmet vermektedir.

- Aqina Kuru Limanı: Afganistan'ın Faryab şehrinde bulunan Kuru Liman, Afganistan'ın kuzey şehirleri ve Türkmenistan arasındaki ticaretin ana merkezi olarak faaliyet göstermektedir. Kuru Liman'ın demiryolu bağlantısı da bulunmaktadır. Kuru Liman ayrıca, Lapis Lazuli ticaret yolunun başlangıç noktalarından biri olması vesilesiyle öne çıkmaktadır.
- Turgundi Kuru Limanı: Afganistan'ın Herat şehrinin kuzeyinde bulunan Kuru Liman, Afganistan'ın doğu şehirleri ve Türkmenistan arasındaki ticarete lojistik bir merkez olarak faaliyet göstermektedir. Kuru Liman'ın demiryolu bağlantısı da bulunmaktadır. Kuru Liman ayrıca, Lapis Lazuli ticaret yolunun başlangıç noktalarından biri olması vesilesiyle öne çıkmaktadır.
- Spin Boldak Kuru Limanı: Afganistan'ın Kandahar şehrinde bulunan Kuru Liman, Afganistan'ın güney şehirleri ve Pakistan arasındaki ticarete önemli bir rol oynamaktadır.
- Torkham Kuru Limanı: Afganistan'ın Nangahar vilayetinde bulunan Kuru Liman, Afganistan ve Pakistan arasındaki ticaretin ana merkezi olarak işlev görmektedir. Söz konusu kuru liman, Pakistan'ın Karaçi ve Port Qasım limanları üzerinden yapılan ticarete önemli bir görev ifa etmektedir.
- İslam Kale Kuru Limanı: Afganistan'ın Herat şehrinde bulunan Kuru Liman Afganistan ve İran arasındaki ticaretin ana merkezi olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye ve Afganistan arasındaki ticarete büyük bir çoğunlukla İslam Kale Sınır Kapısı'nın tercih edilmesi nedeniyle Kuru Liman, ikili ticaretimizde önemli bir yer tutmaktadır.

c) Yerel lojistik firmalar

AFGANİSTAN NAKLİYECİLER BİRLİĞİ LİSTESİ

NO	FİRMA ADI	FİRMA SAHİBİNİN ADI	CEP NUMARASI
1	Kavmi Layni Barq Uluslararası Nakliyeciler Şti.	Telaa Mohammed Atmanzay	0093 770 838 311
2	Qulahayi Hindukuş Yolcu Taşıma Nakliyeciler Şti.	Abdul Fatah	0093 784 488 684
3	Banu Nakliyeciler Hizmetleri Şti.	Nur Banu Melikzade	
4	Naangarhar Uluslararası Bus Nakliyeciler Şti.	Necibullah Şinwari	0093 788 757 522
5	Momand Şinwari Nakliyeciler Şti.	Azizullah	
6	Belh Bastan Yolcu ve Nakliyeciler Şti.	Gula Can	
7	Kamran Khawar Uluslararası Nakliyeciler ve taşımacılık Şti.	Parwaz Khan	0093 788 203 060
8	Garb Ufuk Yolcu ve Nakliyeciler Şti.	Abdul Gaffur	0093 774 401 699
9	Şinwari Nakliyeciler Şti.	Emrullah	0093 777 760 544
10	Starai Khurşit Nakliyeciler Hizmetleri Şti.	Abdul Wahit	0093 775 551 666
11	Dubandiwal Transit ve Nakliyeciler Şti.	Mohammed Nebi Afghan	0093 786 060 460
12	Sayed Selam BaaBa Wardak Uluslararası Nakliyeciler Şti.	Taze Gül Khipilwak	0093 783 003 722
13	Burcu Yemen Nakliyeciler Şti.	Abduk Khaliq	
14	Newi Mehdi uluslararası transit ve Nakliyeciler Limited Şti.	Seyfurrehman	
15	Umid Faryab Şehir içi ve Dışı Nakliyeciler Şti.	Zebiullah Kayyumi	
16	Wardak Baaba Yolcu Taşıma ve Nakliyeciler Şti.	Zemeray Khurram	0093 780 000 892
17	Yunus Kasimi Transit, Nakliyeciler ve Lojistik Şti.	Mohammed İsmail Kasimi	
18	Kunduz Badakhshan Uluslararası Nakliyeciler ve Yolcu Taşıma Şti.	Mohammed Ömer	
19	Zarif Umid Transit ve Nakliyeciler Şti.	Şefiullah	

NO	FİRMA ADI	FİRMA SAHİBİNİN ADI	CEP NUMARASI
20	Rahmet Mumin Uluslararası Nakliyeciler Hizmetleri Şti.	Beşir Ahmet Rehimi	0093 799 000 910
21	Afghan Tair Uluslararası Nakliyeciler Şti.	Abdul Besir Rehimi	0093 799 000 910
22	Wali Paçaa Lalzuy Nakliyeciler Şti.	Wali Paçaa	0093 796 336 711
23	Khawak Pençşir Nakliyeciler Şti.	Nezir Ahmet	0099 2557968484
24	Kudrat Bus Nakliyeciler Şti.	Kahar	0093 777 453 536
25	Hessareki Pençşir Nakliyeciler Şti.	Zaman	0093 796 007 000
26	Pamir Parwan Nakliyeciler Şti.	Eşref	0093 767 503 99
27	Nik Baba Nakliyeciler Şti.	Mohammed Naim	0093 704 000 170
28	Nimruz Asya Nakliyeciler Limited Şti.	Haci Behram	0093 703 215 650
29	Afghan Karwan Nakliyeciler Şti.	Ehsanullah	0093 772 126 899
30	Nakliyeciler Şti.	Abdul Hamid Siddiki	0093 799 018 865

d) Ülkede faaliyet gösteren -varsa- Türk lojistik firmaları

Ülkede faaliyet gösteren Türk lojistik firması bulunmamaktadır.

4. LPI ENDEKSİ SIRALAMASI

Dünya Bankası tarafından hazırlanan Lojistik Performans Endeksi'ne göre Afganistan 2018 yılında 1,95 Lojistik Performans Puanı ile dünya genelinde 160. sırada yer alırken 2023 yılı itibarıyla 1,90 Lojistik Performans Puanı ile dünya genelinde 138. sırada yer almaktadır. Lojistik Performans Endeksi'ne göre diğer veriler aşağıda sunulmaktadır:

GÖSTERGE	2023 YILI
LPI Sıralaması (1=en yüksek performans gösteren ülke)	138
LPI Puanı (1=en düşük 5=en yüksek)	1,9
Gümrük Puanı	2,1
Altyapı Puanı	1,7
Uluslararası Taşıma Puanı	1,8
Lojistik Yeterlilik Puanı	2
Takip ve İzleme Puanı	1,6
Zamanında Teslimat Puanı	2,3

5. ÖNEMLİ TİCARİ ROTALAR (ÜLKE DIŞ TİCARETİNDE KULLANILAN ANA TAŞIMACILIK GÜZERGAHLARI)

Afganistan'da uluslararası ticarete kullanılan en önemli rotalar aşağıda sunulmaktadır:

- Afganistan-Pakistan: Afganistan uluslararası ticarete büyük bir çoğunlukla Pakistan'da yer alan Karaçi ve Port Qasım limanlarını kullanmaktadır. Afganistan'ın ithal veya ihraç ettiği ürünlerin büyük bir çoğunluğu karayolu ile Torkham (Nangahar Vilayeti) veya Spin Boldak (Kandahar Vilayeti) gümrük kapıları üzerinden bahse konu limanlara ulaştırılmaktadır. Pakistan'ın özellikle son dönemde çeşitli nedenlerle bahse konu limanlarda ve gümrük kapılarında Afganistanlı iş insanlarının ürünlerine yönelik engellemeler uyguladığına şahit olunmaktadır.

- Afganistan-İran: İslam Kale ve Zabul gümrük kapıları İran üzerinden yapılan ticarete öne çıkmaktadır. Afganistan'ın Pakistan limanlarına bir alternatif olarak İran'ın Çabahar ve Bander Abbas limanlarının kullanılmasına yönelik girişimlerinin Zabul güzergahının önemini artıracakı düşünülmektedir. Bununla birlikte Türkiye ve Afganistan arasındaki ikili ticarete büyük bir çoğunlukla İslam Kale gümrük kapısı ve güzergahı tercih edilmektedir.
- Afganistan-Özbekistan: Afganistan ve Orta Asya devletleri arasındaki ticaretin önemli bir bölümü Mezar-ı Şerif şehrinde yer alan Hayratan Gümrük Kapısı üzerinden gerçekleştirilmektedir.
- Afganistan-Türkmenistan: Türkmenistan güzergahı üzerinden yapılan ticarete Aqina ve Turgundi gümrük kapıları kullanılmaktadır. Söz konusu kapılar ayrıca Lapis Lazuli Ticaret Güzergahı'nın başlangıç noktası durumundadır. Türkiye'den özellikle Afganistan'ın kuzey bölgesine ihraç edilen ürünler Aqina sınır kapısından ülkeye giriş yapmaktadır.
- Türkiye ve Afganistan arasındaki ticarete büyük bir oranda İran güzergahı tercih edilmekle birlikte özellikle Afganistan'ın kuzey bölgesi ile yapılan ticaret kapsamında Türkmenistan-Azerbaycan-Gürcistan rotası da tercih edilebilmektedir.

6. ÜLKE İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ TAŞIMA ÜCRETLERİ

Türkiye ve Afganistan arasındaki ticarete büyük bir çoğunlukla karayolu kullanılmakta olup ortalama nakliye ücreti tır başına yaklaşık 5000-5500 USD arasındadır.

Türkiye-Afganistan arasındaki ticarete demiryolu taşımacılığı kapsamında nakliye ücreti ton başına yaklaşık 130 USD, havayolu taşımacılığı kapsamında kilo başına yaklaşık 2,0-2,5 USD arasındadır. Ayrıca, Mersin Limanı ve Pakistan'ın Karaçi Limanı arasındaki navlun ücretleri konteyner başına yaklaşık 3000 USD'den başlamaktadır.

7. DIŞ TİCARET TAŞIMALARINDA LOJİSTİK SORUNLAR

Nakliye ücretlerinin görece yüksek olması ikili ticareti olumsuz anlamda etkileyen faktörlerin başında yer almaktadır. Afganistan'daki lojistik altyapısının son derece kötü olması nedeniyle ülkenin iç bölgelerine yapılan sevkiyatlarda büyük bir çoğunlukla yerel taşıma araçları kullanılmaktadır. Ayrıca, ilaç ve gıda gibi ürün gruplarının Afganistan'a girişinde numune alınarak laboratuvara gönderilmektedir. Ülkedeki laboratuvar imkanlarının son derece sınırlı olması nedeniyle söz konusu ürün gruplarının gümrük kapılarında bekleme süreleri artmaktadır.

Bununla birlikte, Herat'ta Türk araçlarına bazı malların taşınmasına yönelik izin verilmemektedir. Sorunun çözümüne yönelik Müşavirliğimizce yapılan girişimler devam etmektedir.

8. MÜŞAVİRLİK DEĞERLENDİRMESİ

Nakliye maliyetlerinin görece yüksek olması ikili ticaret hacmimizi olumsuz etkileyen faktörlerin başında yer almaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'den Afganistan'a ürün getiren nakliye araçlarının büyük bir çoğunluğu ülkemize geri dönerken taşınacak mal bulamamaktadır. Bu durum nakliye maliyetlerinin daha da artmasına neden olmaktadır.

Afganistan'da Tır Karnesi Sistemi'ne kayıtlı sadece bir adet lojistik firması bulunması nedeniyle Afganistan ürünlerinin büyük bir çoğunluğu İranlı firmalara ait nakliye araçları ile taşınmaktadır. Afganistan'da Tır Karnesi Sistemi'ne kayıtlı olan firmanın şoförlerine vize verilmesi karşılığında Herat'ta Türkiye plakalı nakliye araçlarına yük verilmemesi uygulamasının sonlandırılabilceği düşünülmektedir.

MÜTEAHHİTLİK
VE TEKNİK
MÜŞAVİRLİK
SEKTÖRÜ ÜLKE
RAPORU

1. MÜTEAHHİTLİK SEKTÖRÜ

a) Ülkenin Müteahhitlik Sektörüne İlişkin 2022-2023 Yılı Bilgileri ve 2023-2024 Yılı Beklentileri

2003 ve 2021 yılları arasında başta ABD olmak üzere birçok uluslararası donör tarafından Afganistan'daki inşaat projelerine yönelik milyarlarca dolar kaynak aktarmıştır. Söz konusu dönemde başta ABD ve NATO üsleri olmak üzere Afganistan'daki birçok altyapı projesi Türk firmalar tarafından üstlenilmiş ve başarıyla tamamlanmıştır. İnşaat sektöründeki büyüme, yerel inşaat firmalarının da gelişmesine katkıda bulunmuş ve çok sayıda Afganistanlı inşaat şirketi kurulmuştur. Sektörün büyük bir ölçüde uluslararası kuruluşların projeleri etrafında gelişmesi ve söz konusu projeler kapsamında gerekli olan teknik kapasite ve standartları sağlayamamaları nedeniyle Afganistanlı firmalar, genellikle alt yüklenici olarak faaliyet göstermektedir. Afganistan Müteahhitler Birliği (Afghanistan Builders Association ABA) sektörde faaliyet gösteren inşaat firmaları tarafından kurulmuş olan özel nitelikli bir dernek olup yaklaşık 1.700 inşaat firması derneğe üyedir.

Öte yandan, 2021 yılı Ağustos ayında Taliban'ın ülkedeki kontrolü ele geçirmesi sonrasında tüm uluslararası güçlerin ülkeyi terk etmesi ve kalkınma yardımlarının sonlandırılması nedeniyle ülkedeki müteahhitlik faaliyetleri tamamen durma noktasına gelmiştir. Bu sebeple, birçok firmamız projelerini yarıda bırakarak geçici olarak ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Afganistan'daki mevcut yönetim tarafından yayımlanan bütçelerde ise altyapı ve üstyapı projelerine çok az miktarda kaynak ayrılmaktadır. Bununla birlikte mevcut yönetim tarafından büyük altyapı ve üstyapı projelerinin yapımı karşılığında ilgili firmalara Afganistan'daki madenlerin işletme lisanslarının herhangi bir ihale süreci olmadan sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmektedir.

b) Ülkede Kısa ve Uzun Vadede Uluslararası İhaleye Çıkılacak Önemli Projeler

Afganistan'da halihazırda birçok Bakanlığın internet sitelerinin veya anılan sitelerin ihale bölümlerinin güncel olmaması nedeniyle mevcut ihalelere ilişkin bilgi edinilmesi çoğunlukla kişisel ilişkiler aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Bununla birlikte, mevcut yönetim tarafından altyapı ve üstyapı projelerine çok düşük miktarda kaynak aktarılabilmesi nedeniyle önemli projelere yönelik ihale işlemleri bütçe eksikliği nedeniyle başlatılmamaktadır. Ancak, firmalarımızın hayata geçirilecek projelerin karşılığında çeşitli maden işletme lisanslarını kabul etmesi veya yap-işlet-devret modelinin uygulanabildiği durumlarda ilgili kamu kurumları ile yapılacak görüşmeler neticesinde karayolu, köprü, demiryolu, baraj, enerji üretim tesisi, enerji iletim hattı, sulama tesisleri vb. alanlarda birçok projenin önerilebileceği değerlendirilmektedir. Söz konusu yöntemlerin tercih edilmesi durumunda olumsuz bir durumla karşılaşılması için Müşavirliğimizle etkin bir işbirliği ortamının kurulması hayati önemi haizdir. Öte yandan, Eylül 2023 itibarıyla güncelliğini koruduğu gözlemlenen ihalelere ilişkin bilgiler aşağıdaki adreslerden temin edilebilmektedir.

- Enerji ve sulamaya ilişkin projelere <https://mew.gov.af/en/all-tenders> adresinden erişim sağlanabilmektedir.
- İletişim ve bilişim altyapısına ilişkin projelere <https://mcit.gov.af/en/all-tenders> adresinden erişim sağlanabilmektedir.
- Madenler alanındaki projelere <https://momp.gov.af/tenders> Madenler adresinden erişim sağlanabilmektedir.
- Yol yapımı alanındaki projelere <https://mopw.gov.af/dr/tenders> adresinden erişim sağlanabilmektedir.
- Ulusal İhale Müdürlüğü tarafından ihale edilen projelere https://aop.gov.af/en/bidding_news adresinden erişim sağlanabilmektedir.

c) Projelerin Finansmanı

Afganistan'da Taliban'ın yönetimi devralmasının ardından ülkeye yapılan uluslararası kalkınma yardımları durdurulmuştur. Bu durum, söz konusu yardımlara son derece bağımlı bir yapısı olan Afganistan ekonomisinin ciddi bir krize girmesine neden olmuştur. Ayrıca, Eylül 2023 itibarıyla Afganistan'ın Dünya Bankası ve IMF'nin yayınladığı borç kısıtları listesinde borçlanma limiti bulunmaması nedeniyle önemli uluslararası finansman kaynakları tarafından Afganistan'a yönelik finansman sağlanmamaktadır.

Gelinen aşamada mevcut hükümet tarafından içinde bulunulan ekonomik koşullar nedeniyle önemli altyapı ve üstyapı projelerine çok az miktarlarda kaynak aktarılabilmektedir. Bu çerçevede, Afganistan'da hayata geçirilmesi planlanan projelere ilişkin yap-işlet-devret modelinin uygulanabildiği enerji ve tünel projeleri gibi fırsatlar bulunmakla birlikte diğer önemli projelerin finansmanı kapsamında ülkede bulunan madenlerin işletme lisanslarının herhanhi bir ihale olmadan proje karşılığı temin edilebileceği mevcut yönetim tarafından sıklıkla dile getirilmektedir.

Öte yandan, gerek Birleşmiş Milletler ve gerekse de İslam İşbirliği Teşkilatı yetkilileri ile Müşavirliğimizce yapılan görüşmeler sonucunda önümüzdeki süreçte kalkınma yardımlarının tekrar başlatılmasının değerlendirildiği anlaşılmıştır.

d) Sektördeki İş Fırsatları

Taliban'ın yönetimi devralmasının ardından ülkede faaliyet gösteren neredeyse tüm firmaların ülkeden ayrılması nedeniyle müteahhitlik sektöründe düşük rekabet ortamı oluşmuştur. Ancak, başta Çin olmak üzere Pakistan, İran ve Hindistan gibi ülkelerin firmalarının söz konusu avantajdan yarar sağlamak üzere yoğun çalışma yürüttüğü gözlemlenmektedir. Gelinen aşamada, bahse konu ülkelerin çalışmaları ve uluslararası kalkınma yardımlarının yakın bir gelecekte başlatılması göz önünde bulundurulduğunda yaklaşık 3-4 sene içinde birçok önemli fırsat ve kaynağın anılan ülkelere ait firmalar tarafından kazanca dönüştüreceği değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, Müşavirliğimizce resmi kurumlarla kurulan yakın temas ortamı,

Afganistan'da faaliyet gösteren firmalarımızın oluşturduğu başarılı ve güçlü Türk firması imajı ve Afganistan'ın yabancı yatırıma son derece muhtaç ekonomik yapısı neticesinde Afganistan'da hayata geçirilecek önemli altyapı ve üstyapı projelerinde Türk firmalarının avantajlı olduğunun belirtilmesinde fayda görülmektedir.

e) Müteahhitlik Sektöründe Yabancı Firma Faaliyetlerine Yönelik Kısıtlamalar, Riskler ve/veya Avantajlar

Afganistan'da halihazırda inşaat ve teknik müşavirlik sektörüne yönelik genel bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Projelere yönelik yapılan sözleşmeler çerçevesinde bir hukuki altyapı oluşturulduğu gözlemlenmektedir.

Afganistan'ın mevcut ekonomik yapısı nedeniyle yabancı yatırımlara son derece muhtaç durumdadır. Bu çerçevede, genel olarak yabancılara ve vatandaşlara paralel uygulamalar söz konusu olmakla birlikte yabancıların ciddi derecede korunduğu gözlemlenmektedir.

f) Makine, Ekipman ve Yapı Malzemesi İthalatı Yönünden Lojistik Altyapı

Ülkenin denize çıkışı olmaması, karayolu ve demiryolu altyapısının gelişmemiş olması nedeniyle lojistik imkanların sınırlı olduğu değerlendirilmektedir. Afganistan'da gelişmiş seviyede dağıtım kanalları bulunmamaktadır. Önemli dağıtım merkezleri Kabil, Herat, Mezarı Şerif, Jalalabad ve Kandahar'dır. Afganistan'da karayolu ve

demiryolu altyapısının yetersizliği de var olan dağıtım kanallarının etkinliğini sınırlandırmaktadır.

Afganistan'ın önemli sınır kapıları aşağıda sunulmaktadır:

- Afganistan-Pakistan Sınırı: Pakistan'ın Karachi ve Port Qasim limanlarına gelen ürünler karayolu ile Afganistan'a Torkham (Nangarhar Vilayeti) veya Chaman sınır kapılarından (Kandahar Vilayeti) giriş yapmaktadır. Pakistan siyasi sebeplerle gümrük kapılarında Afgan ürünlerine yönelik sık sık teknik engellemeler uygulayabilmektedir.
- Afganistan-İran Sınırı: İran'dan ürünler İslam Qala, Herat ve Zabul sınır kapıları aracılığı ile Afganistan'a ulaştırılmaktadır. Ülkemizden Afganistan'a gerçekleştirilen ihracatın ciddi bir bölümü Herat gümrük kapısından ülkeye giriş yapmaktadır.
- Afganistan-Özbekistan Sınırı: İthal ürünler için diğer bir önemli giriş noktası Afganistan'ın kuzeyindeki Hairatan (Mezar-ı Şerif) gümrük kapısıdır. Hairatan ile Mezar-ı Şerif arasındaki 75 km'lik demiryolu 2011 yılında tamamlanmıştır. Hairatan'a demiryolu ile gelen ürünler buradan ülkeye dağılmaktadır.
- Afganistan-Türkmenistan Sınırı: Türkmenistan'dan gelen ürünler Aquina ve Torghandi sınır kapılarından ülkeye giriş yapmaktadır. Türkiye'den özellikle Afganistan'ın kuzey bölgesine ihraç edilen ürünler Aquina sınır kapısından ülkeye giriş yapmaktadır.

g) Kalifiye İşgücü Temini

Ülkede nitelikli iş gücü eksikliği yaşanmaktadır. Bu kapsamda, uluslararası firmalarca üstlenilen taahhüt işlerinin yerel taşeron firmalar aracılığıyla yapılmak istendiği durumlarda kalitesiz iş gücü nedeniyle sorunlar yaşanmaktadır.

h) Ülkede Müteahhitlik Projesi Yürüten 3. Ülkeler ve Firmaları

Afganistan'da halihazırda İranlı ve Pakistanlı firmalar tarafından küçük çaplı karayolu ve demiryolu projeleri yürütülmektedir. Ayrıca, Çinli firmaların Salang Tüneli'nin ikinci aşaması ve bağlı karayolu projelerine yönelik ilgisi olduğu bilinmektedir. İlgili kurumlarla yapılan görüşmeler sonucunda firma bilgilerine henüz erişilememiştir.

i) Ülke Firmaları ile İşbirliği Olanakları (Ülke İçinde, Üçüncü Ülkelerde, vs.)

Müşavirliğimiz kayıtlarına göre Afganistan'da yerli firmalarla ortaklık kurularak kazanılan ve başarıyla tamamlanan birçok proje bulunmaktadır. Yerel firmaların özellikle Türk firmalarla ortaklık seçeneğine son derece olumlu baktıkları değerlendirilmektedir. Öyle ki, birçok yerel firma tarafından Türk firmalarla kuracakları ortaklıkların bazı projelerin ihale sürecinin kazanılmasına yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Güvenilir ve mevcut Hükümet nezdindeki saygın yerel firmalarla ortaklık kurulması, yerel dinamiklere daha iyi hakim olmaları nedeniyle Müşavirliğimizde de tavsiye edilmektedir.

2. TEKNİK MÜŞAVİRLİK SEKTÖRÜ

a) Ülkenin Teknik Müşavirlik Sektörüne İlişkin 2022-2023 Yılı Bilgileri ve 2023-2024 Yılı Beklentileri

Taliban'ın yönetimi devraldığı 15.08.2021 tarihinden bu yana birçok veriye erişim son derece sınırlı durumdadır. Bu çerçevede, ilgili kurumlar nezdinde Müşavirliğimizce yapılan girişimler sonucunda henüz detaylı bilgilere ulaşamamıştır.

b) Sektördeki İş Fırsatları

Ülkede yerel firmalar tarafından üstlenilen birçok proje kapsamında teknik müşavirlik hizmeti fırsatı bulunmaktadır. Söz konusu fırsatların uluslararası kalkınma yardımlarının yeniden başlatılması durumunda son derece artacağı değerlendirilmektedir.

3. MÜTEAHHİTLİK, TEKNİK MÜŞAVİRLİK YABANCI YATIRIM MEVZUATI

a) Müteahhithlik ve Teknik Müşavirlik Sektörünü Düzenleyen Mevzuata İlişkin Bilgi

Afganistan'da halihazırda inşaat ve teknik müşavirlik sektörüne yönelik genel bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Projelere yönelik yapılan sözleşmeler çerçevesinde bir hukuki altyapı oluşturulduğu gözlemlenmektedir.

b) Yabancı Yatırım Mevzuatına İlişkin Bilgi

Afganistan'da yerli ve yabancı yatırımlar, genel olarak paralel kurallara tabi tutulmaktadır. Bununla birlikte, projeler bazında yerli ekonomiyi koruyucu bazı tedbirlerin alındığı gözlemlenmektedir. Bu çerçevede, bazı projelerin şartnamelerinde yerli malzeme veya işçi kullanılması ya da bazı küçük çaplı projelerin ihalelerinde sadece yerli firmaların katılımı gibi kurallarla karşılaşılabilir. Yine şirket kuruluşu ve vergi hukuku işlemleri kapsamında yerli ve yabancı tüm şirketler paralel uygulamalardan yararlanmaktadır.

Afganistan Anayasası'nın 41 inci maddesi kapsamında yabancıların Afganistan'da taşınmaz mülk edinmeleri yasaklanmıştır. Ancak sermaye yatırımı amacıyla taşınmazların kiralanmasına ilgili kanun hükümlerine göre izin verilmektedir. Bu çerçevede, taşınmazların yabancılara 90 yıla kadar kiralanmasına izin verilebilmektedir. Öte yandan, Taliban'ın yönetimi ele geçirdiği 2021'den bu yana Anayasa hükümleri uygulanmamakla birlikte, ilgili kanun hükümlerinin uygulanmasına devam edildiğinin hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

Afganistan'da yatırım teşviklerine ilişkin tüm iş ve işlemler Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Yatırım Teşvik ve Destekleme Müdürlüğü (IPSD) tarafından yürütülmektedir. Afganistan'da yatırım yapmak ve sağlanan teşviklerden yararlanmak isteyen uluslararası yatırımcıların öncelikle yatırım yapılacak sektör, il ve yatırım teklifi bilgileri ile birlikte IPSD'ye başvurmaları gerekmektedir. Afganistan'da hâlihazırda 11 endüstri bölgesi faaliyette iken 11 endüstri bölgesinin yapım faaliyetleri ve 12 endüstri bölgesinin ise planlama çalışmaları devam etmektedir. Söz konusu endüstri bölgelerinden arazi teminine yönelik teşviklerden yerli ve yabancı firmalar aynı seviyede yararlanabilmektedir. Söz konusu araziler altyapılı veya altyapısız bir şekilde belirli ücretler karşılığında satılmakta ve araziler ayrıca 50 yıl süreyle kiralanabilmektedir. Endüstri bölgelerinden arazi temin edilebilmesi için öncelikle geçerli bir işletme lisansına sahip olunması ve dönüm başına en az yüz bin dolar değerinde yatırım yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, fabrikalarda kurulan ve en az beş yıl boyunca üretimde kullanılacak nitelikteki makinelerin ithalatında gümrük vergisi tahsil edilmemektedir. Üretim süreçlerinde kullanılan tek kullanımlık ara malların ithalatında %1 oranında gümrük vergisi tahsil edilmektedir. Sanayi ve tarım ürünlerinin ihracatında herhangi bir gümrük vergisi tahsil edilmemektedir.

c) Yabancı İşçi Çalıştırma, Oturma İzinleri, Vergiler Sosyal Güvenlik Giderleri ve Şirket Kuruluşlarına İlişkin Bilgi

1. Şirket Kurulumuna İlişkin Mevzuat

1.1. Şirket Kurmak

Afganistan'daki geçerli mevzuat kapsamında şirket kurulumuna ilişkin tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret

ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir. Yerli veya yabancı tüm şirketlerin ACBRIP'ye kayıt olmaları ve geçerli bir faaliyet lisansı temin etmeleri gerekmektedir. Söz konusu işlemlere ilişkin ücretlere Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığının internet sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir.¹

ACBRIP tarafından yerli ve yabancılardan farklı belgeler talep edilmektedir. Yabancıların şirket kurması için ACBRIP'ye başvuru esnasında ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır:²

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya bir hukuk müşaviri aracılığı ile temsil olunması (Temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Geçerli vizeye sahip pasaportların renkli fotokopisi, o Mezuniyet Belgesi (Eğer danışmanlık şirketi kurulacak ise),
- İnterpol Sorgulaması (Afganistan İçişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır), o İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (Sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Her bir kurucu ve hissedara ait 4'er adet biyometrik fotoğraf, o Kira sözleşmesi.

ACBRIP'ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Darice tercümesi birlikte sunulması önem arz etmektedir.

Bununla birlikte, faaliyet lisansları genel olarak şirket kurulması aşamasında doğrudan ACBRIP'den temin edilebilirken; bankacılık, ulaştırma, telekomünikasyon gibi belirli sektörlerde ait lisansların temin edilebilmesi için ilgili kurumların onayı gerekmektedir. Ayrıca, mezkûr lisansların her yıl yenilenmesi gerekmektedir. Lisansların yenilenebilmesini teminen Afganistan Maliye Bakanlığında alınan ve tüm vergilerin ödendiğini gösteren bir mektubun ACBRIP'ye sunulması gerekmektedir.

Öte yandan, Afganistan'daki mevcut durum sebebiyle şirket kurulumuna ilişkin iş ve işlemlerde T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliğimizle etkin bir işbirliği ortamı sağlanmasının firmalarımıza yarar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

1.2. Şube Açmak

Afganistan'da şube açılmasına yönelik tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir.

Yabancı bir firma tarafından Afganistan'da şube açılabilmesi için ACBRIP'ye ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır:³

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya vekil aracılığıyla temsil olunması (Temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Afganistan'da şube açılmasına ilişkin Yönetim Kurulu Kararı,
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (Sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Şirket Ana Sözleşmesi (Afganistan'ın Ankara Büyükelçiliği tarafından onaylanması gerekmektedir).

ACBRIP'ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Farsça tercümesi birlikte sunulması önem arz etmektedir.

¹ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Ücretler", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/fees>

² Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Şirket Kayıt ve Lisansları", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/foreign>

³ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Şirket Kayıt ve Lisansları", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/foreign>

1.3. Temsilcilik Açmak

Afganistan'da temsilcilik açılmasına yönelik tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir.

Yabancı bir firma tarafından Afganistan'da temsilcilik açılabilmesi için ACBRIP'ye ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır:⁴

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya vekil aracılığıyla temsil olunması (Temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Afganistan'da temsilcilik açılmasına ilişkin Yönetim Kurulu Kararı,
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (Sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Şirket Ana Sözleşmesi (Afganistan'ın Ankara Büyükelçiliği tarafından onaylanması gerekmektedir).

ACBRIP'ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Farsça tercümesi birlikte sunulması önem arz etmektedir.

1.4. Şirket feshi

Herhangi bir şirketin feshedilmesini teminen Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu

(ACBRIP)'ye başvuru yapılması gerekmektedir. Fesih başvurusunun ardından ilgili şirketin vergi borcunun olup olmadığı ve şirket aleyhine açılan herhangi bir davanın bulunup bulunmadığı gibi sorgulamaların yapılması amacıyla ACBRIP tarafından ilgili kurum ve kuruluşlara mektuplar gönderilmektedir. İlgili kurum ve kuruluşlardan olumlu yanıt gelmesi durumunda şirket feshedilmektedir. Ancak söz konusu sorgulama sürecinin zaman alabildiğinin hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

2. Vergi Uygulamaları

2.1. Genel

Afganistan, vergi uygulamaları ve özellikle vergilerin tahsili alanında henüz önemli bir ilerleme kaydetmemiştir. Nitekim Dünya Bankası tarafından yayımlanan "Afganistan'da İş Yapma Kolaylığı Endeksi: 2020" raporuna⁵ göre; Afganistan, vergilerin tahsili alanında 190 ülke arasından 178. sırada yer almaktadır.

Bununla birlikte, Afganistan'ın ulusal vergilendirme sistemi son yıllarda önemli değişime uğramıştır. Bu çerçevede; vergilendirme kapasitesinin, vergi tahsili kabiliyetinin ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ile vergilerin basitleştirilmesi gibi alanlarda önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Öte yandan, Taliban'ın Afganistan'da 15.08.2021 tarihinde yönetimi devralmasının ardından vergi uygulamaları alanında önemli bir ilerleme kaydedildiği değerlendirilmektedir. Dünya Bankasının tespitlerine⁶ göre 2022-2023 mali yılının ilk on bir ayında tahsil edilen vergi gelirleri, (yaklaşık 1.95 milyar dolar) mali yılın revize edilen bütçesinin %87'sini oluşturarak dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştır. Dünya Bankasının tespitleri kapsamında ayrıca, söz konusu vergi gelirlerinin %57'sinin halen gümrük idareleri aracılığıyla tahsil edilen dolaylı vergilerinden oluştuğu da belirtilmektedir.

⁴ Afganistan Ticaret ve Sanayi Bak., "Şirket Kayıt ve Lisansları", Erişim: 18 Nisan 2023, <https://www.moci.acbr.gov.af/en/foreign>

⁵ Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi, "Afganistan'da İş Yapma Kolaylığı: 2020", Erişim: 19 Nisan 2023, <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/afghanistan>

⁶ Dünya Bankası, "Genel Bakış", Erişim: 19 Nisan 2023, <https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview>

Afganistan’da vergi uygulamaları temel olarak 2015 tarihli Vergi İdare Kanunu, 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu ve 2016 tarihli Katma Değer Vergisi Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir.⁷ Vergi uygulamalarına ilişkin güncel mevzuata ve uygulama rehberlerine Afganistan Maliye Bakanlığı⁸ ve Gelir İdaresinin⁹ internet siteleri üzerinden ulaşılabilmektedir.

Gelir vergisi, her bir vergilendirme döneminde mükelleflerin vergilendirilebilir gelirine uygulanmaktadır. Vergilendirilebilir gelir, Gelir Vergisi Kanunu kapsamında uygulanan kesintiler ve istisnaların dışındaki tutardan oluşmaktadır. Tüzel kişilerin, şirketlerin, limited şirketlerin ve genel ortaklıkların gelir vergisi, mali yıldaki vergilendirilebilir gelirinin % 20’sidir.¹¹ Döviz gelirleri vergilendirme amacıyla Afgani’ye dönüştürülmektedir. Dönüşüm oranı, Da Afghanistan Bank tarafından belirlenmektedir.

Söz konusu Gelir Vergisi Kanunu kapsamında geçerli bir faaliyet lisansına sahip bir kişinin ithalat yapması durumunda %2, faaliyet lisansına sahip olmayan bir kişinin ithalat yapması durumunda ise %3, yolcu ve yük taşımacılığı alanında faaliyet gösteren şirketlerin sahip oldukları aracın niteliğine göre değişen miktarlarda maktu vergi ödenmesi gerekmektedir.¹²

2016 yılında işletme vergisinin yerini alan Katma Değer Vergisi Kanunu yayımlanmış olup anılan Kanun kapsamında; tüketime yönelik mallar ve hizmetler ile bunların ithalatında %10 oranında Katma Değer Vergisi ödenmesi gerekmektedir. Sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, finans ve sigorta hizmetleri, din hizmetleri ve insani yardımlar kapsamındaki mallar Katma Değer Vergisi’nden muaftır. Ayrıca, bahse konu ürünlere ilave olarak ithalat kapsamında yolcu yanındaki eşyalar, mülteci ve sığınmacı yanındaki eşyalar, diplomatlara ait eşyalar, maden ve petrol kanunlarına göre ruhsat sahibi kişilerce ve ilgili faaliyetlerde kullanılmak üzere ithal edilen makine ve yedek parçalar katma değer vergisinden muaftır. Bununla birlikte, temel gıda maddeleri, evlerde kullanılan temel zorunlu tüketim ürünleri, ihraç ürünler ve hizmetlere yönelik Katma Değer Vergisi oranı %0 olarak uygulanmaktadır.¹⁰

Bir yılın herhangi bir ayında iki veya daha fazla kişiyi istihdam eden tüm tüzel kişiler, aylık 5 bin Afgani’yi geçen tüm maaş ve ücret ödemelerinden aşağıda sunulan oranlarda stopaj vergisini kesmekle ve elde edilen tutarı ilgili devlet hesabına yatırmakla yükümlüdürler.¹¹

-den Fazla	-e Kadar	Vergi
0	5.000	%0
5.000	12.500	5000’ni aşan kısım için %2
12.500	100.000	150 AFN + 12.500’ü aşan kısım için %10
100.000		8.900 AFN + 100.000’i aşan kısım için %20

Ayrıca tüm tüzel kişiler; faiz, temettü, telif, ödül, piyango, bahşiş, ikramiye ve hizmet bedeli gelirlerinden %20 oranında stopaj vergisi ödemek zorundadırlar.¹² Tüm gerçek ve tüzel kişiler, 100 bin Afgani’ye kadar olan kira gelirlerinden %10 ve 100 bin Afgani’nin üzerindeki kira gelirlerinden ise %15 oranında stopaj vergisi ödemekle yükümlüdür.¹³

⁷ Afganistan Gelir İdaresi, “Vergi Kanunları”, Erişim: 20 Nisan 2023, <https://ard.gov.af/?s=english&c=tax-laws>

⁸ Afganistan Maliye Bak. “Belgeler”, Erişim: 20 Nisan 2023, <https://www.mof.gov.af/en/documents>

⁹ Afganistan Gelir İdaresi, “Rehberler”, Erişim: 20 Nisan 2023, <https://ard.gov.af/?s=english&c=tax-guidelines>

¹⁰ 2016 tarihli Katma Değer Vergisi Kanunu’nun 4., 5. Ve 6. Maddeleri.

¹¹ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu’nun 58. Maddesi.

¹² 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu’nun 46. Maddesi.

¹³ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu’nun 59. Maddesi.

Ayrıca, her mükellefin bir Vergi Kimlik Numarası temin etmesi gerekmektedir. Vergi Kimlik Numarası, belirli bir vergi mükellefini tanımlamak için kullanılan 10 haneli bir numaradır. Bahse konu numara, Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikri Mülkiyet Kurumu (ACBRIP)'na yapılan faaliyet lisansı başvurusu kapsamında temin edilmektedir.

2.2. Vergi İdaresi

Afganistan Maliye Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Gelir İdaresi (ARD), vergi ve vergi dışı gelirlerin idaresi ve tahsilinden sorumludur. Vergi mükellefleri, gelir düzeylerine ve ekonomik faaliyetlerine göre bölümlere ayrılmış olup, ARD bünyesinde vergilerin tahsilinden sorumlu büyük, orta ve küçük mükellef daireleri bulunmaktadır. Ayrıca, ARD'nin eyalet düzeyinde vergi tahsilat görevini yerine getiren temsilcilikleri bulunmaktadır. ARD'nin internet adresi üzerinden (<http://www.ard.gov.af>) vergilendirmeye ilişkin bilgi ve belgelere ulaşılabilmektedir.

2.3. Beyanname

Vergilendirme dönemi, 21 Mart'ta başlayarak 20 Mart'ta sona ermektedir. Farklı bir vergilendirme dönemi kullanmak isteyen tüzel kişilerin, gerekçeleri ile birlikte Afganistan Maliye Bakanlığına yazılı olarak başvurmaları gerekmektedir. Afganistan Maliye Bakanlığı tarafından sunulan gerekçenin kabul edilmesi durumunda ilgili tüzel kişinin talebi yürürlükteki mevzuat çerçevesinde onaylanabilmektedir.¹⁴

2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu, vergi mükelleflerinin vergi beyanamesi sunmaması durumunda ceza öngörmektedir. Bu çerçevede, tüm mükelleflerin vergiden muaf olsalar bile vergi idarelerine beyanname sunmaları gerekmektedir.

2.4. Muhasebe Kayıtları

2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nu kapsamında vergilendirilebilir bir gelire sahip tüm gerçek ve tüzel kişiler, vergilendirme dönemi içindeki tüm işlemlerinin, tüm taşınır ve taşınmaz malların kaydını tutmakla yükümlüdür. Kayıtlar; muhasebe defterlerini, makbuzları, mali bilançoları ve diğer ilgili kayıtları içermelidir. Afganistan Gelir İdaresi, genel bir kural olarak mükellefler tarafından tutulması gereken defter türlerini düzenlememektedir. Ancak söz konusu kayıtlar; gelirler ve giderleri açıkça yansıtmalı, güvenilir/eksiksiz olmalı ve kaynak belgelerle desteklenmelidir.¹⁷

Bununla birlikte, anonim ve limited şirketlerin vergilendirilebilir gelirlerini, çift taraflı kayıt yöntemini kullanarak hesaplaması gerekmektedir. Anonim ve limited şirketlerin ayrıca; yönetim kurulu toplantı tutanaklarını, hissedarlar toplantı tutanaklarını, sermaye hissesi kayıtlarını, defter-i kebirî veya diğer son kayıt defterlerini muhafaza etmesi gerekmektedir.

2.5. Amortisman

Ticarette kullanılan veya üretici tarafından gelir elde etme amacıyla elde tutulan taşınır ve taşınmaz malların (tarım arazileri hariç) amortismanının Gelir Vergisi Rehberi'ne göre hesaplanması gerekmektedir.¹⁵ Amortismanla

¹⁴ Anonim ve Limited Şirketler İçin Vergi Rehberi'nin 1.1.3.2. Maddesi. ¹⁷ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 36. ve 37. Maddeleri.

¹⁵ 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nun 18. Maddesi.

ilgili detaylı düzenlemelere Afganistan Maliye Bakanlığının internet adresi¹⁶ üzerinden erişim sağlanabilmektedir. Bahse konu Rehber kapsamında amortisman, malın maliyeti üzerinden yine Rehber’de düzenlenen oranlara göre hesaplanmaktadır. Vergi mükellefleri tarafından bir vergilendirilebilir yıl içinde belirlenen orandaki amortisman mahsup edilmezse, söz konusu amortisman farklı bir yılda mahsup edilememektedir.

Söz konusu Rehber kapsamında işletmelerde yaygın olarak kullanılan bazı varlıkların kullanım ömürleri ve amortisman oranları aşağıda sunulmaktadır:

VARLIKLAR	KULANIM ÖMRÜ	BİR YILLIK AMORTİSMAN ORANI
Tuğla veya taş yapılar	50	2
Toprak yapılar	20	5
Ahşap yapılar	10	10
Bu listede belirtilmeyen diğer makine ve aletler	10	10
Madencilik ekipmanları	6,5	15
Aletler	4	25
Baskı makineleri ve ekipmanları	2	50
Metalurji makineleri	10	10
Halılar	10	10
Yolluk ve diğer mobilyalar	4	25
Sandalyeler, koltuklar ve kanepeler	4	25
Sıralar, masalar ve dolaplar	10	10
Ofis ekipmanları (hesap makineleri, daktilolar, telefonlar vb.)	6,5	15
Bisikletler	5	20
Kamyonlar	2	50
Arabalar	4	25
Araba lastikleri	2	50
İnşaat makineleri	5	20
Bilgisayarlar ve bilgisayarlarla ilgili ekipmanlar	3	33
Televizyonlar, radyolar ve cep telefonları	3	33
Telekomünikasyon ekipmanları	7	14

Ayrıca, 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu’nun 47 inci maddesi kapsamında düzenlenen hükümlere uygun işletmeler, hızlandırılmış amortisman uygulamasından yararlanabilmektedir. Hızlandırılmış amortisman kapsamında binaların kullanım ömrü 4 yıl olarak, diğer sermaye varlıklarının kullanım ömrü ise 2 yıl olarak beyan edilebilmektedir.

¹⁶ Afganistan Maliye Bak., “Malların Amortismanı”, Erişim: 16. Haziran 2023, <https://mof.gov.af/sites/default/files/2019-03/Guide%2020%20-%20Depreciation%20of%20Assets-min.pdf>

4. TÜRK FİRMALARININ FAALİYETLERİ

a) Türk Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Firmalarınca Ülkede Takip Edilen Projeler

Taliban'ın 15.08.2021 tarihinde Afganistan'da yönetimi devralmasının akabinde bütün uluslararası kalkınma yardımları durdurulmuş olup uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilen projelerin finansmanı sonlandırılmıştır. Ayrıca Taliban tarafından Cumhuriyet döneminde yapılan tüm sözleşmelerin iptal edildiği duyurulmuştur. Bu gelişmeler üzerinde ülkede faaliyet gösteren tüm firmalarımız faaliyetlerini sonlandırmak durumunda kalmıştır. Ülkede Taliban'ın yönetimi devralmasından bu yana firmalarımızca tamamlanan tek proje Kajaki Barajı'nın İkinci Aşamasıdır.

5- GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELER

Afganistan'daki müteahhitlik projeleri yüksek oranda uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan finansmana bağlıdır ve söz konusu fonlar hâlihazırda kesilmiş durumdadır. Bununla birlikte, ülkedeki altyapı ve üstyapı yetersiz durumdadır. Önümüzdeki dönemde kalkınma yardımlarının tekrardan başlaması durumunda Afganistan'ın ülkemize ait müteahhitlik firmaları için ciddi bir potansiyel arz edeceği öngörülmektedir. Söz konusu yardımların tekrar başlaması durumunda özellikle karayolu, demiryolu, tünel, köprü, toplu konut, havaalanı, idari binalar, içme suyu, kullanma suyu ve sulama amaçlı baraj ve göletlerin inşası, su boru hatları, su arıtma tesisleri imalat ve montajı, su depolama tesisleri, sulama kanalları, kanalizasyon sistemi ve teknik müşavirlik hizmetleri alanlarında potansiyel fırsatların olacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte mevcut yönetim tarafından büyük altyapı ve üstyapı projelerinin yapımı karşılığında ilgili firmalara Afganistan'daki madenlerin işletme lisanslarının herhangi bir ihale süreci olmadan sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmektedir.

AFGANİSTAN'A İHRACATTA BAŞLICA POTANSİYEL TARIM VE GIDA ÜRÜNLERİ

SIRA	SEKTÖR	GTİP	POTANSİYEL ÜRÜN	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	ÜLKENİN TÜRKİYE'DEN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYAYA İHRACATIMIZ (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYA İTHALATINDA ÜLKENİN PAYI (%) 2022	ÜLKEYE İHRACATIMIZDAKI DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATINDAKİ DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN İTHALATINDA İLK 5 ÜLKE VE PAZAR PAYLARI (%) 2022	GÜMRÜK VERGİSİ ORANLARI (%) ORTALAMA
1	Un	1101	Buğday unu	842,88	12,48	1497,9	13,18	-25,1	43,4	Kazakistan 65,8 Özbekistan 31,9 Türkiye 1,5 Hindistan 0,4 Tacikistan 0,3	Kazakistan 5 Özbekistan 5 Türkiye 5 Hindistan 5 Tacikistan 5
2	Tahıllar	1006	Pirinç	181,13	0,06	154,07	0,55	273,3	42,4	Pakistan 98,7 Çin 1,2	Pakistan 2,5 Çin 2,5
3	Gıda Müs- tahzarları	2106	Tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları	128,39	2,34	529,42	0,21	-20,4	72,8	Pakistan 60 Fransa 10 İran 8,2 Almanya 5,1 BAE 4,6 (Türkiye 1,8)	Pakistan 24,7 Fransa 24,7 İran 24,7 Almanya 24,7 BAE 24,7 (Türkiye 24,7)
4	Şekerler	1701	Kamış/pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz (katı halde)	108,12	0	28,15	0,3	-66,7	-33,7	Hindistan 99,6 BAE 0,3 İran 0,1	Hindistan 2,5 BAE 2,5 İran 2,5
5	Bitkisel Yağlar	1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	92,38	44,81	1898,97	0,4	157,5	84,7	Türkiye 48,5 Kazakistan 31,1 Özbekistan 19,5 İran 0,4 BAE 0,3	Türkiye 2,5 Kazakistan 2,5 Özbekistan 2,5 İran 2,5 BAE 2,5
6	Bakliyat	713	Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	90,41	6,95	1076,85	0,58	77,8	67,2	Kazakistan 35,1 Özbekistan 28,4 Kırgızistan 21,7 Türkiye 7,7 Hindistan 5,7	Kazakistan 5,1 Özbekistan 5,1 Kırgızistan 5,1 Türkiye 5,1 Hindistan 5,1
7	Sebzeler	702	Domates (taze/soğutulmuş)	46,94	0	373,6	0,44	0	-12,6	İran 97,6 Pakistan 2,4	İran 20 Pakistan 20 (Türkiye 20)
8	Malt	1901	Malt hülasesi; un, nişasta ve malt esaslı müstahzarlar	43,8	0,31	40,62	0,17	488,7	7,5	Belçika 57,2 Pakistan 13,9 Fransa 8,5 İrlanda 6,6 Hollanda 3,6 (Türkiye 0,7)	Belçika 8,7 Pakistan 7,2 Fransa 8,7 İrlanda 8,7 Hollanda 8,7 (Türkiye 8,7)

SIRA	SEKTÖR	GTİP	POTANSİYEL ÜRÜN	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	ÜLKENİN TÜRKİYE'DEN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYAYA İHRACATIMIZ (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYA İTHALATINDA ÜLKENİN PAYI (%) 2022	ÜLKEYE İHRACATIMIZDAKİ DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATINDAKİ DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN İTHALATINDA İLK 5 ÜLKE VE PAZAR PAYLARI (%) 2022	GÜMRÜK VERGİSİ ORANLARI (%) ORTALAMA
9	Sert Kabuklu Meyveler	802	Diğer kabuklu meyveler (taze/kurutulmuş) (kabuğu çıkarılmış/soyulmuş)	43,33	0,25	1535,4	0,24	41,0	21,6	BAE 59,5 ABD 16,3 İran 15,9 Endonezya 6,7 Türkiye 0,6	BAE 25 ABD 25 İran 25 Endonezya 25 Türkiye 25
10	Şekerli ve Çikolatalı Mamuller	1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri (beyaz çikolata dahil)	42,47	1,14	795,7	0,29	145,1	-8,4	Pakistan 53,6 İran 34,8 S. Arabistan 4,2 BAE 2,8 Türkiye 2,7	Pakistan 16,4 İran 16,4 S. Arabistan 16,4 BAE 16,4 Türkiye 16,4
11	Tohumlar	1204	Keten tohumu	31,26	0	29,14	1,91	0	655,4	Kazakistan 99,6 Özbekistan 0,4	Kazakistan 2,5 Özbekistan 2,5 (Türkiye 2,5)
12	Meyveler	804	Hurma, incir, ananas, avokado ve guava armudu, mango ve mangost (taze/kurutulmuş)	30,33	0,02	347,12	0,18	100	-12,2	İran 80,8 Pakistan 16,7 BAE 2,2 Tacikistan 0,1 Türkiye 0,1	İran 15,1 Pakistan 11,4 BAE 15,1 Tacikistan 15,1 Türkiye 15,1
13	Süt ve Süt Ürünleri	402	Süt, krema (konsantre edilmiş, ilave şeker veya diğer tatlandırıcı madde içerenler)	28,57	0,01	172,6	0,1	-96,8	16,2	İran 61,7 Hollanda 10,8 Almanya 6,6 ABD 5,3 BAE 4,2	İran 5,8 Hollanda 5,8 Almanya 5,8 ABD 5,8 BAE 5,8 (Türkiye 5,8)
14	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	2403	Homojenize edilmiş tütün ve tütün yerine geçen madde hülusalari ve esansları	27,94	3,53	165,11	0,44	69,8	-29,6	Hindistan 44 BAE 42,7 Türkiye 12,6 İran 0,4 Pakistan 0,3	Hindistan 10 BAE 10 Türkiye 10 İran 10 Pakistan 10
15	Konserve Meyve Sebze	2008	Yer fıstığı ve diğer kabuklu yemiş ve meyve konserveleri	27,17	0,07	933,11	0,14	-59,4	47,6	Hindistan 83,4 İran 7,1 Özbekistan 5,5 Pakistan 2,2 BAE 0,7 (Türkiye 0,3)	Hindistan 8,4 İran 10 Özbekistan 10 Pakistan 8,4 BAE 10 (Türkiye 10)

Kaynak: ITC-Trademap

23/11/2023 tarihinde güncellenmiştir.

AFGANİSTAN'A İHRACATTA BAŞLICA POTANSİYEL SANAYİ ÜRÜNLERİ

SIRA	SEKTÖR	GTİP	POTANSİYEL ÜRÜN	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	ÜLKENİN TÜRKİYE'DEN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYAYA İHRACATIMIZ (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYA İTHALATINDA ÜLKENİN PAYI (%) 2022	ÜLKEYE İHRACATIMIZDAKI DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATINDAKİ DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN İTHALATINDA İLK 5 ÜLKE VE PAZAR PAYLARI (%) 2022	GÜMRÜK VERGİSİ ORANLARI (%) ORTALAMA
1	İlaç Sanayi	3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	192,11	10,49	1225,52	0,04	17,8	27,1	Pakistan 46,6 Hindistan 27,9 Türkiye 5,5 BAE 2,7 Belçika 2,5	Pakistan 2,5 Hindistan 2,5 Türkiye 2,5 BAE 2,5 Belçika 2,5
2	Eczacılık ürünleri	3002	İnsan kanı, hayvan kanı, serum, aşı, toksin vb. Ürünler	145,1	0,27	556,18	0,04	1969,2	39,7	Belçika 66 Hindistan 20,9 ABD 4,3 Fransa 3 Endonezya 1,5 (Türkiye 0,2)	Belçika 2,5 Hindistan 2,5 ABD 2,5 Fransa 2,5 Endonezya 2,5 (Türkiye 2,5)
3	Altın Mücevherat	7113	Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallere veya kıymetli metal-lerle kaplama metallere)	133,72	9,77	8169,94	0,13	48,3	42,1	BAE 92,7 Türkiye 7,3	BAE 2,8 Türkiye 2,8
4	Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	8708	Karayolu taşıtları için aksam ve parçalar	99,65	2,76	6542,89	0,02	21,9	19,5	BAE 82,6 Çin 11,5 Türkiye 2,8 İran 1,5 Hindistan 0,7	BAE 5 Çin 5 Türkiye 5 İran 5 Hindistan 5
5	Mineral yakıtlar, yağlar	2707	Yüksek sıcaklıkta taşkömürü katranının damıtılmasından elde yağlar ve diğer ürünler	98,6	0	1200,1	0,28	0	-14,8	İran 100	İran 5 (Türkiye 5)
6	İnşaat Malzemeleri	2523	Çimento	85,46	0	1663,04	0,53	0	-25,7	Pakistan 57,8 İran 25,2 Tacikistan 17,1	Pakistan 10 İran 10 Tacikistan 10
7	Kumaş	5407	Sentetik filament iplikten dokunmuş kumaşlar	79,39	0,62	884,99	0,34	-36,2	7,3	Çin 58,1 BAE 20,7 Hindistan 14,5 Pakistan 2,8 İran 1,4 (Türkiye 0,8)	Çin 2,5 BAE 2,5 Hindistan 2,5 Pakistan 2,5 İran 2,5 (Türkiye 2,5)

SIRA	SEKTÖR	GTİP	POTANSİYEL ÜRÜN	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	ÜLKENİN TÜRKİYE'DEN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYAYA İHRACATIMIZ (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYA İTHALATINDA ÜLKENİN PAYI (%) 2022	ÜLKEYE İHRACATIMIZDAKI DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATINDAKİ DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN İTHALATINDA İLK 5 ÜLKE VE PAZAR PAYLARI (%) 2022	GÜMRÜK VERGİSİ ORANLARI (%) ORTALAMA
8	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	7612	Alüminyumdan depo, fıçı, varil, vb. kaplar; hacmi<=300 lt. (sıkıştırılmış veya sıvılaştırılmış gaz için olanlar hariç)	62,71	0	99,68	0,81	0	27,0	İran 39,6 Pakistan 35,2 BAE 24,9 Çin 0,2 Yunanistan 0,1	İran 9,7 Pakistan 7,7 BAE 9,7 Çin 9,7 Yunanistan 9,7
9	Elektrikli Makineler ve Kablo-lar	8507	Elektrik akümülatörleri (bunların separa-törleri dahil)	55,32	3,7	571,43	0,04	74,1	12,4	Pakistan 37,5 BAE 18,8 İran 18,3 Tayland 12,3 Türkiye 6,7	Pakistan 2,5 BAE 2,5 İran 2,5 Tayland 2,5 Türkiye 2,5
10	Halı	5702	Dokunmuş halı-lar ve dokumaya elverişli madde-lerden diğer yer kaplamaları	54,55	10,68	2286,85	0,92	-16,1	2,7	İran 75,5 Türkiye 19,6 Özbekistan 4,6 Çin 0,3	İran 24,8 Türkiye 24,8 Özbekistan 24,8 Çin 24,8
11	İnşaat Malzeme-leri	3920	Plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folyo (gözeneksiz)	51,09	0,42	2075,67	0,07	102,9	23,3	İran 81,7 Pakistan 12,4 BAE 2,9 Çin 1,9 Türkiye 0,8	İran 8 Pakistan 5 BAE 8 Çin 8 Türkiye 8
12	Temizlik Maddeleri	3401	Sabunlar, yüzey aktif organik ürünler ve müs-tahzarlar	40,55	0,21	511,39	0,25	-26,1	12,3	İran 34,5 Pakistan 30,8 BAE 20,9 Endonezya 8,2 Malezya 2,6 (Türkiye 0,5)	İran 5 Pakistan 5 BAE 5 Endonezya 5 Malezya 5 (Türkiye 5)
13	Kumaş	5515	Sentetik de-vamsız liflerden diğer dokunmuş mensucat	36,25	0	221,79	0,79	0	-32,6	Çin 54 Hindistan 41,6 BAE 3,3 G. Kore 1	Çin 2,5 Hindistan 2,5 BAE 2,5 G. Kore 2,5 (Türkiye 2,5)
14	Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	8701	Traktörler	33,82	7,78	1882,47	0,05	759,4	-66,0	İran 23,7 Türkiye 23 Pakistan 18,9 Almanya 11 Hindistan 10,9	İran 2,5 Türkiye 2,5 Pakistan 2,5 Almanya 2,5 Hindistan 2,5

SIRA	SEKTÖR	GTİP	POTANSİYEL ÜRÜN	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	ÜLKENİN TÜRKİYE'DEN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYAYA İHRACATIMIZ (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYA İTHALATINDA ÜLKENİN PAYI (%) 2022	ÜLKEYE İHRACATIMIZDAKI DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATINDAKİ DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN İTHALATINDA İLK 5 ÜLKE VE PAZAR PAYLARI (%) 2022	GÜMRÜK VERGİSİ ORANLARI (%) ORTALAMA
15	Demir Çelik	7209	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde mamulleri (genişliği > 600 mm, soğuk haddelenmiş, kaplanmamış)	33,5	0	472,54	0,15	0	86,1	Kazakistan 91,1 İran 6,6 Pakistan 1,9 Belçika 0,4	Kazakistan 5 İran 5 Pakistan 5 Belçika 5 (Türkiye 5)
16	Elektrikli Makineler ve Kablo-lar	8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	32,33	1,66	3648,04	0,02	-75,0	-9,4	İran 83,6 Çin 6 Türkiye 5,1 BAE 3,9 Filipinler 0,4	İran 10 Çin 10 Türkiye 10 BAE 10 Filipinler 10
17	Elektrikli makina ve cihazlar	8541	Diyodlar, transistörler vb. yarı iletken tertibat; ışık yayan diyotlar; monte edilmiş piezo elektrik kristaller	30,51	0,37	266,38	0,02	55,0	57,7	Çin 55,8 BAE 15,6 Hindistan 13,6 G. Kore 9 Japonya 2,7 (Türkiye 1,3)	Çin 4,3 BAE 4,3 Hindistan 3,8 G. Kore 4,3 Japonya 4,3 (Türkiye 4,3)
18	Demir Çelik	7208	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri (genişlik >= 600 mm)	30,5	0	1747,22	0,04	-100	18,5	Kazakistan 68,9 İran 29,5 Pakistan 1,2 İspanya 0,2 Çin 0,2	Kazakistan 5 İran 5 Pakistan 5 İspanya 5 Çin 5 (Türkiye 5)
19	Demir Çelik	7210	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde mamulleri, genişlik >600 mm (kaplanmış)	23,94	0,04	1826,05	0,03	100	2,4	Kazakistan 42 İran 36 Çin 18,2 Pakistan 2,5 Belçika 0,4 (Türkiye 0,2)	Kazakistan 5 İran 5 Çin 5 Pakistan 5 Belçika 5 (Türkiye 5)
20	Temizlik Maddeleri	3402	Yıkama, temizleme müstahzarları (sabunlar hariç)	22,48	1,22	615,48	0,06	272,8	-10,9	İran 57 Pakistan 22 Çin 12,6 Türkiye 5,4 BAE 2,4	İran 5 Pakistan 5 Çin 5 Türkiye 5 BAE 5

SIRA	SEKTÖR	GTİP	POTANSİYEL ÜRÜN	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	ÜLKENİN TÜRKİYE'DEN İTHALATI (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYAYA İHRACATIMIZ (MİLYON DOLAR) 2022	DÜNYA İTHALATINDA ÜLKENİN PAYI (%) 2022	ÜLKEYE İHRACATIMIZDAKI DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN DÜNYADAN İTHALATINDAKİ DEĞİŞİM (%) 2021 - 2022	ÜLKENİN İTHALATINDA İLK 5 ÜLKE VE PAZAR PAYLARI (%) 2022	GÜMRÜK VERGİSİ ORANLARI (%) ORTALAMA
21	Pompa ve Kompresörler	8413	Sıvılar için pompalar (ölçü tertibatı olsun olmasın) ve sıvı elevatörleri	21,52	2,4	965,93	0,03	-6,0	-4,8	Çin 65 BAE 16 Türkiye 11,1 İtalya 4,3 İran 1,5	Çin 3,2 BAE 3,2 Türkiye 3,2 İtalya 3,2 İran 3,2
22	Elektronik	8471	Otomatik bilgi işlem mak. bunlara ait birimler; manyetik veya optik okuyucular, verileri koda dönüştüren ve işleyen mak.	21,41	0	159,79	0	-98,9	12,7	BAE 76,2 Danimarka 10,2 Çin 7 ABD 3,3 Hong Kong 1,3	BAE 2,5 Danimarka 2,5 Çin 2,5 ABD 2,5 Hong Kong 2,5 (Türkiye 2,5)
23	İlk Şekillerde Plastik	3907	Poliasetaller, diğer polietiler, epoksi reçineler, polikarbonatlar, alkit reçineler, polialisterler, vb. (ilk şekilde)	21,36	2,31	1371	0,03	-16,2	16,5	Pakistan 61,7 BAE 20,4 Türkiye 10,8 İran 5,9 Çin 1	Pakistan 2,3 BAE 2,3 Türkiye 2,3 İran 2,3 Çin 2,3
24	Hazır Giyim	6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb. (yüzme kıyafetleri hariç)	20,75	0,75	3781,5	0,03	-22,3	-49,3	Hindistan 90 İran 4,1 Türkiye 3,6 Çin 1,5 Pakistan 0,5	Hindistan 8 İran 10 Türkiye 10 Çin 10 Pakistan 8
25	Elektrikli Makineler ve Kablolar	8502	Jeneratörler	19,02	12,77	690,19	0,08	55,4	11,7	Türkiye 67,1 BAE 17,1 Çin 10,3 İtalya 3,7 Lübnan 1,2	Türkiye 2,5 BAE 2,5 Çin 2,5 İtalya 2,5 Lübnan 2,5

Kaynak: ITC-Trademap

23/11/2023 tarihinde güncellenmiştir.

İGİAD

 igiad.org.tr

     [igiadtr](https://www.youtube.com/igiadtr)

 +90 212 544 96 00

 Topçular M. Maltepe Cad. No: 4/1 Axis İstanbul B-2 Blok Kat: 4 No: 73-74
Eyüpsultan, İstanbul